

Maria Chapdelaine, een verhaal uit Frans Canada

'Ite missa est.' De deur van de kerk van Péribonka ging open en de mannen begonnen naar buiten te komen.

De kerk, die langs de weg op de hoge oever van de Péribonka lag, maakte even daarvoor nog een verlaten indruk, de bevroren en met sneeuw bedekte rivier leek op een lege vlakte. De sneeuw lag ook nog dik op de weg en op de velden, want de enkele stralen die de aprilzon tussen de grijze wolken doorzond gaven nog geen warmte en de grote voorjaarsregens waren nog niet gekomen.

Al die koude witheid, het onbeduidende houten kerkje, de al even onbeduidende houten huizen die hier en daar langs de weg stonden, en dreigend dichtbij de donkere zoom van het bos, alles getuigde van een hard leven in een streng land. Maar daar stapten de mannen en de jongelui de kerkdeur uit en verzamelden zich in groepjes op het ruime bordes, ze begroetten elkaar vrolijk, grappen vlogen heen en weer tussen de groepjes, aan een stuk door werden vrolijke en serieuze opmerkingen uitgewisseld, dit alles getuigde van de onuitroeibare opgewektheid van deze mensen, die zich door niets lieten weerhouden om te lachen.

Cleophas Pesant, zoon van de smid Thadee Pesant, stond al te pronken in een lichtgekleurd zomerpak, een Amerikaans pak met brede schoudervullingen, alleen had hij op deze nog koude zondag zijn winterse hoofddeksel opgehouden, een zwarte pet met oorkleppen gevoerd met hazenbont, in plaats van de harde vilthoed die hij graag zou hebben gedragen.

Bij het verlaten van de kerk haakten Egide Simard en anderen die net als hij met de slee van ver waren gekomen hun dikke bontjassen dicht en snoerden die om hun middel vast met een rode sjaal. Jongelui uit het dorp, zeer elegant in hun pelsjassen met een kraag van otterbont, richtten zich respectvol tot de oude Nazaire Larouche, een oude grijze man met brede hoekige schouders, die zijn dagelijkse kleding niet had aangepast voor de mis: een kort kledingstuk van bruine stof gevoerd met schapenvacht, een gelapte kniebroek en dikke grijze wollen kousen in mocassins van elandenhuid.

En, meneer Larouche, hoe lopen de zaken aan de andere kant van het water?

Kon slechter, jongelui, kon slechter!

Ieder trok zijn pijp en zijn varkensblaas met eigenhandig gehakte tabaksbladeren uit zijn zak en begon, na anderhalf uur verplichte onthouding, tevreden te roken.

Onder het genot van de eerste trekken, praatten ze over het weer, over de lente die in aantocht was, over de toestand van het ijs op het meer van Saint Jean en op de rivieren,

over hun zaken en de nieuwtjes uit de parochie, als mannen die elkaar vanwege de grote afstanden en de slechte wegen meestal niet meer dan eenmaal per week zien.

‘Het meer is nog goed’, zei Cleophas Pesant, ‘maar de rivieren zijn al niet meer betrouwbaar. Deze week zijn er scheuren gekomen bij de zandbank tegenover het eiland, daar waar de hele winter wakken gezeten hebben.’

Anderen begonnen te praten over de oogst die ze verwachtten, terwijl de aarde nog niet eens zichtbaar was.

‘Ik zeg jullie dat het een slecht jaar wordt’, liet een oude man horen, ‘de grond was bevroren voor de laatste sneeuw.’

Daarna verflauwden de gesprekken en richtten ze hun blik op de eerste trede van het bordes, waar Napoleon Laliberté zich opmaakte om, zoals elke week, het nieuws uit de parochie om te roepen.

Enkele ogenblikken bleef hij onbeweeglijk staan zonder iets te zeggen, met zijn handen diep in de zakken van zijn ruime jas van lynx, met gefronst voorhoofd, zijn levendige ogen halfdicht onder de diep over zijn hoofd getrokken bontmuts, wachtte hij op de stilte, en toen het stil geworden was, begon hij uit alle macht het nieuws om te roepen, met de stem van een voerman die zijn paarden aanmoedigt als ze een helling op moeten.

‘Het werk aan de kade gaat weer beginnen...

Ik heb geld van de regering gekregen, en iedereen die aan het werk wil moet zich voor de vespers bij mij melden. Als jullie willen dat dit geld in de parochie blijft en niet weer naar Quebec verdwijnt, kom dan snel naar mij toe om je voor dit werk te melden.’

Sommigen gingen naar hem toe, anderen bleven zorgeloos staan lachen. Een jaloerse stem mompelde: ‘en wie wordt er ‘foreman’ voor drie piasters per dag? Meneertje Laliberté natuurlijk...’

Maar hij zei dit meer uit gekheid dan uit kwade zin en hij lachte er tenslotte zelf om.

Op de hoogste trede van het bordes strekte hij zich weer uit, trok zijn schouders naar achteren en met zijn handen nog steeds in de zakken van zijn ruime jas, ging Napoleon Laliberté door met zijn keiharde geroep.

‘Volgende week komt er een landmeter uit Roberval naar de parochie, als er iemand is die zijn land wil laten opmeten voordat hij de hekken weer herstelt voor de zomer, moet hij dat zeggen.’

Dit nieuwtje werd onverschillig aangehoord. De boeren van Péribonka waren nauwelijks geïnteresseerd in grenscorrecties van een paar vierkante voet land, terwijl de flinkste onder hen nog twee derde van hun concessie moesten ontginnen, ontelbare hectaren bos of moerasland die nog lagen te wachten om veroverd te worden.

Hij vervolgde: ‘er zijn hier twee mannen die geld hebben om pelzen te kopen. Als jullie berenhuiden hebben, of nerts, of muskusrat, of vos, ga dan voor woensdag naar deze

mannen toe in de winkel, of naar François Paradis uit Mistassini die bij hen is. Ze hebben een massa geld en ze betalen 'cash' voor alle eerste klas huiden.'

Hij was klaar met het nieuws en liep de treden van het bordes af. Zijn plaats werd ingenomen door een mannetje met een sluw gezicht.

'Wie wil een mooi jong varken kopen van mijn prima ras?' Vroeg hij en wees met zijn vinger naar een bewegende vormeloze massa in een zak aan zijn voeten.

Als antwoord klonk er een luid gelach.

'Die kennen we, de varkens van het prima ras van Hormidas. Net zo groot als ratten en ze springen als eekhoorns over de hekken.'

'Vijfentwintig cent!' riep een jonge man spottend.

'Vijftig cent!'

'Een piaster!'

'Doe niet zo gek, Jean. Je vrouw vindt het echt niet goed dat je een piaster betaalt voor dat varken.'

Jean hield vol.

'Een piaster. Ik kom er niet op terug.'

Hormidas Bérubé trok een misprijzend gezicht en wachtte op andere biedingen; maar al wat er kwam waren spottende opmerkingen en gelach.

Onderwijl kwamen de vrouwen op hun beurt de kerk uit. Of ze nu jong of oud waren, knap of lelijk, bijna allemaal waren ze goed gekleed in mantels van bont of van zware stof, want voor de zondagse mis, het enige feestje in hun leven, hadden ze hun schorten van grove stof en hun rokken van eigen schapenwol thuisgelaten, en een vreemdeling zou verbaasd zijn geweest om in dit ongecultiveerde land zulke bijna elegante vrouwen te vinden, zo typisch Frans te midden van de sneeuw en de eenzame bossen, en ze zagen er zeker zo goed uit als de meeste jonge burgervrouwen op het Franse platteland. Cléophas Pesant wachtte op Louise Tremblay, die alleen was, en ze liepen samen over het van planken gemaakte trottoir naar de huizen. Anderen wisselden in het voorbijgaan vrolijke opmerkingen uit met de meisjes, ze tutoyeerden ze zoals dat in Quebec gebruikelijk is en des te gemakkelijker omdat ze bijna allemaal samen waren opgegroeid.

Terwijl zijn ogen op de kerkdeur gevestigd waren, verklaarde Pite Gaudreau:

'Maria Chapdelaine is terug van haar uitstapje naar Saint-Prime, en daar is vader Chapdelaine die haar is komen ophalen.'

Voor veel mensen in het dorp waren de Chapdelaines bijna vreemden.

'Samuel Chapdelaine, die land heeft aan de andere kant van de rivier, boven Honfleur, in het bos?'

'Inderdaad.'

'En het meisje dat bij hem is, dat is zijn dochter Maria..?'

‘Jazeker, ze is een maand in Saint-Prime geweest, bij familie van haar moeder. De Bouchard’s, familie van Wilfrid Bouchard, uit Saint-Gédéon... ‘

Nieuwsgierige blikken richtten zich op het bordes. Eén van de jongemannen gaf op zijn boerse manier blijk van zijn bewondering: ‘een pronte meid!’, zei hij.

‘Zeker, een pronte meid en flink bovendien. Het ongeluk is dat ze zover weg woont, in het bos. Hoe kunnen de jongens uit het dorp nu bij hen gaan buurten, aan de andere kant van de rivier, boven de watervallen, meer dan twaalf mijl hiervandaan, en de laatste mijlen is er nauwelijks een weg?’

Terwijl ze over haar praatten, dat mooie bijna onbereikbare meisje, bekeken ze haar met een opschepperig lachje, maar toen ze met haar vader het houten bordes afdaalde en vlak langs hen liep, werden ze verlegen en weken ze onhandig achteruit, alsof er tussen haar en hen iets stond dat meer was dan een rivier die overgestoken moest worden en twaalf mijl slechte weg door het bos.

Langzamerhand verspreidden de groepjes voor de kerk zich. Sommigen gingen naar huis, nu ze alle nieuwtjes gehoord hadden, anderen gingen alvorens te vertrekken eerst nog een uurtje doorbrengen in één van de twee ontmoetingsplekken van het dorp: de pastorie of de winkel. De mannen die uit de ‘rijen’ kwamen, de aaneengeschakelde rijen concessies aan de rand van het bos, maakten de één na de ander hun paard los en brachten hun slee tot onderaan het bordes om vrouw en kinderen in te laten stappen.

Samuel Chapdelaine en Maria hadden nog maar een paar stappen op de weg gezet, toen ze werden aangesproken door een jonge man.

‘Dag meneer Chapdelaine. Dag juffrouw Maria. Wat een ‘tref’ dat ik u tegenkom, want uw land ligt hoger langs de rivier, en ik, ik kom niet vaak deze kant op.’

Zijn vermetele ogen gingen van de één naar de ander.

Als hij zijn blik afwendde leek dat alleen te zijn omdat hij eraan dacht en uit beleefdheid, en spoedig richtte hij zijn ogen weer op hen en nam hij hen weer aandachtig op, vragend, helder, doordringend, vol van onschuldige gretigheid.

‘François Paradis!’, riep vader Chapdelaine uit. ‘Dat is inderdaad een ‘tref’, want het is lang geleden dat ik je heb gezien, François. En je vader is ondertussen gestorven. Heb je het land aangehouden?’

De jonge man gaf geen antwoord. Hij keek nieuwsgierig naar Maria en glimlachte naar haar alsof hij wachtte tot zij op haar beurt wat zou zeggen.

‘Je herinnert je François Paradis uit Mistassini toch nog wel Maria? Hij is nauwelijks veranderd.’

‘U ook niet, meneer Chapdelaine. Uw dochter wel, die is wel veranderd, maar ik zou haar toch meteen herkend hebben.’

De vorige dag waren ze in het heldere middaglicht door Saint-Michel-de-Mistassini gekomen, maar het weerzien met deze jonge man na zeven jaar en hem haar naam te horen uitspreken, riep in Maria een herinnering op die preciezer en levendiger was dan wat ze gisteren in werkelijkheid gezien had: de grote overdekte rood geschilderde brug, een beetje als een heel lange ark van Noach, de twee oevers die zich bijna meteen tot hoge heuvels verhieven, het oude klooster dat ingeklemd lag tussen de rivier en het begin van de helling, het water dat zich schuimend en kolkend langs de grote stroomversnelling naar beneden haastte, alsof het een reusachtige trap was.

‘François Paradis! Natuurlijk vader, natuurlijk herinner ik me François Paradis.’

Tevredengesteld, antwoordde deze op de zojuist gestelde vragen.

‘Nee, meneer Chapdelaine, ik heb het land niet aangehouden. Toen mijn vader gestorven is heb ik alles verkocht en sinds die tijd heb ik altijd in het bos gewerkt, gejaagd, of handel gedreven met de indianen van het grote meer bij Mistassini of aan de Rivière-aux-foins. Ik ben ook twee jaar in Labrador geweest.’ Zijn blik zwierf nogmaals van Samuel Chapdelaine naar Maria, die zedig haar ogen afwendde.

‘Gaat u vandaag weer terug?’ Informeerde hij.

‘Ja, dadelijk na het eten’.

‘Ik ben blij dat ik u gezien heb, want over een week of twee drie, zodra het ijs weg is, kom ik vlak bij u langs, daar hoog bij de rivier. Ik ben hier met Belgen die pelzen willen kopen van de indianen. Zodra het water ijsvrij is, gaan we op weg en als we in de buurt van uw land komen, boven de watervallen, kom ik een avondje langs.’

‘Dat is goed, François; we verwachten je.’

De elzen vormden een dikke lange haag langs de rivier de Péribonka, maar met hun kale takken konden ze de steil aflopende oever niet aan het gezicht onttrekken, noch de grote bevroren watervlakte, noch de donkere bosrand die tot vlakbij de andere oever oprong, waardoor er tussen de begroeide verlatenheid van de grote rechte bomen en de kale verlatenheid van het bevroren water slechts ruimte bleef voor een paar smalle vaak nog met stronken bezaaide akkers, zo smal dat ze leken te bezwijken onder de druk van het woeste land. Voor Maria Chapdelaine, die vluchtig naar dit alles keek, had dit landschap niets desolaats en ook niets beangstigends. Ze had van oktober tot mei nooit iets anders gezien, of het moest een nog ruwer, nog triester landschap zijn, nog verder van de huizen en van het bouwland, en alles wat haar die morgen omringde leek haar zelfs plotseling zachter toe, beschenen door iets troostrijks, door iets wat kostbaar was en goed en waarop ze nu kon wachten. Misschien was het de lente die kwam, of nog een andere reden voor vreugde die op haar toe kwam zonder zijn naam prijs te geven.

Samuel Chapdelaine en Maria gingen eten bij hun verwante Azalma Larouche, bij wie ze de nacht hadden doorgebracht. Behalve zij tweeën waren er alleen hun gastvrouw, sinds een paar jaar weduwe, en de oude Nazaire Larouche, haar zwager. Azalme was een grote magere vrouw, met een ongevormd kinderlijk profiel, die terwijl ze in de keuken de

maaltijd bereidde, snel en bijna zonder onderbreking praatte. Zo nu en dan stopte ze en ging ze tegenover haar bezoekers zitten, minder om uit te rusten dan om bijzondere nadruk te geven aan wat ze ging zeggen, maar bijna meteen ging haar aandacht weer uit naar een gerecht dat gekruid moest worden, of naar borden die op tafel gezet moesten worden, en ze zette haar monoloog voort onder het gerinkel met vaatwerk en het omschudden van pannen. De erwtensoep was weldra klaar en opgeschept. Onder het eten praatten de twee mannen over hoe het met hun landerijen ging en over de toestand van het lente ijs.

‘Vanavond kun je er nog wel over, zei Nazaire Larouche, maar het gaat nog maar net en naar mijn idee zullen jullie wel bijna de laatsten zijn. De stroom is sterk onderaan de waterval en het heeft al drie dagen geregend.’

‘Iedereen zegt dat het ijs nog wel een tijdje zal houden’, gaf zijn schoonzuster terug. ‘Jullie kunnen beter vannacht nog blijven slapen en dan komen vanavond de jongelui uit het dorp langs. Het is goed dat Maria nog wat plezier heeft voordat je haar meeneemt daarginds het bos in.’

‘Ze heeft genoeg plezier gehad in Saint-Prime, met bijna elke avond zingen en spelletjes. We bedanken je wel, maar ik ga meteen na het eten inspannen, om vroeg daarginds aan te komen.’

De oude Nazaire Larouche sprak over de preek van die ochtend, die hij mooi en overtuigend had gevonden, en toen, nadat er even een stilte was gevallen, vroeg hij plotsklaps: ‘heb je gebakken?’

Zijn schoonzuster keek hem enkele ogenblikken verbaasd aan en begreep ten slotte dat hij op deze manier om brood vroeg. Even later stelde hij opnieuw een vraag.

‘Doet je pomp het goed?’

Dat betekende dat er geen water op tafel stond. Azalme stond op om het te gaan halen en achter haar rug knipoogde de oude man schalks naar Maria Chapdelaine.

‘Ik vertel het haar via een omweg,’ fluisterde hij, ‘dat is beleefder.’

De houten wanden van het huis waren beplakt met oude kranten, versierd met kalenders van fabrikanten van landbouwwerktuigen of van graanhandelaren en ook met vrome prenten: een bijna perspectiefloze voorstelling in schreeuwerige kleuren van de basiliek van Sainte-Anne-de-Beaupré, het portret van paus Pius X, een kleurenprent waarop de maagd Maria aan wie ernaar keek haar bloedende en door gouden stralen omkranste hart aanbood.

Het is hier mooier dan bij ons, mijmerde Maria.

Nazaire Larouche ging door met zich via omwegen te laten bedienen.

‘Is je varken erg mager?’ Vroeg hij, of: ‘vind je de suiker uit onze streek lekker? Ik ben er gewoon gek op.’

Azalma serveerde hem een tweede plak spek of pakte het blok ahornsuiker uit de kast.

Toen ze boos werd om deze ongebruikelijke manier van doen en hem sommeerde om zoals gewoonlijk zichzelf te bedienen, kalmeerde hij haar met goedgehumeurde excuses.

‘Het is goed Het is goed. Ik zal het niet meer doen, maar jij kon altijd tegen een grapje Azalme. Je moet tegen een grapje kunnen als je jongelieden zoals ik voor het eten uitnodigt.’

Maria glimlachte en bedacht dat haar vader en hij wel wat van elkaar weghadden: allebei rijzig en breed, met grijs haar en een leerkleurig gezicht, en met in hun levendige ogen dezelfde eeuwige jeugd, die veel mannen in Quebec danken aan hun eeuwige eenvoud.

Ze vertrokken bijna meteen nadat de maaltijd beëindigd was. De sneeuw die aan de oppervlakte door de eerste regen gesmolten was en in de nachtelijke kou weer was bevroren, was fantastisch glad en vloog onder de glij-ijzers van de slee door. Naarmate ze de rivier in een lange boog stroomopwaarts volgden, verdwenen achter hen de hoge blauwe heuvels die de horizon aan de andere kant van het meer van Saint-Jean begrensden. Toen ze voorbij de kerk kwamen, zei Samuel Chapdelaine nadenkend: ‘de mis is mooi, het spijt me vaak dat we zo ver van de kerk wonen. Misschien komt het doordat we niet elke week naar de mis kunnen, dat we niet zoveel geluk hebben als anderen.’ ‘Dat is niet onze schuld,’ verzuchtte Maria, ‘we wonen te ver weg!’

Haar vader schudde nog een keer spijtig zijn hoofd. Het prachtige schouwspel van de eredienst, de Latijnse gezangen, de brandende kaarsen, de plechtige zondagsmis, vervulden hem elke keer met vrome toewijding. Een stukje verder begon hij te zingen: O Maagd, zo rein en schoon. Eens kom ik u begroeten. En leg ik aan uw voeten Voor eeuwig mijne kroon. Zijn stem was krachtig en zuiver en hij zong in vervoering uit volle borst, maar al gauw vielen zijn ogen dicht en zijn kin zakte stukje bij beetje op zijn borst. Onder het rijden viel hij altijd in slaap, en toen het paard merkte dat zijn meester zoals gewoonlijk ingedommeld was, verminderde het vaart en ging uiteindelijk stapvoets.

‘Lopen, Charles-Eugène!’

Hij was wakker geschrokken en strekte zijn hand uit naar de zweep. Berustend ging Charles-Eugène weer over tot een draf. Een paar generaties geleden had een Chapdelaine langdurig in onmin geleefd met een buurman die deze namen droeg, en prompt had hij een oud, moedeloos en een beetje kreupel paard zo genoemd, vanwege het genoegen om elke dag als hij langs het huis van zijn vijand kwam, hard te roepen: Charles-Eugène, grote voddebaal! Slecht afgericht rotbeest! Lopen, Charles-Eugène!

De ruzie was al een eeuw beëindigd en vergeten, maar de Chapdelaines bleven hun paard altijd Charles-Eugène noemen. Weer klonk het gezang op, welluidend en vol van een mystiek vuur: O Maagd, zo rein en schoon, zo rein en schoon. Eens kom ik u begroeten. En toen bleek de slaap toch weer de sterkste, de stem stierf weg, en Maria pakte de leidsels die aan haar vaders hand ontglipt waren. De bevroren weg liep langs de bevroren rivier. Op de andere oever werden de huizen schaarser, ze stonden mistroostig ver bij elkaar vandaan, elk omringd door een stuk ontgonnen land. Achter dat stuk land en aan beide zijden ervan, kwam het bos tot aan de oever: cipressen vormden de donkere achtergrond waartegen hier en daar enkele berken afstaken, wit en naakt als de pilaren van een

tempelruïne. Aan de andere kant van de weg was de strook ontgonnen land breder en ononderbroken, de huizen stonden er dicht bij elkaar en leken op een voortzetting en voorpost van het dorp. Maar achter de naakte velden was altijd de bosrand zichtbaar, volgend als een schaduw, oneindige donkere strook tussen de koude witte aarde en de grijze lucht.

‘Charles-Eugène, loop eens wat door!’ Vader Chapdelaine was weer wakker geworden, zoals gebruikelijk stak hij goedmoedig dreigend zijn hand uit naar de zweep, maar toen het paard na enkele snellere sprongen weer vaart minderde, was hij alweer in slaap gevallen, zijn handen lagen open op zijn knieën zodat de glimmende binnenkant van zijn leren wanten zichtbaar was, zijn kin rustte op zijn dikke pelsjas. Na twee mijl ging de weg steil omhoog en verdween in het bos. De huizen die na het dorp in de vlakke al steeds schaarser werden, waren op slag verdwenen, en het uitzicht bestond alleen nog maar uit een stad van kale stammen die uit de witte grond omhoogstaken. Zelfs het eeuwige donkergroen van sparren, lariksen en cipressen werd schaars, de enkele jonge levende bomen vielen in het niet te midden van ontelbare besneeuwde skeletten die op de grond lagen en andere zwart geworden uitgemergelde skeletten die nog overeind stonden. Twintig jaar geleden waren hier de grote branden overheen gegaan en de nieuwe begroeiing prikte nog maar hier en daar tussen de dode stronken en de verkoolde lagen door. De weg golfde op en neer over heuveltjes die niet hoger waren dan een flinke deining op zee.

Maria Chapdelaine trok haar pels om zich heen, stopte haar handen onder het grote dekkleed van grijze geitenvacht en deed haar ogen half dicht. Er was hier niets te zien. In de dorpen konden er van het ene op het andere seizoen nieuwe huizen of stallen gebouwd worden, of leeg komen te staan en tot ruïnes vervallen, maar het leven van het bos ging zo langzaam dat er bovenmenselijk geduld voor nodig was om iets te zien veranderen.

Het paard bleef het enige wezen dat met vol bewustzijn op de weg was. De slee gleed gemakkelijk over de harde sneeuw, vlak langs de stronken die ter hoogte van de karrensproten aan beide kanten van de weg stonden. Charles-Eugène volgde precies alle bochten, daalde in gestrekte draf de korte hellingen af en beklom stapvoets de tegenoverliggende helling, als een ervaren dier dat uitstekend in staat is om zijn meesters tot aan de stoep van hun huis te brengen zonder lastiggevallen te worden met bevelen of met getrek aan de leidsels. Nog een paar mijl, dan zal het bos zich opnieuw openen en de rivier weer in zicht komen. De weg daalde het laatste heuveltje van de hoogvlakte af, tot bijna ter hoogte van het ijs. Verspreid over een mijl, stonden er drie huizen langs de stijgende oever; maar deze waren nog veel primitiever dan de huizen in het dorp, en er achter zag je bijna geen ontgonnen terrein, bijna geen enkel spoor dat er 's zomers iets verbouwd werd, alsof ze daar alleen maar gebouwd waren om te getuigen van de aanwezigheid van mensen. Charles-Eugène maakte een scherpe bocht naar rechts, zette

zijn voorpoten schrap om vaart te minderen op de helling en stond stil aan de rand van het ijs. Vader Chapdelaine deed zijn ogen open.

‘Hier zijn de leidsels vader!’ zei Maria.

Hij pakte de teugels, maar voordat hij het paard weer verder liet lopen, bleef hij een paar tellen onbeweeglijk zitten en keek oplettend naar de oppervlakte van de bevroren rivier.

‘Er is een beetje water op het ijs gekomen’, zei hij, ‘en de sneeuw is gesmolten, maar we moeten er nog wel goed overheen kunnen. Lopen, Charles-Eugène.’

Het paard rook even aan de witte laag, voordat hij zich er op waagde, en liep toen recht vooruit. De permanente karresporen van de winter waren verdwenen, de jonge sparren die op regelmatige afstanden waren neergezet om de weg te markeren, waren bijna allemaal omgevallen en lagen in de half gesmolten sneeuw. Toen ze voorbij het eiland kwamen, kraakte het ijs twee keer, maar zonder door te buigen. Charles-Eugène draafde vrolijk op het huis van Charles Lindsay af, dat op de andere oever te zien was. Toen de slee echter in het midden van de stroom was gekomen, onder de grote waterval, moest er vaart geminderd worden vanwege de dunne laag water die daar de sneeuw had doorweekt.

Langzaam naderden ze de oever, ze hoefden nog maar dertig voet af te leggen, toen het ijs opnieuw begon te kraken en onder de hoeven van het paard begon te golven. Vader Chapdelaine was gaan staan, klaarwakker nu, zijn ogen stonden scherp en vastberaden onder zijn bontmuts.

‘Lopen Charles-Eugène! lopen zeg ik je!’ Schreeuwde hij met een harde ruwe stem. Het oude paard plantte de ijzeren stiften onder zijn hoeven stevig in de half gesmolten sneeuw en sprong met gestrekte hals vooruit. Op het moment dat ze aan land kwamen, begon een ijsschots onder de glij-ijzers van de slee te kantelen, zonk weg en liet een gat met helder water achter. Samuel Chapdelaine draaide zich om.

‘Wij zijn de laatsten die eroverheen zijn gegaan dit seizoen,’ zei hij. En hij liet zijn paard even uitblazen, voordat hij het de helling liet bestijgen

Spoedig daarna verlieten ze de grote weg voor een andere die het bos inliep. Deze weg was nauwelijks meer dan een primitief pad vol met boomwortels, waar dat zo uitkwam liep het met kleine bochtjes om rotsblokken en boomstronken heen. Het krom tegen een helling op en slingerde zich te midden van afgebrand bos over een hoogvlakte met soms uitzicht op de steil afdalende helling, de steenmassa’s van de stroomversnelling, de tegenoverliggende oever, die boven de waterval hoger en steiler werd, om daarna weer terug te keren naar de wildernis van op de grond liggende bomen en zwart geworden stompers. De steenhellingen waar ze omheen reden leken zich achter hen te sluiten. Het afgebrande bos maakte plaats voor een donkere massa van sparren en lariksen, twee of drie keer waren in de verte de bergen van de rivier de Alec te zien en weldra kregen de reizigers een ontgonnen stuk land en een omhoog stijgende rookpluim in het oog, tegelijkertijd hoorden ze een hond blaffen. ‘Ze zullen blij zijn je weer te zien, Maria,’ zei vader Chapdelaine. ‘Iedereen heeft je gemist.’

Toen het al tijd was voor het avondeten was Maria nog steeds bezig met vragen beantwoorden, met vertellen over alles wat er onderweg gebeurd was zonder iets over te slaan, met de nieuwtjes uit Saint-Prime en uit Péribonka en alle andere nieuwtjes die ze onderweg opgepikt had. Tit-Bé zat op een stoel tegenover zijn zus pijp na pijp te roken zonder zijn ogen ook maar een moment van haar af te wenden, omdat hij bang was dat hij de een of andere belangwekkende mededeling zou missen die ze nog niet genoemd had. De kleine Alma-Rose stond naast haar met één armpje om haar hals; Téléspore zat ook te luisteren en was onderwijl bezig het tuig van zijn hond met touwtjes te repareren. Moeder Chapdelaine pookte het vuur in de grote gietijzeren kachel op, liep heen en weer, haalde borden en bestek uit de kast, pakte brood, een kan melk, en liet wat suikerstroop uit de grote kruik in een glazen pot lopen. Steeds onderbrak ze haar bezigheden om Maria iets te vragen of naar haar te luisteren en dan bleef ze een ogenblik peinzend staan met de handen in de zij en zag in gedachten de dorpen weer waarover ze hoorde vertellen.

- de kerk is dus klaar: een mooie stenen kerk, met schilderingen aan de binnenkant en gekleurde ramen, wat zal dat mooi zijn!

Johnny Bouchard heeft vorige zomer een nieuwe schuur gebouwd, en een dochter van Perron, van Abélard Perron uit Saint-Jérôme is nu onderwijzeres. Acht jaar ben ik al niet meer in Saint-Prime geweest, niet te geloven! Het is een mooie parochie, ik had er best willen wonen: mooi vlak land zover je kunt zien, geen geulen, geen bos, alleen maar vierkante velden met rechte, stevige hekken, goede grond, en op nog geen twee uur rijden van de trein!

Ik mag het misschien niet zeggen, maar ik zal mijn hele leven spijt houden dat je vader almaar wilde verhuizen, steeds maar verder het bos in, in plaats van een stuk grond te nemen in een van de oude parochies. Ze keek weemoedig door het kleine vierkante raam naar de paar kale velden die zich achter het huis uitstrekten, naar de schuur met zijn ruwhouten kierende wanden, naar het verderop aan de rand van het bos gelegen veld, dat nog bezaaid was met stronken en waarvan het nog heel lang zou duren voor ze op een oogst van hooi of graan konden hopen.

‘Kijk, zei Alma-Rose, Hond wil ook graag een beetje aandacht.’

Maria keek naar de hond die zijn lange kop met de droevige ogen op haar knieën gelegd had en aaide hem terwijl ze vriendelijk tegen hem praatte.

‘Hij heeft je ook gemist, net als wij allemaal’, zei Alma-Rose. ‘Elke morgen ging hij in je bed kijken om te zien of je nog niet terug was.’

Op haar beurt riep zij nu ook de hond.

‘Kom Hond, kom, ik wil je ook aaien.’

Hond liep braaf van de één naar de ander en deed bij elke liefkozing zijn ogen half dicht.

Maria keek om zich heen om te zien of er tijdens haar afwezigheid iets veranderd was, wat overigens niet erg waarschijnlijk was.

Middenin het huis stond de grote houtkachel, er stak een plaatijzeren pijp uit, die eerst enkele voeten recht omhoog liep, dan een rechte hoek maakte en horizontaal verder liep naar de buitenmuur, zodat er niets van de kostbare warmte verloren ging. In een hoek de grote houten kast, vlakbij de tafel, de bank tegen de muur en aan de andere kant van de deur de gootsteen en de pomp. Vanaf de tegenoverliggende muur liep een scheidingswand die bedoeld leek om dit deel van het huis in twee kamers te verdelen, de wand hield echter op voor hij de kachel bereikt had en de aansluitende wand ontbrak, daardoor leken die twee aan drie kanten omsloten compartimenten van het enige vertrek op een theaterdecor, zo'n traditioneel decor, waarbij de toeschouwer geacht wordt te denken dat hij twee verschillende woningen ziet, terwijl hij ze allebei tegelijk in het oog heeft.

In een van deze compartimenten stond het bed van vader en moeder Chapdelaine, Maria en Alma-Rose sliepen in het andere. Een steile trap in een hoek leidde naar de zolder, waar de jongens 's zomers sliepen. Als het winter werd brachten ze hun bed naar beneden en sliepen ze net als de anderen bij de warmte van de kachel. Aan de muur hingen geïllustreerde kalenders van handelaars uit Roberval of uit Chicoutimi, een afbeelding van het kindje Jezus in de armen van zijn moeder: een Jezus met enorm grote blauwe ogen in een roze gezichtje, die zijn mollige armpjes uitstreckte, een andere afbeelding stelde de één of andere onbekende heilige vrouw voor die met een extatische blik naar de hemel keek, en de voorpagina van het kerstnummer van een krant uit Quebec, met sterren zo groot als manen en vliegende engelen met samengevouwen vleugels.

'Ben je lief geweest toen ik er niet was, Alma-Rose?'

Moeder Chapdelaine gaf antwoord: 'Alma-Rose is niet al te stout geweest, maar met Téléspore heb ik te stellen gehad. Niet dat hij zoveel verkeerds doet, maar de dingen die hij zegt! Het lijkt wel of hij ze niet allemaal op een rijtje heeft.'

Téléspore was druk in de weer met het hondentuig en deed net of hij niets hoorde. De ondeugden van de kleine Téléspore vormden het enige huiselijke drama van het gezin. Om voor zichzelf duidelijkheid te scheppen en om hem zijn niet aflatende zonden te doen begrijpen, had moeder Chapdelaine een soort ingewikkeld veelgodendom geconstrueerd, een complete bovennatuurlijke wereld, waar goede en kwade geesten hem beurtelings tot verkeerde dingen en tot berouw dreven. Ten slotte was het kind zichzelf gaan zien als een soort slagveld, waar kwaadwillende demonen en goede, maar een beetje simpele engelen een eindeloze ongelijke strijd voerden. Voor de lege jampot mompelde hij bedrukt: 'de demon van de gulzigheid heeft mij in verzoeking gebracht.' Als hij met gescheurde en vuile kleren terugkwam van een avontuurlijk tochtje, verklaarde hij, zonder de verwijten af te wachten: 'de demon van de ongehoorzaamheid heeft me dit laten doen, vast en zeker!' En meteen daarna vertelde hij hoe boos hij daarover was en hoe goed zijn bedoelingen waren. 'Hij mag niet terugkomen, hè moeder, hij mag niet terugkomen, die slechte demon. Ik pak vaders geweer en ik schiet hem dood!'

‘Demonen kan je niet met een geweer doden, sprak moeder Chapdelaine. Als je de verleiding voelt komen, dan moet je je rozenkrans pakken en gaan bidden.’

Télesphore durfde hier niets op te zeggen, maar hij schudde twijfelend zijn hoofd. Het geweer leek hem een zowel leukere als zekerder methode en hij droomde van een heldhaftige strijd, waaruit hij uiteindelijk zuiver en volmaakt tevoorschijn zou komen, voor altijd bevrijd van de listen en lagen van het boze.

Samuel Chapdelaine kwam binnen en het avondeten werd opgediend. Rond de tafel werden kruisen geslagen, lippen murmelden onhoorbaar de zegenbede, Télesphore en Alma-Rose zeiden hun gebedje hardop, daarna weer kruistekens, het geluid van de bank en de stoelen die aangeschoven werden en het getik van lepels op de borden. Na haar afwezigheid had Maria het gevoel dat ze deze gebaren en geluiden voor het eerst van haar leven hoorde, dat ze anders waren dan de geluiden en de gebaren elders en dat ze in dit eenzame huis in de bossen een bijzonder lieflijke en plechtige vorm aannamen.

Ze waren net klaar met eten toen ze buiten voetstappen hoorden, Hond spitste zijn oren, maar gromde niet. ‘Visite, zei moeder Chapdelaine, dat zal Eutrope Gagnon zijn. Dat was makkelijk te voorspellen, want Eutrope Gagnon was hun enige buurman. Het jaar daarvoor had hij op twee mijl afstand een concessie genomen samen met zijn broer, die voor de winter was gaan houthakken, hij was alleen achtergebleven in de hut van ruwe boomstammen die ze samen gebouwd hadden. Hij verscheen op de drempel met zijn lantaarn in de hand.

‘Goedenavond samen,’ zei hij en zette zijn wollen muts af. ‘Het is een heldere avond en de sneeuw is nog hard en omdat je dus makkelijk kunt lopen dacht ik, ik ga even langs om te zien of u al terug bent. Hoewel iedereen wist dat hij voor Maria kwam, richtte hij zich alleen tot vader Chapdelaine, een beetje uit verlegenheid en een beetje uit respect voor de onder de boeren gebruikelijke omgangsvormen. Hij nam de stoel die voor hem bijgeschoven werd.

‘Het is zacht, het is nog net niet nat. Je merkt dat de voorjaarsregens eraan komen.’ Het was de aanloop tot een van de boerengesprekken, die klinken als een eindeloze beurtzang vol herhalingen, waarbij elke spreker de woorden bevestigt die net gesproken zijn en er een paar aan toevoegt, die weer herhalen wat al gezegd is. En het onderwerp was altijd hetzelfde, de eeuwige berustende klaagzang over de verpletterend zware last van de lange Canadese winter.

‘De beesten staan al vanaf eind september op stal, we hebben bijna niets meer in de schuur, zei moeder Chapdelaine. Als de lente niet snel komt, weet ik niet meer hoe we het moeten doen. Nog drie weken, voor ze naar buiten kunnen, minstens!’

‘Een paard, drie koeien, een varken, schapen, en dan reken ik nog niet eens de kippen, die eten nog al wat’, zei Tit’Bé met een wijs gezicht.

Met zijn veertien jaar, zijn brede schouders en zijn kennis van het land, rookte en praatte hij nu met de mannen. Acht jaar eerder was hij begonnen met het verzorgen van de beesten en voerde hij elke dag met zijn kleine slee de noodzakelijke houtvoorraad aan. Een beetje later had hij geleerd om, lopend achter de koeien met hun magere schonken, heel hard 'Hu! Hu!' te roepen. En 'Ho!' en 'Vort!' achter de ploegende paarden, hij had geleerd om de hooivork te hanteren en om met palen omheiningen te maken. Sinds twee jaar hanteerde hij beurtelings de bijl en de zeis naast zijn vader, mende hij de grote houtslee over de harde sneeuw, zaaide en oogstte zonder dat hij advies nodig had, zodat niemand hem meer het recht ontzegde om vrijelijk zijn mening te geven en om voortdurend zware tabak te roken. Zijn gezicht was nog kinderlijk ongevormd en baardeloos, zijn ogen onschuldig en een vreemdeling zou waarschijnlijk verbaasd hebben gestaan om hem te horen praten op de afgemeten langzame manier van een oude ervaren man en hem onophoudelijk zijn houten pijp te zien stoppen. Maar in Quebec worden jongens als mannen behandeld zodra ze mannenwerk doen en voor hun vroege rookgewoontes kunnen ze altijd als verklaring aanvoeren dat het een manier is om je te verdedigen tegen de vreselijke zomerse insectenplaag: muggen, muskieten en steekvliegen.

'Wat moet het fijn zijn om in een land te wonen waar bijna geen winter is en waar de aarde zorgt voor voedsel voor mensen en dieren.

'Hier is het de mens die met zijn harde werk de dieren en de aarde voedt. Als we Esdras en Da'Bé niet hadden die in het bos een goed loon verdienen, hoe zouden we ons dan moeten redden?'

'Toch is de grond goed hier', zei Eutrope Gagnon.

'De grond is goed, maar je moet vechten met het bos om hem te krijgen, en om rond te komen moet je op alles bezuinigen en van 's morgens vroeg tot 's avonds laat werken en je moet alles zelf doen, omdat de andere huizen zo ver weg zijn.

Moeder Chapdelaine zweeg en zuchtte. Ze dacht altijd met de spijt van een verloren paradijs aan de oude parochies, waar de grond al lang geleden ontgonnen is en al zo lang bewerkt wordt en waar de huizen dicht bij elkaar staan. Haar man balde zijn vuisten en schudde zijn hoofd met een koppige uitdrukking op zijn gezicht.

'Het duurt nog maar een paar maanden, als de jongens terug zijn uit het bos, dan gaan we aan het werk, zij tweeën, Tit'Bé en ik, dan gaan we land maken, met vier man die goed zijn met de bijl en niet bang voor werk gaat het snel, zelfs al is het hout hard. Binnen twee jaar hebben we graan en genoeg weidegrond voor heel wat beesten. Ik zeg je dat we land gaan maken. Land maken! Zo zeggen ze dat hier, daarmee drukken ze alles uit wat er aan loodzwaar werk ligt tussen een oerbos en een vruchtbare, geploegde en ingezaaide akker. Als Samuel Chapdelaine erover praatte, vlamde er geestdrift en koppigheid in zijn ogen. Het was zijn hartstocht: de hartstocht van een man die veel meer een pionier was dan een boer. Sinds zijn jeugd had hij al vijfmaal een concessie verworven, een huis gebouwd, een stal, een schuur, een welvarend boerenbedrijf opgebouwd midden in het bos, en vijfmaal

had hij dat bedrijf verkocht om verder naar het noorden opnieuw te beginnen, omdat hij er plotseling geen zin meer in had, omdat hij alle interesse verloor als het zware, moeilijke werk van het begin gedaan was, als er meer burens begonnen te komen en als de streek bevolkt raakte en toegankelijk werd. Er waren mannen die hem begrepen, de anderen vonden hem dapper, maar niet erg verstandig, ze bleven maar zeggen dat als hij ergens had kunnen wortelen, hij en zijn gezin het nu goed zouden hebben.

Het goed hebben.... Oh, Gij geduchte God van de Heilige Schrift, Gij die door allen in het land Quebec zonder twijfels of spitsvondigheden aanbeden wordt, Gij die uw schepselen ertoe veroordeelt om in het zweet huns aanschijns hun brood te verdienen, verdwijnt de strenge frons één moment van uw voorhoofd als Gij verneemt dat enkele van uw schepselen bevrijd zijn, dat ze het eindelijk goed hebben?

Het goed hebben... alleen zij die van het ochtendkrieken tot het vallen van de nacht hun rug en hun ledematen afgebeeld hebben kunnen begrijpen wat dat betekent, en de landlieden begrijpen dat het best. Het betekent dat de last van je afgenomen is, de zware last van werk en vrees. Het betekent dat je permissie hebt om te rusten, permissie die zelfs als je er geen gebruik van maakt, elk moment als genade ervaren kan worden. Voor oude mensen betekent het dat je een beetje trots kunt zijn, een trots die door iedereen wordt goedgekeurd, de late verschijning van onbekende zoetheid: een uur in ledigheid doorgebracht, een wandeling zonder doel, iets lekkers eten of iets kopen zonder ongerust te hoeven rekenen, de honderd weldaden van een gemakkelijk leven.

De mens is zo gemaakt dat de meesten van hen die het tribuut betaald hebben en die zo de vrijheid – de welstand – bereikt hebben, tijdens de moeilijke weg ernaartoe een karakter hebben ontwikkeld dat het hen onmogelijk maakt om ervan te genieten, en ze blijven tot aan hun dood het harde leven leiden dat ze altijd geleid hebben; en die anderen, die zich niet hebben kunnen vrijkopen, omdat ze minder begaafd zijn of minder geluk hebben, en die slaven blijven, aan hen verschijnt de welstand met alle aanlokkelijkheid van een onbereikbare staat.

Misschien dachten de Chapdelaines daaraan, ieder op zijn eigen manier, de vader met het onoverwinnelijke optimisme van een man die zich bewust is van zijn kracht en zichzelf verstandig vindt, de moeder met berustende spijt, en de anderen, de jongeren, vager en zonder bitterheid, vanwege het lange en vanzelfsprekend gelukkige leven dat zij voor zich zagen.

Maria keek nu en dan steeds naar Eutrope Gagnon, en wendde haar ogen dan snel weer af, want steeds ontdekte ze dat zijn ogen met nederige bewondering op haar waren gevestigd. Het afgelopen jaar was ze eraan gewend geraakt dat hij dikwijls op bezoek kwam en ze had er geen hekel aan dat zijn gebruinde, goedgehumeerde en geduldige gezicht elke zondagavond deel uitmaakte van de kring van het gezin, maar deze korte

afwezigheid van een maand leek alles te hebben veranderd en ze bracht met haar terugkeer in het gezin het vage gevoel met zich mee dat er een fase in haar leven aanbrak, waarin hij geen rol zou spelen.

Toen de normale gespreksonderwerpen uitgeput waren, werd er een spelletje kaart gespeeld: ze speelden 'quatre-sept' en 'boeuf', daarna keek Eutrope op zijn grote zilveren horloge en zag dat het tijd was om te vertrekken. Nadat hij zijn lantaarn had aangestoken en afscheid had genomen, bleef hij een moment op de drempel staan en doorvorste de duisternis.

'Het is nat,' zei hij.

De Chapdelaines kwamen bij de deur staan en keken op hun beurt: de regen was gekomen, een voorjaarsregen met grote zware druppels, die de sneeuw losweekte en deed smelten. 'De wind waait uit het zuidoosten, sprak vader Chapdelaine. Je kunt wel zeggen dat de winter zo goed als voorbij is.'

Iedereen gaf op zijn eigen manier blijk van zijn opluchting en plezier, maar Maria bleef het langst op de drempel staan, ze luisterde naar het zachte spetteren van de regen, keek hoe de donkere lucht over de nog donkerder bomenmassa heen schoof en ademde de lauwe wind in die uit het zuiden kwam. Het wordt lente! Het wordt lente! Ze voelde dat er sinds het begin van de wereld nog nooit een lente geweest was als deze.

Toen Maria drie dagen later 's morgens de deur open deed, hoorde ze een geluid dat haar enkele ogenblikken lang onbeweeglijk deed staan luisteren. Het was een ver en onophoudelijk dreunen, het donderende geluid van de grote watervallen, die de hele winter bevroren en verstijfd gezwegen hadden.

'Het ijs komt los, zei ze toen ze naar binnen kwam. Je hoort de watervallen'.

Toen begonnen ze allemaal tegelijk weer te praten over het seizoen dat er aan kwam en over het werk dat nu gedaan kon worden. Mei bracht afwisselend warme regens en mooie zonnige dagen en langzaam verdween de dikke ijslaag van de lange winter. Stronken en wortels kwamen tevoorschijn, hoewel plakken sneeuw in de schaduw van de dicht opeenstaande sparren en cipressen nog een lange doodstrijd voerden, wegen veranderden in modderpoelen, het bruine mos dat tevoorschijn kwam was net een van water verzadigde spons. In andere streken was het nieuwe leven al begonnen, stroomden de plantensappen, zwollen de knoppen en kwamen weldra de bladeren uit. Maar in Canada, zo ver naar het noorden, moest de grond zich eerst met de grootste moeite van zijn koude zware wintermantel ontdoen alvorens aan nieuw leven te kunnen denken.

Wel tien keer per dag deden moeder Chapdelaine of Maria het raam open om te genieten van de zachte lucht, om te luisteren naar het gefluister van het stromende water waarin de laatste sneeuw van de hellingen verdween en naar die andere luide stem die verkondigde

dat de rivier de Péribonka zich bevrijd had en de ijsschotsen uit het noorden vrolijk meevoerde naar het grote meer.

's Avonds ging vader Chapdelaine op de drempel zitten roken en zei peinzend: 'François Paradis komt binnenkort hierlangs. Hij zei dat hij misschien bij ons op bezoek zou komen.' Maria antwoordde heel zachtjes 'ja,' en zegende het donker dat haar gezicht verborg.

Tien dagen later kwam hij, toen de avond al lang gevallen was. De vrouwen waren alleen thuisgebleven met Tit'Bé en de kinderen, de vader was naar Honfleur om zaaigoed te halen en zou pas de volgende dag thuiskomen. Téléspore en Alma-Rose waren naar bed en Tit'Bé rookte voor het gezamenlijke avondgebed nog een laatste pijp, toen Hond begon te blaffen en aan de dichte deur ging snuffelen. Bijna meteen werd er twee keer zacht op de deur geklopt. De bezoeker wachtte tot er geroepen werd dat hij binnen kon komen en verscheen op de drempel. Hij verontschuldigde zich voor het late uur, maar zonder verlegenheid.

'We hebben ons kamp opgezet aan het eind van het onbevaarbare deel van de rivier, boven de watervallen. Ik moest de tent opzetten en de Belgen installeren voor de nacht. Toen ik vertrok wist ik wel dat het eigenlijk geen tijd meer was om op bezoek te gaan en dat het niet makkelijk zou zijn om het pad door het bos te vinden. Maar ik ben toch op pad gegaan, en toen ik zag dat er licht brandde... Zijn grote indiaanse laarzen zaten onder de modder, hij hijgde een beetje onder het praten, alsof hij hard gelopen had, maar zijn heldere ogen stonden rustig en zelfverzekerd.

Alleen Tit'Bé is veranderd,' hernam hij. 'Toen jullie uit Mistassini vertrokken was hij zo groot,' en hij wees de hoogte van een kind aan. Moeder Chapdelaine keek vol belangstelling naar hem, dubbel gelukkig om bezoek te krijgen en om over het verleden te kunnen praten.

'Jij bent in die zeven jaar ook niet veranderd, helemaal niet, maar Maria, in haar moet je toch wel een verschil zien!'

Hij keek een beetje verbaasd naar Maria.

'Dat komt..., ik heb haar pas nog gezien in Péribonka.'

Uit zijn toon en zijn gezichtsuitdrukking sprak dat die ontmoeting van twee weken geleden bij hem het verleden had uitgewist. Omdat er over haar gesproken werd, begon hij echter opnieuw onderzoekend naar haar te kijken. Ze was jong, sterk en gezond, met mooi dik haar, de gebruikte hals van een boerin, een eenvoudige en eerlijke blik in haar ogen, en ongedwongen bewegingen, hij dacht zeker dat al die dingen al aanwezig waren geweest in het kleine meisje dat zij zeven jaar geleden was geweest, en daarom schudde hij een paar keer met zijn hoofd, alsof hij wilde zeggen dat ze echt niet veranderd was. Alleen bedacht hij zich nu dat hij het was die veranderd moest zijn, want haar aanblik raakte hem nu in het hart.

Maria glimlachte een beetje verlegen, maar na een tijdje sloeg ze moedig haar ogen op en begon hem ook te bekijken. Een knappe jongen, zeker: goedgebouwd, sterk, een gezicht met regelmatige trekken en stoutmoedige ogen. Ze stelde een beetje verrast vast dat ze had gedacht dat hij anders was, met meer durf, en druk en zelfbewust pratend, in plaats daarvan zei hij weinig, en toonde zich in alles heel eenvoudig. Het moest zijn gezichtsuitdrukking zijn waardoor die indruk ontstond, en zijn argeloze onverschrokken houding.

Moeder Chapdelaine begon weer vragen te stellen.

‘Dus je hebt het land verkocht na het overlijden van je vader, François?’

‘Ja, ik heb alles verkocht. Ik heb nooit veel plezier beleefd aan het werk op het land, weet u. Houthakken, jagen, zo nu en dan wat geld verdienen met gidsen, of met handel met de indianen, daar heb ik plezier in, maar jaar in jaar uit in hetzelfde stuk grond wroeten, en nergens anders heen gaan, dat houd ik niet mijn leven lang uit, ik zou het gevoel hebben dat ik als een dier aan een paal gebonden was.’

‘Het is zo, er zijn mannen die zo zijn, Samuel, bijvoorbeeld, en jij, en nog heel wat anderen. Je zou zeggen dat het bos toverkracht heeft die jullie er naar toe trekt.’

Ze schudde haar hoofd en keek hem met nieuwsgierige verbazing aan.

‘s Winters bevrozen van de kou, ’s zomers opgegeten worden door de muggen, in de sneeuw in een tent wonen, of in een tochtige hut waar de wind dwars doorheen blaast, je vindt dat leuker dan je leven lang op een goed stuk land te wonen, op een plek waar winkels en huizen zijn? Laten we zeggen een mooi stuk vlak land in een oude parochie, land zonder stronken of geulen, een mooi, warm, goed ingericht huis, vette beesten in de wei of op stal, is er voor mensen die goed gezond zijn en goed gereedschap hebben iets fijners denkbaar?’

François Paradis keek naar de vloer en gaf geen antwoord, misschien schaamde hij zich een beetje voor zijn buitenissige smaak.

‘Dat is een mooi leven als je van het boerenbestaan houdt’, zei hij ten slotte, ‘maar ik zou er niet gelukkig van worden.’

Het was het eeuwige onbegrip tussen twee soorten mensen: de pioniers en de landbouwers, de boeren die uit Frankrijk waren gekomen en die in het nieuwe land vastgehouden hadden aan hun ideaal van een ordelijk en gevestigd bestaan, en die andere boeren bij wie het uitgestrekte woeste land een oud verlangen naar zwerven en avontuur had wakker gemaakt. Omdat ze haar moeder al vijftien jaar lang de lof hoorde zingen van het idyllisch gelukkige bestaan van de boeren in de oude parochies, was Maria als vanzelfsprekend gaan denken dat zij er ook zo over dacht, maar nu was ze daar niet meer zo zeker van. In ieder geval wist ze zeker dat geen enkele van de rijke jonge mannen van Saint-Prime, die ’s zondags dure jassen met bontkragen droegen kon tippen aan François Paradis met zijn modderige laarzen en zijn versleten wollen vest.

In antwoord op andere vragen, vertelde hij over zijn reizen naar de noordelijke oever van de Golf en naar de bovenloop van de rivieren, hij praatte er eenvoudig over en een beetje aarzelend, omdat hij niet goed wist wat hij moest vertellen en wat niet, aangezien de mensen aan wie hij het vertelde in een zelfde soort omgeving woonden en een zelfde soort leven leidden.

‘Daar zijn de winters nog strenger dan hier, en nog langer. Om de sleeën te trekken zijn er alleen honden, mooie sterke honden, maar ze zijn vaak maar half getemd en ze krijgen maar eenmaal per dag eten, ’s avonds, bevroren vis. Ja, er zijn daar dorpen, maar er is bijna geen landbouw, de mensen leven van de jacht en de visvangst. Nee, ik heb nooit problemen gehad met de indianen, ik kan goed met ze opschieten, die van Mistassini en van de rivier hier ken ik bijna allemaal, omdat ze bij ons kwamen voordat vader stierf.

Julie moeten weten dat hij ’s winters vaak op jacht ging, als hij niet aan het houthakken was, en eens in een winter, toen hij alleen aan de bovenloop van de Hoorivier was, toen is een boom die hij omhakte om vuur te maken, verkeerd gevallen en het waren indianen die hem de volgende dag toevallig vonden, buiten kennis en al half bevroren, hoewel het zacht weer was. Hij was op hun jachtterrein, ze hadden best kunnen doen alsof ze hem niet gezien hadden en hem daar laten doodgaan, maar ze laadden hem op hun slee, brachten hem naar hun tent en verzorgden hem. Jullie hebben mijn vader gekend, hij kon “rough” zijn en driftig, maar rechtvaardig en bewezen diensten vergat hij niet. Toen hij die indianen dus verliet, zei hij tegen hen dat ze hem in de lente moesten komen opzoeken als ze met hun pelzen naar de Pointe-Bleu afzakten: François Paradis, uit Mistassini, zei hij, vergeet het niet. En toen ze in de lente de rivier af kwamen zakken en bij hem kwamen, heeft hij ze goed ontvangen en toen ze weer weggingen kregen ze allemaal een nieuwe bijl mee, een mooie wollen deken en tabak voor drie maanden. Daarna kwamen ze elk voorjaar bij ons en mijn vader kon altijd kiezen uit hun mooiste huiden en voor een lagere prijs dan de agenten van de maatschappijen. En na zijn dood ging het met mij net zo, omdat ik zijn zoon was en net zo heette als hij: François Paradis. Als ik meer kapitaal gehad had, had ik veel geld kunnen verdienen met hen, veel geld.’

Hij leek een beetje beduusd omdat hij zoveel had gepraat en hij stond op om te vertrekken. ‘Over een paar weken komen we weer terug, en dan zal ik proberen om wat langer te komen, zei hij nog. Het is leuk om elkaar weer te zien!’

Op de drempel zochten zijn heldere ogen de ogen van Maria, alsof hij een boodschap met zich mee wilde nemen de “grote groene bossen” in, maar hij kreeg niets mee. In haar eenvoud vreesde ze dat ze al te overmoedig was geweest en ze hield haar ogen hardnekkig neergeslagen, net zo ongenaakbaar kuis als de rijke meisjes terugkomen van de kloosters in Chicoutimi.

Enkele ogenblikken later knielden de beide vrouwen en Tit'Bé voor het avondgebed. Moeder Chapdelaine bad hardop, erg snel, en de twee andere stemmen gaven samen onduidelijk murmelend antwoord.

Vijf "Onze Vaders", vijf "Weesgegroeitjes", de aktes, en dan, als een eentonig gezang, de lange litanieën.

"Heilige Maria, Moeder van God, bid voor ons nu en in het uur van onze dood."

"onbevlekt hart van Jezus, ontferm u over ons." Door het open raam was het verre gedreun van de watervallen te horen. Aangetrokken door het licht, kwamen de eerste voorjaarsmuggen naar binnen en lieten hun scherpe hoge muziek horen. Toen Tit'Bé ze zag ging hij het raam dichtdoen en knielde daarna weer naast de anderen neer.

"Heilige Jozef, bid voor ons..."

"Heilige Isidorus, bid voor ons..." Toen ze zich na het gebed uitkleedde, zuchtte moeder Chapdelaine tevreden: 'wat is het toch fijn om bezoek te krijgen, we zien het hele jaar door bijna niemand anders dan Eutrope Gagnon. Zo gaat het als je zo ver het bos in woont. Toen ik een meisje was, in Saint-Gédéon, was het huis bijna alle zaterdagavonden en zondagen vol visite: Adelard Saint-Onge, die me zo lang het hof gemaakt heeft, Wilfrid Tremblay, de koopman, die zulke goede manieren had en altijd probeerde te praten als de Fransen, en anderen, en dan heb ik het nog niet eens over je vader, die drie jaar lang bijna elke week kwam, voordat ik mijn beslissing kon nemen.' Drie jaar, Maria dacht eraan dat ze François Paradis nog maar twee keer had gezien sinds ze een volwassen meisje was en ze schaamde zich een beetje voor haar emotie.

Na een paar koude dagen, bracht juni plotseling de echte lente. De felle zon verwarmde de aarde en de bossen, de laatste plakken sneeuw smolten weg, zelfs in de schaduw van de dicht opeenstaande bomen. De rivier de Péribonka klom steeds verder omhoog tegen zijn hoge rotsige oevers en overstroomde de elzenbosjes en de wortels van de eerste lariksen, de wegen veranderden in modderpoelen. De Canadese aarde ontdeed zich van de laatste restanten van de winter met een soort van ruwe haast, die leek ingegeven door angst voor de nieuwe winter die al onderweg was.

Esdras en Da'Bé Chapdelaine kwamen terug uit het bos waar ze de hele winter gewerkt hadden. Esdras was de oudste van allemaal, een grote jongen met een stevig lijf, een gebruind gezicht en zwart haar, met zijn lage voorhoofd en vooruitstekende kin leek hij een beetje op een beeltenis van keizer Nero, maar hij sprak zacht, zijn woorden zorgvuldig afgewend en hij toonde zich in alles heel geduldig. Het was zeker alleen uiterlijk dat hij op een tiran leek, alsof de kou van de lange winters en het opgeruimde karakter van zijn volk hem een eenvoudig goed hart hadden gegeven dat geheel in tegenspraak was met zijn indrukwekkende voorkomen. Da'Bé was ook groot, maar tengerder, levendig en vrolijk, hij leek op zijn vader.

Het echtpaar Chapdelaine had hun twee oudste kinderen, Esdras en Maria, verheven en welluidende namen gegeven, daarna hadden ze kennelijk een beetje genoeg gekregen van al die plechtigheid, want de twee volgende werden nooit bij hun echte naam genoemd: ze werden altijd Da'Bé en Tit'Bé genoemd, lieve kinderlijke namen. De laatsten hadden echter weer namen met meer ceremonieel gekregen: Téléspore, Alma-Rose.

'Als de jongens terug zijn, gaan we land maken', had vader gezegd.

En ze gingen er inderdaad zonder uitstel mee aan de slag, met hulp van Edwige Légaré, hun vaste knecht.

Met de schrijfwijze van namen wordt in Quebec niet zo precies omgegaan. De grotendeels ongeletterde bevolking, die alleen zijn priesters als raadgevers heeft en verspreid is over een immens woest land, is gewend om bij namen op de klank af te gaan zonder zich te bekommeren om spelling of grammatica. Natuurlijk varieert de uitspraak al naar gelang de spreker of de familie, en als de een of andere plechtige gelegenheid dwingt tot schriftelijk taalgebruik, dan spelt iedereen zijn doopnaam op zijn eigen manier, zonder er ook maar een moment bij stil te staan dat er voor namen zoiets als een officiële schrijfwijze zou kunnen bestaan. De onduidelijkheid over de spelling wordt nog vergroot door de invloed van andere talen. Men tekent met Denise, of Denije, of Deneije; Conrad of Courade, mannen heten Herménégilde, Aglaé, Edwige.

Edwige Légarée werkte al elf jaar elke zomer als vaste knecht voor de Chapdelaines. Dat wil zeggen dat hij voor een loon van twintig piaster per maand elke dag van vier uur 's morgens tot negen uur 's avonds in touw was en onvermoeibaar en met nooit aflatende ijver alles aanpakte wat er gedaan moest worden, want hij was zo'n man die niet anders kon dan bij alles wat hij deed alle kracht en energie die in hem was te geven, in een soort woeste en steeds terugkerende drift. Hij was kort en breed en, wat tamelijk zeldzaam is in Quebec, hij had heel lichtblauwe ogen die zowel scherp als naïef waren, in een leemkleurig gezicht met daarboven haar in ongeveer dezelfde kleur, dat er altijd uitzag alsof er happen uit geknipt waren. Want uit een onbegrijpelijk soort ijdelheid had hij de gewoonte om zich twee of drie keer per week te scheren, altijd 's avonds, voor een stukje spiegel dat boven de pomp hing, in het flauwe licht van de kleine lamp, waarbij hij het scheermes steunend van inspanning over zijn harde baard heen en weer bewoog. Met zijn hemd en broek van een grauwe in het land geweven stof en zijn grote stoffige laarzen, was hij werkelijk van top tot teen aardekleurig en op zijn gezicht lag een door en door boerse uitdrukking.

Vader Chapdelaine, zijn drie zonen en zijn knecht begonnen dus land te maken. Het bos omringde nog op korte afstand de gebouwen die ze enkele jaren eerder zelf opgetrokken hadden, het kleine vierkante huis, de schuur met de kierende planken en de stal van ruwe stronken, waar ze vodden en aarde tussen gestopt hadden. Tussen de enkele al ontgonnen velden en de donkere hoge bomen van de bosrand strekte zich een groot stuk land uit waar de bijl nog slechts schuchter had huisgehouden. Een paar groene stammen waren

geveld en als bouw materiaal gebruikt, droge, gezaagde en gespleten strompen hadden de hele winter de grote kachel gevoed, maar de grond was nog bedekt met een wirwar van stronken, in elkaar gestrengelde wortels, omgehakte bomen die te verrot waren om nog te kunnen branden, en andere dode bomen die nog overeind stonden te midden van elzenhakhout.

Op een morgen begaven de vijf mannen zich naar dit stuk grond en gingen dadelijk en zonder een woord te wisselen aan het werk, want ieders taak was van tevoren afgesproken. Vader Chapdelaine en Da'Bé posteerden zich tegenover elkaar aan beide zijden van een boom en begonnen ritmisch met hun bijlen met kersenhouten steel te zwaaien. Ieder maakte eerst een diepe inkeping in het hout door geduldig enkele seconden lang op dezelfde plek te slaan, daarna ging de bijl plotseling weer omhoog en trof de stam een voet hoger, schuin met de nerf mee, bij elke slag vloog er een handdikke spaander weg. Als hun twee inkepingen elkaar bijna raakten, hield één van hen op en de ander sloeg langzamer, waarbij hij de bijl iedere keer even in de kerf liet zitten, de dunne strook hout die de boom als door een wonder nog overeind hield, begaf het ten slotte, de stam helde over, de twee houthakkers deden een stap achteruit, keken naar zijn val en waarschuwden iedereen met een harde schreeuw om uit de weg te gaan.

Dan kwamen Edwige Légaré en Esdras naar voren en als de boom niet te zwaar was voor hun vereende krachten, pakten ze hem elk aan een kant beet, kruisten hun sterke handen onder de stam door, richtten zich weer op, rechtten met moeite hun rug en hun armen waarvan de gewrichten kraakten en droegen hem wankelend met kleine stappen naar de dichtstbijzijnde stapel, moeizaam over de andere nog op de grond liggende bomen heen stappend. Als ze de last te zwaar vonden, kwam Tit'Bé naderbij met het paard Charles-Eugène, dat een tuig droeg waaraan een sterke ketting was bevestigd. De ketting werd om de stam gelegd en vastgemaakt, het paard zette zich schrap en terwijl de spieren van zijn schoften zwollen door de inspanning, sleepte hij de stam over de grond, schurend langs de stronken en jonge elzen op zijn weg verpletterend.

Om twaalf uur verscheen Maria op de drempel en kondigde met een lange uitroep aan dat het eten klaar was. Tussen de stronken richtten de mannen zich langzaam op, veegden met de rug van hun hand de zweetdruppels weg die in hun ogen liepen en gingen naar het huis. De erwtensoep dampte al in de borden. De vijf mannen gingen langzaam aan tafel zitten, alsof ze een beetje verdoofd waren door het harde werken, maar toen ze een beetje bijgekomen waren, voelden ze hoeveel honger ze hadden en weldra begonnen ze gretig te eten. De beide vrouwen bedienden hen, vulden de lege borden, zetten de grote schaal met spek en gekookte aardappelen op tafel en schonken hete thee in de kommen. Toen het vlees op was, vulden de eters hun schotels met suikerstroop waarin ze grote stukken zacht brood doopten. Weldra waren ze verzadigd, want ze hadden snel gegeten en zonder te praten, daarna schoven ze hun borden van zich af, leunden achterover op hun stoel,

zuchtten tevreden en staken hun hand in hun zak om er hun pijp te zoeken en de varkensblaas met tabak.

Edwige Légarée ging op de drempel zitten en herhaalde twee of drie keer: 'ik heb lekker gegeten... ik heb lekker gegeten,' met het gezicht van een rechter die een onpartijdig oordeel uitspreekt, waarna hij tegen de deurpost aan ging zitten en zijn kleine bleke ogen net zo onbestemd rond liet zwerven als de rook van zijn pijp. Vader Chapdelaine zakte steeds meer weg op zijn stoel tot hij ten slotte indommelde, de anderen rookten en keuvelden over het werk.

'Als er iets is', zei moeder Chapdelaine, 'dat me kan verzoenen met ons bestaan zo diep in de bossen, dan is het te zien hoe mijn mannen een mooi stuk land maken, een mooi stuk land, dat vol stond met bos en stomp en wortels en dat dan twee weken later zo glad als mijn hand is, klaar voor de ploeg, ik weet zeker dat niets op de wereld mooier en beter is dan dat.'

De anderen knikten goedkeurend, genietend van het beeld en het bleef enige tijd stil. Nu werd vader Chapdelaine verfrist wakker uit zijn dutje, klaar voor het werk. Ze stonden op en verlieten het huis.

De plek waar ze 's ochtends gewerkt hadden was nog bezaaid met stronken en elzenbosjes. Ze begonnen de elzen af te knippen en uit te rukken, ze namen steeds een bundel takken in de hand en hakten die af, of ze groeven de wortels uit en trokken de hele struik in een keer uit de grond. Toen de elzen verdwenen waren, restten nog de stronken. Légaré en Esdras begonnen met de kleinsten, ze gebruikten daarbij alleen hun bijl en een stevige houten hefboom. De wortels aan de oppervlakte hakten ze door, daarna staken ze een hefboom onder de stronk en drukten daar met hun hele gewicht op, ze lagen met hun borst op de houten balk. Als deze inspanning onvoldoende was om de honderd koorden waarmee de stronk met de aarde verbonden was te verbreken, bleef Légarée steunend van inspanning met zijn hele gewicht drukken om de stronk een beetje op te lichten, en Esdras pakte zijn bijl weer en sloeg uit alle macht om de een na de ander de laatste wortels door te hakken.

Verderop waren de drie andere mannen bezig met de stronkentrekker waarvoor het paard Charles-Eugène was aangespannen. De constructie in de vorm van een afgeplatte piramide werd boven een grote stronk gebracht, waarna men hem liet zakken en de stronk werd vastgemaakt met kettingen die over een katrol liepen, aan de andere kant gaf het paard een ruk aan de ketting, waarbij hij al zijn gewicht naar voren gooide en de aardkluiten onder het beslag van zijn hoeven wegspatten. Het was een korte hevige aanval, een stormloop die vaak al na enkele voeten als door een ijzeren vuist tot staan werd gebracht, dan werden de dikke stalen bijlen weer geheven, flitsten in de zon en vielen met een doffe slag neer op de dikke wortels, terwijl het paard enkele ogenblikken met opengesperde neusgaten stond te snuiven, voordat hij zich na een kort bevel opnieuw

naar voren gooide. En daarna moesten de grote dikke uitgerukte stronken nog over de grond naar de hopen gesleept en gerold worden, armen en ruggen werden stijf en pijnlijk, de bemodderde handen met de gezwollen aders leken in een woest gevecht gewikkeld met de massieve stronk en de dikke grimmige wortels.

De zon gleed naar de horizon, verdween. De hemel kleurde in zachte tinten boven de donkere bosrand en toen het tijd was voor het avondeten liepen er vijf mannen naar het huis die de kleur van de aarde hadden aangenomen. Onder het opdienen van het eten, wilde moeder Chapdelaine van alles weten over de bijzonderheden van het werk van die dag en toen het beeld van het vrijgemaakte stukje grond, zo prachtig leeg en eindelijk klaar om bewerkt te worden, in haar geest postvatte, raakte ze in een soort mystieke vervoering. Ze wilde zelf niet aan tafel gaan, ze stond met de handen op de heupen en zong de lof van de schoonheid van de wereld zoals zij die begreep: niet de bovenmenselijke schoonheid van het onvruchtbare hooggebergte en van de gevaarlijke zeeën, die door de stedelingen in hun kunstmatig verhitte verbeelding wordt verheerlijkt, maar de vredige en echte schoonheid van het vruchtbare land, van het vlakke land met de schoonheid van lange rechte evenwijdig geploegde voren en van stromende wateren, van het land dat zich als een liefhebbende vrouw overgaf aan de streling van de zon. Ze zong een heldendicht over de heroïsche daden van de vier Chapdelaines en Edwige Légarée, over hun strijd tegen de woeste natuur en hun overwinning van die dag. Ze deelde lofprijzingen uit en deed kond van haar gerechtvaardigde trots, terwijl de vijf mannen stilletjes hun houten of stenen pijp zaten te roken, onbeweeglijk als standbeelden na hun lange zware werkdag, leemkleurige standbeelden met holle ogen van vermoeidheid. 'De stronken zijn hard,' zei vader Chapdelaine ten slotte, 'de wortels zijn minder verrot dan ik gedacht had. Ik reken dat we pas over drie weken schoon zijn.' Hij keek vragend naar Légarée, deze keek ernstig en knikte instemmend. 'Drie weken, ja vervloekt! Zo reken ik ook.' Ze zwegen weer, geduldig en vastbesloten, als mensen die aan een lange oorlog beginnen.

De Canadese lente was nog maar een paar weken oud, toen de kalender al aangaf dat het zomer werd, en het leek wel of de godheid die het klimaat in deze streek regelde had besloten om de natuurlijke gang van de seizoenen van hogerhand een duwtje in de rug te geven, zodat ze weer in de pas zouden lopen met gelukkiger zuidelijke streken. Want plotseling kwam de hitte, verzengend, een hitte die bijna net zo mateloos was als de kou in de winter. Vergeten door de wind, stonden de toppen van de lariksen en cipressen in een eeuwigdurende onbeweeglijke verstarring, boven de donkere bomenlijn welfde zich een hemel die volkomen wolkeloos al even onbeweeglijk leek. En van het ochtendgloren tot aan het vallen van de nacht brandde de zon meedogenloos op de aarde.

De vijf mannen gingen door met het werk, en van dag tot dag werd de open plek die zich achter hen uitstreckte groter, kaal, doorsneden met diepe scheuren, waarin de goede grond te zien was.

Op een morgen ging Maria hen water brengen. Vader Chapdelaine en Tit'Bé hakten elzen weg, Da'Bé en Esdras legden de omgehakte bomen op stapels. Edwige Légarée was alleen in een gevecht met een stronk gewikkeld, één hand hield hij tegen de stronk en met de andere had hij een wortel beetgepakt, zoals je in een gevecht het been van een reusachtige tegenstander beetpakt en hij vocht tegen de vereende krachten van het hout en de aarde, als tegen een gehate vijand wiens tegenstand razernij oproept. Eensklaps gaf de stronk mee en lag nu op de grond, hij streek met een hand over zijn voorhoofd en ging op een wortel zitten, overdekt met zweet en afgepeigerd. Toen Maria bij hem kwam met de halfvolle emmer water, want de anderen hadden al gedronken, zat hij nog steeds onbeweeglijk, hijgend, en herhaalde met een afwezige blik: 'ik val flauw! oh, ik val flauw!' Maar toen hij haar zag, onderbrak hij zichzelf en stootte een gebrul uit.

'Koud water! Potverdorie! Geef hier dat water!

Hij greep de emmer, dronk hem voor de helft leeg, goot de rest over zijn hoofd en in zijn nek en druipend wierp hij zich dadelijk opnieuw op de overwonnen stronk en begon hem naar een van de stapels te rollen zoals je een prooi meesleept. Maria bleef enkele ogenblikken staan kijken naar het werk van de mannen en naar het resultaat van dat werk, dat elke dag meer zichtbaar werd, daarna liep ze zwaaiend met de emmer weer naar huis. Onder de stralende zon voelde ze zich vol leven, sterk en gelukkig en ze mijmerde vluchtig over de fijne dingen die onderweg waren en spoedig zouden moeten komen, als ze maar geduldig en vurig bleef bidden.

Toen ze al een eind weg was kon ze nog de mannenstemmen horen die weerkaatsten over de door de hitte hard geworden grond. Esdras had zijn handen al gevouwen om een jonge gevelde cipres en zei op kalme toon: 'rustig... te gelijk!' Légarée had alweer de aanval geopend op een nieuwe bewegingloze tegenstander, en vloekte gesmoord. 'Vervloekt! Ik krijg je wel klein!' Zijn gehijg kon je ook horen, bijna net zo hard als zijn woorden. Hij stond even uit te puffen en stortte zich weer in de strijd, zijn armspieren spanden zich, zijn lijf kromde zich. En weer klonk zijn stem, vloekend en klagend: 'Ik zeg toch dat ik je wel krijgen zal! Nondeju! Wat is het heet! Ik ga dood! Zijn weeklagen werd nu schreeuwen. 'Boss! We besterven het bij dit werk! Het antwoord van vader Chapdelaine klonk een beetje gesmoord, maar vrolijk. 'Nog even volhouden, Edwige. Het is bijna tijd voor de erwtensoep.' En inderdaad verscheen Maria al gauw weer op de drempel, ze zette haar handen aan haar mond om te zorgen dat het geluid verder droeg en met een harde zangerige kreet kondigde ze aan dat het eten klaar was.

Tegen de avond stak er een windje op en daalde een heerlijke koelte als een geschenk op de aarde neer. Maar de bleke hemel bleef wolkeloos.

'Als het mooie weer blijft, zei moeder Chapdelaine, dan zijn de bosbessen rijp voordat het Sint Anna is.'

Het mooie weer bleef en begin juli begonnen de bosbessen te rijpen. Op de plekken waar het bos afgebrand was, op de steenachtige hellingen en overal waar het bos niet zo dicht was en de zon de bodem kon bereiken, was de grond egaal roze gekleurd, het felroze van de bloemen die onder de haagbeuken groeiden. De eerste bosbessen waren ook roze en niet van de bloemen te onderscheiden, maar door de voortdurende warmte werden ze langzaam bleekblauw, daarna koningsblauw en te slotte paarsblauw, en toen in juli het feest van Sint Anna kwam, vormden de met bessen overdekte planten grote blauwe vlekken te midden van het al verwelkende roze van de bloemen in het beukenbos.

In Quebec zijn de bossen rijk aan wilde bessen: veenbessen, granaatbessen, vossenbessen en winde hebben na de grote bosbranden volop de ruimte gekregen om te groeien, maar de bosbes is de smakelijkste en de meest voorkomende bessensoort. De pluk duurt van juli tot september en levert een broodwinning op voor kinderrijke gezinnen die hele dagen in het bos doorbrengen, je ziet kinderen van alle leeftijden met hun tinnen emmers, 's morgens leeg en 's avonds vol en zwaar. Anderen plukken de bessen alleen voor eigen gebruik om er jam van te maken of de beroemde taarten die in Frans Canada het nationale dessert zijn.

Begin juli ging Maria twee of drie keer bessen plukken met Téléspore en Alma-Rose, maar de meeste bessen waren nog niet rijp en de buit die ze meebrachten was maar net genoeg om een paar miezerig kleine taartjes te bakken.

'Op Sint-Anna dag, zei moeder Chapdelaine bij wijze van troost, gaan we met z'n allen plukken, de mannen ook en wie geen volle ketel mee terugbrengt, krijgt er niets van te eten.'

Maar de zaterdagavond voor Sint-Anna dag werd voor de Chapdelaines een gedenkwaardige avond, een avond zoals ze in hun huis in de bossen nog niet meegemaakt hadden. Toen de mannen terugkeerden van het werk, was Eutrope Gagnon er al. Hij had al gegeten, zei hij, en terwijl de anderen aan de maaltijd zaten, bleef hij in de frisse luchtstroom dicht bij de deur zitten, met zijn stoel op twee poten wiebelend. Toen de pijpen waren opgestoken, kwam het gesprek vanzelfsprekend op het landwerk en de beesten.

'Met vijf man, zei Eutrope, kan je in weinig tijd heel wat land maken. Maar als je alleen werkt, zoals ik en zonder paard om de grote stukken weg te trekken, schiet je niet op en heb je problemen. Maar ik kom toch vooruit, ik kom vooruit.'

Moeder Chapdelaine mocht hem graag en de gedachte aan zijn eenzame gezwoeg voor de goede zaak, vervulde haar met warm medeleven, ze sprak hem bemoedigend toe.

'Het gaat niet zo snel alleen, dat is waar, maar een man alleen heeft ook niet veel geld nodig om van te leven en straks komt je broer Egide terug van het vlotten met minstens twee driehonderd piaster, op tijd voor het hooien en de oogst, en als jullie komende winter allebei hier blijven, dan hebben jullie binnen twee jaar een mooi land.'

Hij knikte instemmend en onwillekeurig ging zijn blik naar Maria, en dat wilde zeggen dat hij over twee jaar, als alles goed ging, misschien zou kunnen denken aan...

‘Gaat het goed met het vloten?’ vroeg Esdras. ‘Heb je iets gehoord van daar?’

‘Ik heb iets gehoord van Ferdina Larouche, een van de jongens van Thadée Larouche uit Honfleur, hij is vorige maand uit La Tuque teruggekomen. Hij zei dat het goed ging, de mannen leden geen gebrek.’

Houthakken en vloten, dat zijn de twee belangrijkste hoofdstukken van de grote houtindustrie, die voor de mensen van Quebec nog belangrijker is dan de landbouw. Van oktober tot april wordt er aan een stuk door gekapt en sterke paarden slepen de blokken over de sneeuw tot aan de oevers van de bevroren rivieren. Dan, als het voorjaar komt, stortten de stapels hout de een na de ander in het water, en begint de lange hachelijke tocht langs de stroomversnellingen. En bij alle rivierbochten, alle watervallen, overal waar de talloze stammen vastlopen en opstapelen, is de hulp nodig van de vlotters, sterk, handig en gewend aan dit gevaarlijke werk om over de half onder water liggende stammen te rennen, de dammen te breken, en de hele dag met bijl en haak in de weer te zijn zodat de gevelde stukken bos hun vrolijke tocht de rivier af kunnen voortzetten.

‘Gebrek’, riep Légarée minachtend uit. De jongelui van tegenwoordig weten helemaal niet wat dat is, gebrek lijden. Als ze drie maanden in het bos geweest zijn, komen ze al weer haastig terug om luxe lichte schoenen te kopen, een stijve hoed en sigaretten en om naar de meisjes te gaan. En zelfs op het werk krijgen ze tegenwoordig hetzelfde eten als in een hotel, de hele winter vlees en aardappels. Dertig jaar geleden.. Hij zweeg enkele ogenblikken en knikte toen kort met zijn hoofd, om te benadrukken hoe wonderbaarlijk alles met de tijd veranderd was. ‘Ik was erbij, toen dertig jaar geleden de spoorlijn vanuit Québec werd aangelegd, ik zeg jullie, dat was ellende. Ik was nog maar zestien, maar ik werkte gelijk op met de andere houthakkers, we werkten steeds 25 mijl voor de bouwers van de spoorlijn uit om het gebied vrij te maken, veertien maanden lang heb ik geen huis gezien. ’s Zomers hadden we ook geen tenten, alleen maar schuilhutten die we zelf maakten van sparrentakken en van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat was het hakken, hakken, hakken, we werden opgegeten door de muggen en soms werden we op een en dezelfde dag doornat van de regen en verbrand door de zon. Op maandagmorgen maakten we een zak bloem open en bakten we een emmer vol pannenkoeken, en de rest van de week haalden we drie keer per dag ons eten uit die emmer. ’s Woensdags al waren het geen pannenkoeken meer, omdat ze allemaal aan elkaar plakten, het was alleen nog maar een blok deeg. We sneden er met ons mes een groot brok uit, stopten dat in onze maag en dan hakken maar weer! Toen we bij Chicoutimi aankwamen, waar de voorraden over water werden aangevoerd, zagen we er erger uit dan de wilden, we hadden bijna geen kleren meer aan ons lijf, ons vel was overal geschraamd door de takken, en ik heb er gezien die in huilen uitbarstten toen ze te horen kregen dat ze naar huis konden, want ze dachten dat iedereen wel dood zou zijn, zo eindeloos lang had het geduurd. Ja, dat was ellende.’

‘Het is waar, zei vader Chapdelaine, ik herinner me die tijd. Aan de noordkant van het meer stond nog geen enkel huis: alleen maar indianen en een paar jagers die er ’s zomers met hun kano en ’s winters met de hondenslee naar toe gingen, ongeveer zoals nu in Labrador. De jongelui luisterden nieuwsgierig naar deze verhalen van vroeger. ‘En nu, zei Esdras, zitten wij hier vijftien mijl ten noorden van het meer, en als de boot van Roberval vaart, is het maar twaalf uur varen naar de trein.’ Daar dachten ze een tijdje over na: over het meedogenloze leven van vroeger, over dat ze nu maar een kleine dagreis verwijderd waren van de wonderen van de spoorweg, en ze waren oprecht verbaasd.

Plotseling begon Hond zachtjes te grommen, buiten klonken voetstappen. ‘Nog meer bezoek!’ riep moeder Chapdelaine verheugd en verbaasd. Maria stond ook op, een beetje van haar stuk gebracht, en onwillekeurig streek ze haar haar glad, maar het was Ephrem Surprenant, een man uit Honfleur, die de deur opende. ‘We komen op bezoek!’ Riep hij uit alle macht, alsof hij zeer belangrijk nieuws bracht. Achter hem kwam een vreemde binnen, die groette en beleefd glimlachte.

‘Dit is mijn neef Lorenzo, verklaarde Ephrem Surprenant vervolgens, een zoon van mijn broer Elzéar, die vorige herfst gestorven is. Jullie kennen hem niet, hij is al lang geleden uit het land vertrokken om in de States te gaan wonen.’

De jonge man die uit de States kwam werd haastig een stoel aangeboden en zijn oom voelde zich verplicht om naar Canadees gebruik zijn afkomst van vaders- en moederszijde uit de doeken te doen en alle noodzakelijke details te verschaffen over zijn leeftijd, zijn beroep en zijn leven.

‘Ja, een zoon van mijn broer Elzéar, die getrouwd was met een dochter van Bourglouis, uit Kiskising. Die hebt u zeker wel gekend, mevrouw Chapdelaine?’

Moeder Chapdelaine groef uit de verste uithoeken van haar geheugen onmiddellijk de herinnering op aan diverse Surprenants en even zovele Bourglouis en ze somde de hele lijst op met hun voornamen, waar ze allemaal gewoond hadden en met wie ze getrouwd waren.

‘Zo is het, zo is het inderdaad. Nou, en dit is Lorenzo. Hij werkt in de States al een paar jaar in de fabriek.

Iedereen keek opnieuw met een onschuldig soort nieuwsgierigheid naar Lorenzo Surprenant. Hij had een vol gezicht met fijne trekken, rustige zachte ogen, blanke handen, hij hield zijn hoofd een beetje scheef en terwijl alle blikken op hem gericht waren, glimlachte hij beleefd, zonder ironie of verlegenheid.

‘Hij is gekomen, ging zijn oom verder, om de zaken te regelen die nog geregeld moesten worden na de dood van Elzéar en om te proberen het land te verkopen.’

‘Heeft hij geen zin om het land te houden en zich hier te vestigen?’ vroeg vader Chapdelaine.

‘Nee, het trekt me niet om hier te blijven, helemaal niet. Ik verdien daar een goede boterham, ik heb het er naar mijn zin, ik ben gewend aan het werk.’ Meer zei hij niet, maar het was duidelijk dat hij, na zijn reizen en het leven dat hij geleid had, niet meer zou kunnen wennen aan het leven op een stuk land tussen een arm dorp en het bos.

‘Toen ik een meisje was, zei moeder Chapdelaine, vertrok bijna iedereen naar de States. De landbouw was toen niet zo lonend als nu, de prijzen waren laag, je hoorde over de hoge lonen die daar in de fabrieken verdiend werden en elk jaar waren er veel gezinnen die hun land bijna voor niets verkochten en uit Canada vertrokken. Er zijn er die veel geld verdiend hebben, dat is zeker, vooral de gezinnen die veel dochters hadden, maar dat is veranderd, nu zie je niet meer zoveel mensen vertrekken.

‘Dus je gaat de grond verkopen?’

‘Ja, we hebben erover gesproken met drie Fransen die vorige maand in Mistook zijn aangekomen. Ik denk dat het gaat lukken.’

‘En zijn er veel Canadezen, daar waar je woont? Wordt er Frans gesproken?’

‘In Maine waar ik eerst gewoond heb, waren er meer Canadezen dan Amerikanen of Ieren, iedereen sprak er Frans, maar in Massachusetts waar ik nu woon, zijn er minder, maar toch wel een paar families, ’s avonds gaan we bij elkaar op bezoek.’

‘Samuel heeft er een tijdje over gedacht om naar het westen te trekken, zei moeder Chapdelaine, maar dat zou ik nooit gewild hebben. Tussen mensen die alleen maar Engels spreken zou ik mijn leven lang ongelukkig zijn geweest. Ik heb altijd tegen hem gezegd “Samuel, Canadezen zijn het gelukkigst als ze onder Canadezen zijn.” Als Frans-Canadezen het over zichzelf hebben, zeggen ze altijd Canadezen, zonder meer, en alle andere landslieden die na hen het land tot aan de Grote Oceaan bevolkt hebben, noemen ze altijd naar hun land van herkomst: Engelsen, Ieren, Polen of Russen, zonder ook maar een moment te bedenken dat hun kinderen die zelf ook in het land geboren zijn, ook aanspraak zouden kunnen maken op de naam “Canadezen.” Deze titel reserveren ze heel vanzelfsprekend en zonder iemand te willen beledigen, voor zichzelf, vanwege het roemrijke feit dat zij nu eenmaal de eersten waren.

‘Is het een grote plaats, waar je woont?’

‘Negentigduizend,’ zei Lorenzo met een achteloos gebaar.

‘Negentigduizend! Groter dan Quebec!’

‘Ja, en met de trein ben je in een uur in Boston. Dat is echt een grote plaats.’

Daarna begon hij te vertellen over de grote Amerikaanse steden, dat ze zo mooi waren en dat de goedbetaalde arbeiders er een gemakkelijk leven leiden, dat ze aan niets gebrek hebben en profiteren van de modernste gemakken. Hij werd in stilte aangehoord. In de rechthoek van de deuropening verbleekten de laatste dieprode tinten van de avondlucht, waaronder de vage donkere massa van het bos een reusachtig voetstuk vormde. De

musketen kwamen, in zulke grote zwermen dat hun gezoem samensmolt tot een enkele diepe toon, die de hele open plek vulde met een laag gedreun.

‘Télesphore, beval vader Chapdelaine, ga rook maken, gebruik de oude pan.’

Télesphore pakte de pan waarvan de bodem begon los te raken, schepte er aarde in, vulde hem verder met spaanders en twijgjes en stak die aan. Toen het hout met een mooie vlam brandde, dekte hij het vuur af met een paar handenvol gras en bladeren, er steeg een scherpe rookwolk op, die door de wind het huis in werd gedreven en die de ontelbare muggen op de vlucht joeg. Ze waren opgelucht dat ze eindelijk weer rust hadden, even konden stoppen met de guerrilla. De laatste muskiet ging op het gezicht van de kleine Alma-Rose zitten. Ernstig zegde ze de rituele spreuk op: mug, mug, lelijke mug, geef mij m’n eigen neus terug! Daarna sloeg ze het beest met een klap plat.

De rook kwam in een ondoorzichtige kolom door de deur naar binnen, daar blies de wind de dichte wolk uit elkaar, de rook verspreidde zich en vulde de hele ruimte met ijle sluiers, de muren werden vaag en weken terug. Van de groep mensen die tussen de deur en de kachel zat, was alleen nog maar een kring gebruinde gezichten te zien, die in de witte rook leken te zweven.

‘Goeienavond samen!’ klonk een heldere stem.

François Paradis dook op uit de rook en verscheen op de drempel.

Maria wachtte al een paar weken op zijn komst. Een half uur eerder had het geluid van voetstappen buiten haar het bloed naar de wangen gejaagd, maar toch, nu degene op wie ze wachtte er plotseling was, voelde ze zich onthutst en verrast.

‘Geef hem je stoel Da’Bé!’ riep moeder Chapdelaine.

Vier bezoekers uit drie verschillende plaatsen in haar huis! Meer was niet nodig om haar met vrolijke opwinding te vervullen. Dit zou echt een onvergetelijke zaterdagavond worden. ‘Zie nou eens!’, je zegt altijd dat we van alles verlaten in het bos wonen en dat we nooit iemand zien, zei haar man triomfantelijk. Ik tel elf volwassenen.’

Alle stoelen in het huis waren bezet. Esdras, Tit’Bé en Eutrope Gagnon zaten op de bank, vader Chapdelaine zat achterstevoren op een stoel, Télesphore en Alma-Rose zaten op de stoep voor het huis en hielden het rookvuurtje in de gaten.

‘Daar zeg je wat! riep Ephrem Surprenant, ik tel heel wat jongens en maar één meisje!’

De jongens werden geteld: de drie zonen Chapdelaine, Eutrope Gagnon, Lorenzo Surprenant en François Paradis. En het meisje..., alle blikken gingen naar Maria, die flauwtjes glimlachte en verlegen haar ogen neersloeg.

‘Heb je een goede reis gehad, François? Hij is de rivier op geweest met buitenlanders die huiden wilden kopen van de indianen,’ legde vader Chapdelaine uit. En hij stelde hem officieel voor aan de andere bezoekers: ‘François Paradis, zoon van François Paradis uit Saint-Michel-de-Mistassini. Eutrope Gagnon kende hem van naam, Ephrem Surprenant had zijn vader gekend: ‘een groot man, nog langer dan hijzelf, en ongelooflijk sterk. Nu

hoefde alleen de aanwezigheid van Lorezo Surprenant, die uit de States kwam nog maar uitgelegd te worden en alles was in orde.

‘Een goede reis?’ antwoordde François. Nee, niet echt. Een van de Belgen kreeg de koorts en is er bijna aan doodgegaan. Daarna was het al laat in het seizoen, verscheidene indianenfamilies waren al naar Sainte-Anne-de-Chicoutimi vertrokken en die hebben we dus niet kunnen bezoeken, en ten slotte hebben ze op de terugweg in een stroomversnelling een kano laten omslaan, het heeft heel wat moeite gekost om de pelzen weer op te vissen, bovendien is een van de ‘bosses’ bijna verdronken, degene die de koorts had gehad. Nee, we hebben de hele reis pech gehad. Maar nu zijn we evengoed weer terug, de ‘job’ is toch gedaan.’ En hij maakte een gebaar waarmee hij zeggen wilde dat hij zijn werk had gedaan, zijn loon ontvangen en dat de eventuele winsten of verliezen hem niet veel konden schelen. ‘De ‘job’ is toch gedaan, herhaalde hij langzaam. De Belgen hadden haast om morgen zondag weer in Péribonka terug te zijn, maar omdat er nog een andere man uit de omgeving bij hen was, heb ik hen de rest van de terugtocht alleen laten maken om de zaterdagavond bij jullie te komen doorbrengen. Wat is het fijn om weer huizen te zien!’

Zijn blik dwaalde tevreden over het arme met rook gevulde interieur en over de mensen om hem heen. Te midden van al die gebruikte, door de buitenlucht en de zon getaande gezichten, was zijn gezicht het bruinst en het meest getaand, zijn kleren waren gehavend, een slip van zijn gescheurde wollen vest viel over zijn schouder, de laarzen van het voorjaar waren vervangen door mocassins. Het leek wel of hij iets met zich meegebracht had van de wilde natuur van ‘boven de rivieren’ waar de indianen en de grote dieren zich teruggetrokken hebben als in een veilige schuilplaats. En Maria, die omdat haar leven zich zo dichtbij de natuur afspeelde niet in staat was om de schoonheid ervan te begrijpen, voelde toch de bedwelmings van een toverkracht die naar haar uitging.

Esdras was de speelkaarten gaan halen, kaarten met een vaalrode achterkant en versleten hoeken, de hartenvrouw was kwijt en was vervangen door een felrood rechthoekig stuk karton, met het duidelijke opschrift: ‘hartenvrouw.’ Ze speelden ‘zevenenveertig.’ De beide Surprenants, oom en neef, hadden moeder Chapdelaine en Maria als partner, na elke partij verliet het koppel dat verloren had de tafel om plaats te maken voor twee nieuwe spelers. Het was nu helemaal donker, door het open venster kwamen een paar muggen binnen met hun tergende muziek en hun steken.

‘Télesphore! riep Esdras, let op de rookpot, de muggen komen weer binnen.

Een paar minuten later stond het vertrek weer vol rook, ondoorzichtig, bijna verstikkend, maar met vreugde begroet. De avond kabbelde rustig voort. Een uurtje kaarten, een beetje praten met bezoekers die nieuws brengen uit de grote wereld, dat beschouwen ze in Quebec nog als een genoegen.

Tussen de partijen door, vertelde Lorenzo Surprenant Maria over zijn leven en zijn reizen, of hij stelde haar vragen over haar leven, het kwam niet in hem op om verwaand of uit de hoogte te doen, en toch geneerde Maria zich dat ze zo weinig te melden had en ze antwoordde met een soort schaamte. De anderen praatten met elkaar of keken naar de spelers. Moeder Chapdelaine haalde herinneringen op aan de ontelbare zaterdagavonden die ze meegemaakt had in Saint-Gédéon, toen ze nog een meisje was, en ze keek met zichtbaar plezier naar de drie jonge mannen die nu onder haar dak bijeen waren. Maar Maria keek nauwelijks om zich heen, als het haar beurt was zat ze aan tafel en speelde kaart, om daarna op een lege stoel dicht bij de open deur te gaan zitten. Lorenzo Surprenant was voortdurend in haar nabijheid en praatte tegen haar ze voelde ook dat de blikken van Eutrope Gagnon vaak op haar gericht waren met hun gewone uitdrukking van geduldige opmerkzaamheid, en aan de andere kant van de deur wist ze dat François Paradis zat, voorovergebogen met zijn ellenbogen op zijn knieën, zwijgend, met zijn knappe door de zon gebrande gezicht en zijn onversaagde blik.

'Maria ziet er niet goed uit vanavond, zei moeder Chapdelaine als om haar te verontschuldigen. Ze is het niet gewend dat we bezoek hebben, zie je '
Als ze geweten had.. !

Vierhonderd mijl daarvandaan, boven de rivieren, zaten de 'wilden' die de missionarissen en de handelaren ontvlucht waren voor hun tent rondom een vuur van droge cipressen, en ze lieten hun blikken dwalen over een wereld die voor hen nog net als in de eerste dagen vervuld was van duistere, mysterieuze krachten: de reus Wendigo die verbiedt om op zijn territorium te jagen, de kwaadaardige of genezende drankjes die de oude ervaren mannen kunnen maken met bladeren en wortels, het hele spectrum van toverij en magie. En zie hoe aan de grens van de blanke wereld, op een dagreis van het 'spoor', in een houten huis vol scherpe rook, ook een machtige betovering rondwaarde, die in de ogen van drie jonge mannen een eenvoudig mooi meisje dat haar ogen op de grond gericht hield, bekleedde met onvoorstelbare gratie.

Het werd nacht, de bezoekers gingen weg: eerst de twee Surprenants, dan Eutrope Gagnon en alleen François Paradis bleef over, hij was opgestaan en leek te twijfelen.

'Slaap je vannacht hier François?' vroeg vader Chapdelaine.

Zijn vrouw wachtte het antwoord niet af.

'Dat is een goed idee! Zei ze. En morgen gaan we allemaal bosbessen zoeken. Het is het feest van Sint Anna.

Toen François enkele ogenblikken later met de jongens de ladder opklom, gaf dat Maria een prettig warm gevoel. Het leek of hij zo een beetje dichterbij haar kwam, of hij de kring binnentrad waarbinnen genegenheid een legitieme plek heeft.

De volgende dag was een van die dagen waarop het lijkt alsof de hemel iets van zijn blauwe schittering op de aarde neer laat dalen. Het pas gemaaid gras en het jonge graan ontroerden door hun eindeloos zachte groene tinten, en zelfs het donkere bos leek een azuren tint aan te nemen.

De François Paradis die 's morgens de ladder afkwam had een gedaantewisseling ondergaan, hij had schone kleren aan die hij geleend had van Da'Bé en Esdras en toen hij zich had gewassen en geschoren, complimenteerde moeder Chapdelaine hem omdat hij er zo goed uitzag. Nadat er ontbeten was, en het tijd was voor de mis, baden ze samen de rozenkrans, daarna lag de heerlijke lange vrije zondag voor hen. Maar het programma voor die dag lag al vast. Eutrope Gagnon arriveerde toen ze bijna klaar waren met het middageten, dat vroeg opgediend was, en meteen daarna vertrokken ze met z'n allen, gewapend met een veelheid van de meest verschillende emmers, schalen en tinnen vaten.

De bosbessen waren goed rijp. Op de open plekken waar het bos was afgebrand, viel het verflenste roze van de laatste bloemen van de haagbeuken in het niet bij de paarse trossen en de groene bladeren van de bosbessen. Onder het slaken van vreugdekreten begonnen de kinderen meteen te plukken, maar de grote mensen verspreidden zich in het bos en zochten de plekken waar veel struiken bij elkaar staan en waar je in een uur een emmer vol kunt plukken. Het geluid van voetstappen op de lage begroeiing en in de elzenbosjes, de kreten van Téléphore en Alma-Rose die naar elkaar riepen, al die geluiden verdwenen in de verte en rondom elke plukplaats hoorde je niets anders meer dan het gegons van de zondronken insecten en het geluid van de wind in de takken van de jonge berken en de espen.

'Hier is een goede plek', riep een stem.

Maria richtte zich op, met kloppend hart, en voegde zich bij François Paradis, die op zijn knieën zat achter een paar elzen. Zij aan zij waren ze een tijdje ijverig bezig met plukken, daarna gingen ze samen dieper het bos in, klauterden over omgevallen bomen en zochten om zich heen naar de paarse vlekken van rijpe bessen.

Er zijn er niet veel dit jaar, zei François. Ze zijn doodgegaan door de vorst in het voorjaar. Hij gebruikte zijn ervaring als woudloper bij het plukken.

'In de holten en tussen de elzen is de sneeuw langer blijven liggen en die heeft ze beschermd tegen de vorst.'

Ze zochten en deden enkele gelukkige vondsten: grote groepen struiken vol met sappige bessen, die ze vaardig in hun emmers risten. In een uur waren ze vol, toen richtten ze zich op en ze gingen op een omgevallen boom zitten om uit te rusten.

Ontelbare muggen en steekvliegen dansten in de hete middaglucht, ieder ogenblik moest je ze weggagen; ze beschreven een boog en kwamen weer terug, meedogenloos, onbewust, er alleen maar op uit om een plekje huid te vinden om te steken, hun hoge tonen mengden

zich met het gegons van de vreselijke zwarte vliegen, en het geheel vulde het bos als een grote eindeloze kreet. Groene bomen waren zeldzaam: jonge berken, enkele espen, elzenbosjes bewogen hun bladeren te midden van een leger van kale en zwartgeblakerde stammen.

François Paradis keek om zich heen, als om zich te oriënteren.

'De anderen kunnen niet ver zijn,' zei hij.

'Nee,' antwoordde Maria met zachte stem.

Maar noch de een noch de ander, begon naar de anderen te roepen.

Een eekhoorn daalde af langs de stam van een dode berk en nam hen enkele ogenblikken op met zijn levendige oogjes alvorens hij zich op de grond waagde.

Te midden van het dronken lawaai van de insecten, klonk het droge geratel van sprinkhanen, een windvlaag droeg tussen de elzen door de verre donder van de watervallen aan.

François Paradis keek uit zijn ooghoek naar Maria, daarna wendde hij zijn ogen weer af, terwijl hij zijn handen stijf in elkaar kneep. Wat was het toch prettig om naar haar te kijken! Terwijl zij zo dichtbij hem zat, met haar stevige boezem, haar mooi trouwhartig gezicht, de eerlijke eenvoud van haar houding en haar rustige gebaren, werd hij bevangen door een groot verlangen naar haar en tegelijkertijd bekwam hem een gevoel van vertedering, omdat hij bijna heel zijn leven alleen maar tussen andere mannen geleefd had, een hard leven in de woeste bossen of de besneeuwde vlakten. Hij voelde dat zij een van die vrouwen was die, als zij zich geven, alles geven zonder berekening: de liefde van hun lichaam en hun hart, de kracht van hun armen in het werk van alledag, de volledige toewijding van een ongecompliceerde geest. En dat alles leek hem zo kostbaar dat hij bang was om erom te vragen.

'Ik ga volgende week naar Grand'Mère, zei hij zachtjes, om aan de sluizen te werken, maar ik zal geen druppel drinken Maria, geen druppel!'

Hij aarzelde even en vroeg toen plotseling, met neergeslagen ogen: 'misschien, hebben ze je iets lelijks over mij verteld?'

'Nee.'

'Het is waar dat ik nogal eens veel dronk als ik terug kwam van het houthakken en het vloten, maar dat is afgelopen. Zie je, als een jongen zes maanden in het bos geweest is, hard gewerkt heeft, gebrek heeft geleden en nooit plezier heeft gehad en hij komt dan in la Tuque of in Jonquières, met zijn hele loon van de winter in zijn zak, dan raakt hij altijd wel een beetje zijn hoofd kwijt: hij geeft veel uit en drinkt te veel, soms...maar dat is voorbij.

'En het is waar dat ik ook wel een beetje vloekte, als je steeds met ruwe mannen in het bos bent en op de rivieren, dan wen je daaraan. Er is een tijd geweest dat ik behoorlijk vloekte, en pastoor Tremblay heeft me een keer de les gelezen omdat ik in zijn bijzijn gezegd had dat ik voor de duivel niet bang was. Maar dat is over Maria. Ik ga de hele zomer werken

voor twee en een halve piaster per dag, en ik ga sparen, vast en zeker. En ik weet zeker dat ik in de herfst een 'job' vind als 'foreman' bij het houthakken tegen een hoog loon. Volgend voorjaar heb ik dan zeker meer dan vijf honderd piaster gespaard, en dan kom ik terug. Hij aarzelde nog, en de vraag die hij wilde stellen veranderde op zijn lippen.

Ben jij dan nog hier, volgend voorjaar?'

'Ja.'

En na deze eenvoudige vraag en het nog eenvoudiger antwoord, zwegen ze en ze bleven lang zo zitten, stil en ernstig, want ze hadden hun beloften uitgewisseld.

In juli was het gras al flink opgeschoten en midden augustus was het wachten alleen nog op een droge periode om het te maaien en in de schuur op te slaan. Maar nadat het een paar weken achter elkaar mooi weer was geweest, werd het weer onbestendig, zoals dat vaak het geval is in het grootste deel van de provincie Quebec. Iedere morgen keken de mannen onderzoekend naar de lucht en beraadslaagden.

'De wind draait naar het zuidoosten, verdomd! Het gaat weer regenen, dat is duidelijk,' zei Edwige Légaré met een somber gezicht.

Of vader Chapdelaine keek lang naar de witte wolken die de één na de ander boven de donkere bomen verschenen, vrolijk de open plek overstaken om achter de boomtoppen aan de andere kant te verdwijnen.

'Als de norouâ tot morgen aanhoudt, kunnen we beginnen,' sprak hij.

Maar de volgende dag was de wind weer veranderd, en het leek wel alsof de vrolijke wolken van de vorige dag weer terug kwamen in de vorm van lange, vage en verscheurde wolkenstrepen, als de restanten van een leger na een nederlaag. Moeder Chapdelaine deed sombere voorspellingen.

'Ik zeg jullie dat er geen goed weer komt voor het hooien. Het schijnt dat er onder aan het meer mensen van dezelfde parochie zijn die elkaar een proces hebben aangedaan. De Lieve Heer vindt dat niet goed, zeker niet.'

Maar uiteindelijk toonde de godheid zich van zijn vriendelijke kant en de noordwesten wind blies drie dagen achter elkaar, hard en gestaag, zodat ze zeker konden zijn van een periode zonder regen. De zeisen waren al lang van te voren gescherpt, en op de ochtend van de derde dag gingen de vijf mannen aan het werk.

Légaré, Esdras en vader Chapdelaine maaiden; Da'Bé en Tit'Bé volgden hen op de voet met de hooiharken en zetten het gemaaide hooi meteen op hopen Tegen de avond pakten ze allemaal een hooivork en maakten ze hoge en stevige schelven, voor als het opeens hard zou gaan waaien. Maar het weer bleef goed. Vijf dagen achtereen gingen ze door, de hele dag zwaaiden hun zeisen van rechts naar links met het brede gebaar dat zo gemakkelijk lijkt als je het een ervaren maaier ziet doen, en dat toch het zwaarste en het moeilijkst te leren landwerk is.

Muggen en steekvliegen vlogen bij duizenden op uit het gemaaide hooi en plaagden hen met hun steken, de hete zon verbrandde hun nek en de zweetdruppels brandden in hun

ogen. De vermoeidheid in hun steeds maar geboden ruggen werd tegen de avond zo groot dat ze alleen nog maar met van pijn vertrokken gezichten overeind konden komen. Maar ze werkten van het ochtendgloren tot aan het donker zonder een seconde te verliezen, ze aten zo snel mogelijk, gelukkig en dankbaar voor het gunstige weer.

Drie of vier keer per dag bracht Maria of Téléspore hun een emmer water, ze legden er takken op om het water koud te houden, en als de hitte, het werk, en het stof van het hooi hun keel te zeer had uitgedroogd, gingen ze elk op zijn beurt grote teugen water drinken en goten ze ervan over hun polsen en over hun hoofd. Binnen vijf dagen was al het hooi gemaaid en omdat de droogte voortduurde, begonnen ze op de ochtend van de zesde dag het op schelven gezette hooi weer los te trekken en te keren, want ze wilden het voor de avond in de schuur hebben. De zeisen hadden hun werk gedaan, nu waren de hooivorken aan de beurt. De hooischelven werden neergehaald, het hooi in de zon uitgespreid, en toen het aan het eind van de middag droog was, werd het weer op hopen gezet die precies zo groot waren als een man in een keer op kan tillen tot de hoogte van een hoge kar die al bijna vol is.

Charles-Eugène trok flink tussen de disselbomen: de kar verdween in de schuur en stopte aan de rand van de plek waar het hooi moest worden opgestapeld en weer verdwenen de vorken in het stijf op elkaar gedrukte hooi, ruggen en polsen werden zwaar beproefd om het in dikke plakken op te tillen en opzij af te laden. Aan het eind van de week was al het hooi in de schuur gebracht, het was droog en mooi van kleur, en de mannen rekten zich uit en haalden diep adem alsof ze een veldslag achter de rug hadden.

'Nu kan het gaan regenen, zei vader Chapdelaine, het maakt ons niets meer uit.'

Maar het bleek dat de periode van droogte niet precies naar hun behoeften berekend was, want de wind bleef uit het noordwesten blazen en de zonnige dagen bleven zich monotoon aaneenrijgen.

Bij de Chapdelaines hoefden de vrouwen niet aan het landwerk mee te doen. De vader en zijn drie grote zonen, allemaal sterk en handig, hadden het werk aangekund. En als ze Légaré nog steeds in dienst hielden en een loon betaalden, was dat omdat hij elf jaar eerder begonnen was voor hen te werken, toen de kinderen nog heel klein waren, en ze hielden hem nu aan, half uit gewoonte, half omdat ze de diensten van zo'n geduchte werker liever niet wilden missen. Tijdens de hooitijd hoefden Maria en haar moeder dus alleen hun gewone werk te doen: het huis schoonhouden, de maaltijden bereiden, wassen en verstellen, de drie koeien melken, de zorg voor de kippen, en een keer per week het bakken van brood, dat vaak tot diep in de nacht duurde.

Op de avonden dat er gebakken werd, stuurden ze Téléspore er op uit om de broodblikken te zoeken, die onveranderlijk overal in het huis en de schuur verspreid lagen, omdat ze elke dag waren gebruikt om de haver voor het paard af te meten, of het

graan voor de kippen, en nog voor twintig andere onverwachte toepassingen, waarvoor ze elk ogenblik handig bleken. Als de blikken allemaal verzameld en schoongemaakt waren, stond het deeg al te rijzen, en haastten de vrouwen zich om hun andere werk af te krijgen, zodat het niet al te laat zou worden.

Télesphore had in de haard eerst een paar gomachtige cipressentakken laten branden, waarvan de vlam naar hars rook, daarna grote blokken larikshout, die een gelijkmatige en langdurige warmte gaven. Als de oven heet was, zette Maria er de met deeg gevulde blikken in en daarna restte niets anders dan het vuur in de gaten te houden en op het midden van de baktijd de blikken te verplaatsen. Vijf jaar tevoren was de oven te klein gebouwd en sindsdien werd er in het gezin strijk en zet elke week gepraat over de nieuwe oven die nodig gebouwd moest worden en waarmee nu werkelijk zonder verder uitstel begonnen moest worden, maar ongelukkigerwijs vergaten ze steeds weer bij elke reis het noodzakelijke cement te laten komen, zodat er steeds twee en soms drie bakrondes nodig waren om de negen monden van het huishouden een week lang te voeden. Maria nam onveranderlijk de eerste bakronde op zich, onveranderlijk ook, als de tweede ronde klaar stond en het al laat werd, zei moeder Chapdelaine vriendelijk: 'ga maar naar bed Maria, ik let wel op het tweede baksel.'

Maria gaf geen antwoord; ze wist heel goed dat haar moeder zo dadelijk geheel gekleed op bed zou gaan liggen, om een ogenblik te rusten, en dat ze pas 's morgens weer wakker zou worden. Ze rakelde dus alleen het rookvuur weer op dat ze elke avond maakten in de kapotte emmer, schoof het tweede baksel in de oven en ging met haar kin in haar handen op de drempel zitten, door de uren van de nacht heen behield ze haar onuitputtelijke geduld.

Op twintig passen van het huis, vormde de oven met zijn kleine planken dak een donkere vlek, de deur van de stookplaats sloot niet helemaal en liet een straal rood licht door, de zwarte zoom van het bos kwam in het donker een beetje dichterbij. Maria zat onbeweeglijk, ze genoot van de rust en van de koelte en ze voelde duizend onbestemde dromen als een vlucht kraaien om haar heen dwarrelen. Vroeger was dit nachtelijke wachten alleen maar een bijna in slaap vallen, en wenste ze geduldig niets anders dan dat het bakken klaar zou zijn, zodat ze zou kunnen gaan slapen, sinds François Paradis geweest was, was de wekelijkse lange wake een genoegen, omdat ze aan hem en aan haar zelf kon denken, zonder dat de gelukkige loop van de dingen die ze zich voorstelde door iets werd onderbroken. Ze waren eindeloos eenvoudig, die dingen, en ze waren ook niet heel ver weg. In de lente zou hij terugkomen: die terugkomst, het plezier om hem weer te zien, de woorden die hij tegen haar zou zeggen als ze elkaar weer alleen zouden treffen, de eerste gebaren van liefde die daarbij zouden komen, het was moeilijk voor Maria om zich een duidelijke voorstelling te maken van hoe dat allemaal zou kunnen gebeuren. Ze probeerde het toch. Eerst herhaalde ze twee of drie keer plechtig zijn volledige naam,

zoals de anderen die uitspraken: François Paradis, uit Saint-Michel-de-Mistassini...

François Paradis... en plotseling, innig: François.

Het is zo ver. Daar staat hij voor haar, sterk en groot, zijn gezicht getaand door de zon en de weerkaatsing van de sneeuw, met zijn onverschrokken ogen. Hij is teruggekomen. Blij om haar weer te zien en ook blij omdat hij zijn beloften heeft gehouden, omdat hij een heel jaar als een fatsoenlijke jongen heeft geleefd, zonder te vloeken of te drinken. Er zijn nog geen bosbessen te plukken, het is immers pas lente; maar ze zullen wel een goede reden vinden om samen het bos in te gaan. Hij loopt naast haar zonder haar aan te raken en zonder iets tegen haar te zeggen, tussen de haagbeuken door die vol roze bloemen komen en alleen al de nabijheid is voor hen allebei voldoende om hun slapen een beetje koortsachtig te voelen kloppen en een klem op hun hart te voelen. Nu zijn ze op een omgevallen boom gaan zitten en daar begint hij te spreken.

'Heb je me gemist, Maria?'

Dat is zeker het eerste dat hij zal vragen, maar nu kan ze niet verder voortgaan in haar droom, omdat een gevoel van wanhoop haar tegenhoudt. Oh! Mijn hemel! Hoe lang zal ze nog de tijd hebben om hem te missen voordat dat moment daar is! Nog de hele rest van de zomer, de herfst, en heel de eindeloze winter! Maria zucht, maar spoedig komt het onuitputtelijke geduld dat haar volk eigen is weer over haar, en ze begint aan zichzelf te denken en aan wat dat alles voor haar betekent.

Tijdens haar verblijf in Saint-Prime heeft een van haar nichten die spoedig zou gaan trouwen verschillende keren met haar over haar huwelijk gepraat. Een jonge man uit het dorp en een andere, uit Normandin, hadden haar samen het hof gemaakt, maandenlang waren ze allebei op zondagavond bij haar thuis op bezoek gekomen.

'Ik mocht ze allebei graag, bekende ze aan Maria. En ik denk dat ik Zotique het liefste mocht, maar hij is vertrokken om te gaan vlotten op de rivier Saint-Maurice, hij zou niet voor de zomer terugkomen, toen heeft Romeo me gevraagd en ik heb ja gezegd. Ik mag hem ook graag.'

Maria had niets gezegd, maar ze had wel gedacht dat er huwelijken moesten zijn die anders waren dan dat huwelijk, en nu weet ze het zeker. De vriendschap die François Paradis voor haar voelt en zij voor hem, bijvoorbeeld, is iets unieks, iets heiligs en als het ware voorbestemd, want het is onmogelijk te bedenken hoe het anders had kunnen gaan en het eentonige leven van elke dag zal er voor altijd door gekleurd en verwarmd worden. Ze heeft altijd een onbestemd gevoel gehad dat er iets dergelijks moest bestaan: iets dat lijkt op het gevoel van vervoering bij een gezongen mis, de verrukking over een mooie zonovergoten dag met een koel windje, de grote voldoening die een onverwacht geluk met zich meebrengt, of de belofte van een rijke oogst.

In de stilte van de nacht klinkt het gebulder van de watervallen dichterbij en luider, de noordwesten wind beweegt de toppen van de sparren en de lariksen met een fris lieflijk klinkend ruisen, een uil roept verschillende keren achtereen en steeds verder weg. De

koude die aan de dageraad voorafgaat is nog ver weg en Maria voelt zich volmaakt gelukkig, zo zittend op de drempel en kijkend naar het rode schijnsel dat flakkert, verdwijnt en opnieuw oplicht onder aan de oven. Het lijkt haar toe dat iemand haar lange tijd ingefluisterd heeft dat de wereld het leven grijs waren. De sleur van het dagelijks werk, onderbroken door vluchtige en onvolmaakte pleziertjes, de jaren die eentonig verlopen, dan de kennismaking met een jonge man die net is als alle andere en wiens geduldige en vrolijke hofmakerij op den duur vertedert, het huwelijk en dan een lange reeks van jaren die bijna hetzelfde zijn als de voorgaande, in een ander huis. Zo is het leven, zei de stem. Het is niet heel erg en je moet je er hoe dan ook bij neerleggen, maar het is kaal, saai en koud als een akker in de herfst.

Dat is allemaal niet waar. Maria schudt in het donker haar hoofd, onbewust glimlachend van verrukking, en mijmert dat het niet waar was. Als ze aan François Paradis denkt, aan hoe hij eruit ziet, aan wie hij is, aan wat zij beiden voor elkaar betekenen en zullen zijn, dan voelt zij zich van binnen tegelijkertijd heet en koud worden. Al haar jeugdige kracht, haar geduld en haar eenvoud monden nu hierin uit: in oplaaierende hoop, in verlangen, in een vooruit weten dat een wonderlijk geluk haar wacht. Onderaan de oven flakkert de rode lichtstreep en wordt zwakker. 'Het brood zal wel klaar zijn,' zegt ze bij zichzelf. Maar ze kan er niet toe besluiten om meteen op te staan, bang als ze is om zo de gelukkige droom af te breken die nog maar net begonnen is.

Het werd september en de droogte die zo welkom was in de hooitijd, hield aan en werd een ramp. Als je de Chapdelaines moest geloven was er nog nooit zo'n droogte geweest en iedere dag werd er een nieuwe reden bedacht om de goddelijke toorn te verklaren. De haver en de tarwe werden geel voordat ze volgroeid waren, de niet aflatende zon verbrandde het gras en de naogst van klaver, en de hongerige koeien stonden van 's morgens tot 's avonds met hun koppen over het hek te loeien. Je moest ze voortdurend in de gaten houden, want zelfs het magere graan dat nog op het land stond vormde een kwelling voor hen en er ging geen dag voorbij zonder dat een van hen losbrak om te proberen zijn honger te stillen met het graan.

Toen op een avond, alsof hij uitgeput was door zo'n zeldzame onveranderlijkheid, draaide de wind plotseling en 's morgens viel er regen. Een week lang regende het onregelmatig en toen het ophield en de noordwesten wind weer begon te waaien, was het herfst. Herfst.. Het leek wel of het nog maar gisteren lente was. Het graan was nog niet rijp, hoewel vergeeld door de droogte, alleen het hooi was binnengehaald; Alle andere oogsten hadden hun substantie nog maar net onttrokken aan de door de te korte zomer verwarmde aarde, en nu was het al weer herfst, de herfst die de terugkeer van de meedogenloze winter aankondigde, de kou, weldra sneeuw.

Tussen de regendagen door kwamen er nog mooie heldere dagen, warm rond de middag, dagen waarop je nog kon geloven dat er niets veranderd was: de oogst nog op het veld, het eeuwige decor van de lariks- en sparrenbossen, en altijd dezelfde zonsondergangen: paars en grijs, oranje en paars, dezelfde bleke hemel boven het donkere land... Alleen was het gras 's morgens soms wit van de rijp en meteen daarna kwam de eerste droge vorst, die het loof van de aardappelplanten zwart achterliet. Daarna verscheen het eerste ijslaagje op een drinkbak, dat smolt in de middagwarmte, maar een paar dagen later weer terug was, en een derde keer in dezelfde week.

De onophoudelijk draaiende wind zorgde ervoor dat de vriesmorgens afgewisseld werden door zachte regendagen, maar iedere keer dat de wind weer naar het noordwesten draaide, was hij een beetje kouder, leek een beetje meer op de ijzige adem van de winter. Overall is de herfst een weemoedig jaargetijde, vervuld van spijt over wat geweest is en van vrees over wat komen gaat. Maar op Canadese grond is de herfst weemoediger en aangrijpender dan elders, gelijkend op de dood van een mens die de goden te vroeg tot zich roepen zonder hem het deel van leven te gunnen dat hem toekomt.

Ondanks de kou die in aantocht was, de eerste vorst, de dreigende sneeuwval, stelden ze toch de oogst van dag tot dag uit, zodat het armzalige graan nog wat kracht zou kunnen onttrekken aan de sappen van de aarde en aan de krachteloze zon. Toch moest er geoogst worden, want oktober naderde al. De haver en de tarwe werden gemaaid en onder een heldere maar glansloze hemel in de schuur gebracht, terwijl de bladeren van berken en populieren al geel werden. De graanoogst was karig, maar de hooioogst was goed geweest, zodat het jaar in zijn geheel geen aanleiding gaf tot grote vreugde, maar ook niet tot klagen. Toch bleven de Chapdelaines tijdens hun avondlijke gesprekken nog lang treuren over de abnormale droogte in augustus en de abnormale vorst in september, die hun verwachtingen de bodem hadden ingeslagen.

Ze waren niet opstandig of bitter gestemd over de schraalheid van de te korte zomers en de onverbiddelijkheid van een klimaat zonder clementie, ze vergeleken alleen altijd het afgelopen seizoen met een of ander wonderbaarlijk seizoen, dat in hun verbeelding de regel werd en dat gaf hen de eeuwige klacht van de boeren op de lippen, die zo redelijk klinkt, maar die elk jaar terugkomt, elk jaar: 'als het maar een normaal jaar was geweest!'

Op een morgen in oktober zag Maria toen ze opstond de eerste sneeuw in ontelbare trage vlokken uit de hemel neerdalen. De grond was wit, de bomen waren bepoederd en het leek erop dat de herfst alweer voorbij was, op een tijdstip dat hij elders nog maar net begint. Maar Edwige Légaré zei met een plechtstatig gezicht: 'na de eerste sneeuw hebben we nog een maand voor het echt winter wordt. Dat heb ik oude mensen altijd horen zeggen en ik denk er ook zo over.'

Hij had gelijk, want twee dagen later deed regen de sneeuw smelten en werd de bruine aarde weer zichtbaar. Maar de waarschuwing was begrepen en ze begonnen met de voorbereidingen, de jaarlijkse voorbereidingen om zich te wapenen tegen de strenge kou en de sneeuw die zou blijven. Esdras en Da'Bé legden met aarde en zand zorgvuldig een wal tegen de onderkant van het huis aan, de andere mannen namen hamers en spijkers en maakten ook een ronde om het huis, ze stopten gaten dicht, verstevigden en repareerden zo goed mogelijk de schade die in de loop van het jaar was ontstaan. De vrouwen stopten aan de binnenkant lappen in de kieren, en op de betimmering aan de noordwest kant plakten ze oude kranten, die ze uit het dorp hadden meegebracht en zorgvuldig bewaard, ze voelden met hun handen in alle hoeken op zoek naar tocht. Toen dat klaar was, moest de houtvoorraad voor de winter nog bijeengebracht worden. Aan de andere kant van de omheining van de akkers, aan de rand van het bos, lagen nog meer dan genoeg droge stompen. Esdras en Da'Bé namen hun bijl en hakten drie dagen lang, daarna werden de stammetjes opgestapeld in afwachting van nieuwe sneeuwval zodat ze op de grote houtslee geladen konden worden.

De hele maand oktober wisselden vorstdagen en regendagen elkaar af, ondertussen werd het bos van een wonderbaarlijke schoonheid. Op vijfhonderd passen van het huis van de Chapdelaines vandaan daalde de oever van de rivier de Péribonka steil af naar het snelstromende water en de rotsblokken die voor de waterval lagen, en aan de andere kant van de stroom rees de oever omhoog als een amfitheater, van rots naar helling, van helling naar heuvel, maar als een amfitheater dat zich eindeloos naar het noorden uitstreckte. Oktober gaf duizend tinten geel en rood aan het loof van berken, populieren, elzen en wilde kersenbomen die als kleurige vlekken over de hellingen verspreid lagen. Enkele weken lang dienden het bruin van het mos en het onveranderlijke groen van sparren en cipressen alleen maar als achtergrond waartegen zich de aangrijpende kleuren aftekenden van dat andere plantenleven, dat elk voorjaar opnieuw geboren wordt en met elke herfst weer sterft. De schoonheid van die doodstrijd strekte zich uit over de toppen van de heuvels als over een eindeloze band die de loop van het water volgde, steeds verder, even mooi, even kleurrijk en even aangrijpend, naar verre noordelijke streken waar geen mensenoog het meer zou zien. Maar nu kwam uit het noorden al gauw een harde koude wind, als een definitief vonnis, een wreed einde aan het respijt, en nu lag de grond bezaaid met de te hard heen en weer gerukte bruine, gele en rode bladeren, ze werden door de sneeuw bedekt en de wit geworden grond werd alleen nog maar gesierd door het onbeweeglijke groen van de donkere bomen, die triomfeerden als bitter wijze vrouwen die hun schoonheid opgaven in ruil voor een eeuwig leven.

In november vertrokken Esdras, Da'Bé en Edwige Légaré om weer in het bos te gaan werken. Vader Chapdelaine en Tit'Bé spanden Charles-Eugène voor de grote houtslee, versleepten de stammen met veel moeite en stapelden ze dicht bij het huis weer op. Toen dat gedaan was pakte de beide mannen de trekzaag, die in Quebec 'godendard' wordt

genoemd, en zaagden, zaagden, zaagden, van de morgen tot de avond, daarna was de beurt aan de bijlen en werden de blokken gekloofd. Nu moest het gekloofde hout alleen nog maar vastgesjord worden in het berghok tegen het huis aan, waar de indrukwekkende stapels beschut waren tegen hevige sneeuwval. Door elkaar lagen er harsrijk cipressenhout, dat snel ontbrandt met een grote hete vlam, lariks- en kersenhout dat regelmatig brandt en een vuur kan onderhouden, en berkenhout, vast en glad als marmer, dat heel langzaam opbrandt en dat na een lange winternacht 's morgens als het licht wordt nog gloeit.

Het seizoen waarin hout wordt opgestapeld is ook het seizoen van de slacht. Na de strijd tegen de kou, de strijd tegen de honger. Het pekeltvat lag vol met hompen spek, aan een balk in het berghok hing de helft van een mooie vette vaars – de andere helft was verkocht aan mensen in Honfleur – de kou zou ervoor zorgen dat het vlees tot aan het voorjaar goed bleef. Zakken meel werden in een hoek van het huis gezet, en Tit'Bé nam een rol koperdraad en begon strikken te maken om hazen mee te vangen.

Na de grote haast van de zomer, heerste er nu een soort traagheid, de zomer is vreselijk kort en er mag geen uur verloren gaan van die kostbare weken dat de aarde bewerkt kan worden, terwijl er in de lange winter tijd in overvloed is om te doen wat er gedaan moet worden. Het huis werd het middelpunt van de wereld, het was ook werkelijk het enige stukje van de wereld waar geleefd kon worden, en meer dan ooit was de grote kachel het middelpunt van het huis. Ieder ogenblik ging een lid van het gezin onder de trap twee of drie houtblokken halen, 's morgens cipressenhout, overdag larikshout, 's avonds berkenhout en legde ze op de nog gloeiende sintels. Als het vuur minder leek te worden, zei moeder Chapdelaine angstig: 'laat het vuur niet uitgaan, kinderen!' En Maria, Tit'Bé of Télesphore deed het deurtje van de haard open, sloeg een blik op het vuur en ging meteen naar de stapel hout.

's Morgens sprong Tit'Bé lang voor het licht werd zijn bed uit om te zien of de grote stukken berkenhout hun taak vervuld hadden en de hele nacht waren blijven branden. Als het vuur toch gedoofd was, maakte hij het meteen weer aan met berkenschors en cipressentakken, stapelde grote blokken op de eerste vlam, liep op een holletje terug, kroop weer onder de bruinwollen en de zware gewezen dekens en wachtte tot de heerlijke warmte zich weer door het huis verspreid had.

Buiten waren het nabije bos en zelfs de op het bos veroverde velden niet meer dan een vreemde vijandige wereld die ze door de kleine vierkante ramen nieuwsgierig gadesloegen. Soms was die wereld van een vreemde schoonheid, ijzig en als verstard, met een heel blauwe lucht en een stralende zon waaronder de sneeuw lag te glinsteren, maar het pure blauw en het al even pure wit waren beide even wreed en verrieden de dodelijke koude.

Op andere dagen was het weer zachter en viel er dichte sneeuw waaronder alles verdween: de aarde, de struiken die langzamerhand geheel bedekt raakten en de donkere lijn van het bos die verdween achter een gordijn van dichtvallende vlokken. Dan, de volgende dag, was de hemel weer helder, maar de wind blies uit het noordwesten, verschrikkelijk. De wervelende poedersneeuw werd in vlagen over de vlakte gejaagd en hoopte zich op achter alle obstakels die de wind op zijn weg tegenkwam. Aan de zuidoost kant van het huis liet hij een reusachtige kegel achter, of hij vormde tussen het huis en de stal wallen van vijf voet hoog, die met de schop geslecht moesten worden om de doorgang vrij te maken, aan de kant waar de wind vandaan kwam, lag de grond daarentegen bloot, kaalgeschraapt door zijn niet aflatende ademtocht.

Op zulke dagen gingen de mannen bijna alleen maar naar buiten om de beesten te verzorgen en ze kwamen hollend terug, de huid geschuurd door de kou, nat van de sneeuwkrystallen die smolten in de warmte van het huis. Vader Chapdelaine veegde het ijs van zijn snor, trok langzaam zijn met schapenvacht gevoerde jas uit en ging met een zucht van welbehagen bij de kachel zitten.

‘Bevriest de pomp niet?’ vroeg hij.

‘Is er genoeg hout in huis?’

Hij vergewiste zich ervan dat het broze houten fort voorzien was van water, hout en levensmiddelen, en gaf zich over aan een luie winterse slaperigheid, ontelbare pijpen rokend terwijl de vrouwen het avondeten klaarmaakten.

Door de kou kraakten de spijkers in de planken wanden met een geluid dat klonk als een gewerschot, de met kersenhout volgestopte kachel snorde, buiten huilde en bulderde de wind alsof het huis belegerd werd door een woeste horde. Het moet vreselijk te keer gaan in het bos! mijmerde Maria. En ze bemerkte dat ze hardop had gepraat.

‘In het bos is het minder erg dan hier, antwoordde haar vader. Waar de bomen dicht op elkaar staan, voel je de wind niet. Ik zeg je dat Esdras en Da’Bé het niet slecht hebben.’

‘Nee?’ Het was niet aan Esdras en Da’Bé dat ze het eerst gedacht had.

Sinds het begin van de winter werd er bij de Chapdelaines vaak over de feestdagen gesproken, en nu kwamen de feestdagen eraan.

‘Ik vraag me af of we op Nieuwjaarsdag bezoek zullen krijgen,’ zei moeder Chapdelaine op een avond.

Ze liet alle familieleden en vrienden die misschien zouden kunnen komen de revue passeren. Azalma Larouche woont niet ver weg, maar zij is te lui. Die van Saint-Prime zullen de reis niet willen maken. Misschien komt Wilfrid, of Ferdinand uit Saint-Gédéon, als het ijs op het meer goed is. Uit de zucht die ze slaakte bleek dat ze er nog steeds aan dacht hoe levendig het in de oude parochies toeging rond de feestdagen, de maaltijden met

de familie, de onverwachte bezoeken van verwanten die met de slee uit een ander dorp kwamen, warm ingepakt in dekens en bont, achter een paard dat wit zag van de rijp.

Maria dacht ergens anders aan.

‘Als de wegen net zo slecht zijn als vorig jaar, zei ze, dan kunnen we niet naar de nachtmis. en ik had het zo graag gewild, deze keer, en vader had het beloofd. Ze keek door het kleine raam naar de grijze lucht en werd al bij voorbaat verdrietig. Naar de nachtmis gaan, dat is wat alle Canadese boeren willen en waar ze naar verlangen, zelfs zij die het verst van de dorpen wonen. Alles wat ze moesten trotseren om te komen verhoogde de plechtigheid en het mysterie van het gebeuren: de koude, de nacht in het bos, de slechte wegen en de grote afstanden. Het geboortefeest van Jezus wordt voor hen meer dan een datum of een ritueel: de vernieuwing van het mysterie van de verlossing, een reden voor grote vreugde, en het houten kerkje is vol van eenvoudige vurige vroomheid en ademt de sfeer van het wonder.

En dit jaar verlangde Maria er meer naar dan ooit om naar de nachtmis te gaan, na zoveel weken ver van huizen en kerken. Ze had het idee dat ze verschillende gunsten zou willen vragen en dat die zeker verleend zouden worden als ze te midden van gezang voor het altaar kon bidden. Maar midden december viel er heel veel sneeuw, fijn en droog als poeder, en drie dagen voor kerstmis stak de noordwesten wind op en maakte de wegen onbegaanbaar.

Meteen de dag na de storm spande vader Chapdelaine Charles-Eugène voor de grote slede en vertrok met Tit’Bé, ze namen schoppen mee om te proberen de weg begaanbaar te maken of een ander pad te banen. Uitgeput en wit van de sneeuw kwamen de mannen rond het middaguur terug en zeiden dat het de eerste paar dagen niet mogelijk was om er langs te komen. Er zat niets anders op dan zich erbij neer te leggen, Maria zuchtte en dacht na over een andere manier om ervoor te zorgen dat God haar welgezind zou zijn.

‘Moeder, is het waar, vroeg ze tegen de avond, dat je altijd de gunst krijgt waar je om vraagt als je duizend *weesgegroetjes* bidt op de dag voor kerstmis?’

‘Dat is waar, antwoordde moeder Chapdelaine met een ernstig gezicht. Als iemand iets te vragen heeft en de dag voor kerstmis voor middernacht duizend maal het *Ave Maria* zegt zoals het behoort, dan zal zijn wens maar zelden niet in vervulling gaan.

De dag voor kerstmis was het koud, maar rustig weer. De twee mannen gingen weer vroeg op pad om te proberen een weg te banen, al hadden ze er niet veel hoop op. Maar lang voordat ze vertrokken, ja lang voordat het licht werd, was Maria begonnen met het opzeggen van haar *Ave’s*. Ze was vroeg wakker geworden, had haar rozenkrans onder haar kussen vandaan gehaald en was meteen begonnen het gebed heel snel achtereen te herhalen, de eerste woorden volgden zonder pauze op de laatste, terwijl de kralen van haar rozenkrans door haar vingers gleden.

Alle anderen sliepen nog; alleen Hond had zijn plaats bij de kachel verlaten toen hij haar zag bewegen en was voor haar bed gaan liggen met zijn kop op de dekens. Maria liet haar blik gaan over zijn lange witte snuit op de bruine wol, over de vochtige ogen, waarin de ontroerende eenvoud van de dieren te lezen was, over de neerhangende gladde oren, terwijl haar lippen onophoudelijk de heilige woorden murmelden: "Wees gegroet Maria, vol van genade...". Weldra sprong Tit'Bé uit bed om hout in de kachel te doen, uit een soort schroom draaide Maria zich om en verborg haar rozenkrans onder de dekens, terwijl ze voortging met bidden. De kachel snorde, Hond keerde terug naar zijn gewone plaats en nog een half uur lang bewoog er niets in het huis, behalve de vingers van Maria, die de glanzende houten kralen telden, en haar mond, die bad met de ijver van een arbeidster bezig met haar dagtaak.

Toen was het tijd om op te staan, want de dag begon, pap koken en pannenkoeken bakken, terwijl de mannen naar de stal gingen om de dieren te verzorgen, opdienen toen ze terugkwamen, de vaat wassen, het huis schoonmaken. Terwijl ze haar taken verrichtte, ging Maria voortdurend door het gebouw van haar *Ave's* een stukje verder op te trekken naar de hemel toe, maar ze kon nu haar rozenkrans niet meer gebruiken en ze vond het moeilijk om de telling precies bij te houden. Later op de morgen kon ze echter bij het raam gaan zitten, want er was geen dringend werk te doen, en haar taak met meer regelmaat vervolgen. Twaalf uur! Driehonderd *Ave's* al. Ze voelde zich minder onrustig, want ze was er nu bijna zeker van dat ze op tijd klaar zou zijn. Ze bedacht dat ze God nog gunstiger zou stemmen als ze ook zou vasten, dan zou ze zeker krijgen waar ze op hoopte, ze at dus weinig en ontzegde zich de dingen waar ze het meest van hield.

's Middags moest ze aan de wollen trui werken die ze op Nieuwjaarsdag aan haar vader wilde geven, en hoewel ze zonder ophouden doorging met het murmelen van steeds hetzelfde gebed, leek het of ze door haar bezige handen werd afgeleid en het niet zo snel meer ging. Daarna moest ze het avondeten klaarmaken, dat duurde lang, ten slotte kwam Tit'Bé met zijn wanten die hersteld moesten worden, en al die tijd schoot ze maar langzaam op met haar *Ave's*, het ging met horten en stoten, als een processie die wordt opgehouden door profane hindernissen.

Maar toen het avond werd en al het werk van de dag was gedaan en zij weer terug kon keren naar haar stoel bij het raam, ver van het zwakke lamplicht, in het beschermende halfduister, met zicht op de wit beijdsde velden, nam ze haar rozenkrans weer ter hand en begon ze weer met vurige ijver te bidden. Ze was blij dat er nog zoveel *Ave's* resteerden, want dat het zo moeilijk was en zoveel inspanning kostte maakte haar onderneming des te waardevoller, en ze had zich zelfs graag nog nederiger willen betonen en nog meer kracht aan haar gebed willen geven door een ongemakkelijke of pijnlijke houding aan te nemen of door de een of andere zelfkastijding. Haar vader en Tit'Bé zaten met de voeten tegen de kachel te roken, haar moeder naaide nieuwe veters aan een paar oude mocassins van

elandenvacht. Buiten kwam de maan op en wierp zijn koude schijnsel over de koude witte grond, en de hemel was overweldigend puur en diep, bezaaid met sterren die allemaal leken op die éne wonderlijke ster van toen.

“Gij zijt gezegend onder de vrouwen...”, door het steeds maar heel snel herhalen van hetzelfde korte gebed, raakte ze ten slotte een beetje verdoofd, en soms raakte ze in de war en moest ze stoppen, omdat ze de zo bekende woorden niet meer kon vinden. Dat duurde maar even: ze deed haar ogen dicht, zuchtte, en de zin die haar weer te binnen schoot en die ze uitsprak, maakte zich los uit de werktuiglijke ronde en herkreeg zijn precieze, gehele en heilige betekenis.

“Gij zijt gezegend onder de vrouwen...” op den duur werden haar lippen moe, en ze sprak de heilige woorden langzamer en met meer moeite uit, maar de kralen van de rozenkrans bleven eindeloos tussen haar vingers doorglijden, en bij elke kraal steeg er een gebed op naar de hoge hemel, waar Maria vol van genade zich zeker luisterend voorover boog op haar troon naar de muziek van de opstijgende gebeden en zich die gelukzalige nacht herinnerde. “De Heer is met u...” de palen van de omheining vormden zwarte strepen op de door bleek licht beschenen witte grond, de stammen van de berken tekenden zich af tegen het donkere bos en leken op geraamtes van levende wezens, die door de koude bevangen waren en in de dood verstijfd, maar de ijzige nacht was eerder plechtig dan schrikaanjagend.

‘Nu de wegen zo zijn, zullen we zeker niet de enigen zijn die thuis moeten blijven vanavond, zei moeder Chapdelaine. En toch is er niets mooiers dan de nachtmis in Saint-coeur-de-Marie, met Yvonne Boilly aan het harmonium, en Pacifique Simard die zo mooi latijn kan zingen. Op een avond als deze zou ze zeker niets zeggen dat op een klacht of een verwijt leek, maar haars ondanks klonk in haar stem en in haar woorden door hoe jammer ze het vond dat ze zo afgelegen en zo eenzaam woonden. Haar man voelde haar spijt wel aan, en omdat hij ook in een bijzondere stemming was vanwege de heilige avond, begon hij zichzelf de schuld te geven.

‘Het is zeker waar Laura, dat je een gelukkiger leven gehad zou hebben met een andere man dan ik, met iemand die op een mooi stuk grond dichtbij de dorpen was gebleven.’

‘Nee Samuel, wat God doet dat is welgedaan. Ik zit te klagen, ik zit echt te klagen. Iedereen klaagt weleens. Maar wij zijn nooit ongelukkig geweest samen, we hebben niet veel ellende gehad in ons leven, we hebben een stel goede flinke jongens, die bijna alles wat ze verdienen thuisbrengen en Maria is ook een goed meisje.’ Ze waren allebei een beetje aangedaan door de herinneringen aan vroeger, en ook omdat ze aan de kaarsen dachten die al brandden, en aan het gezang dat weldra op zou klinken, omdat overal de geboorte van de Heiland gevierd zou worden. Voor hen was het leven altijd één en eenvoudig geweest: hard werken, een goede verstandhouding tussen echtelieden, onderwerping aan de wetten van de natuur en van de kerk. Al die dingen smolten samen in één stramien, de

rituelen van de godsdienst en de kleine dingen van het dagelijks leven waren zo vervlochten dat zij geen onderscheid konden maken tussen hun religieuze gevoelens en hun onuitgesproken tederheid.

De kleine Alma-Rose hoorde dat er complimenten uitgedeeld werden en kwam om haar deel vragen.

‘Ik ben ook een goed meisje geweest hè vader?’

‘En zo hoort het ook, het zou een grote zonde zijn om stout te zijn op de dag dat het Jezuskindje geboren werd.’

Voor de kinderen bleef Jezus van Nazareth altijd “het Jezuskindje”, het kindeke met de blonde krullen van de vrome plaatjes, en eigenlijk voor de ouders ook, dat werd meestal bedoeld als ze zijn naam noemden. Niet de verheven en lijdende Christus van het protestantisme, maar iemand die dicht bij hen stond en minder groot was: een zuigeling in de armen van zijn moeder, of hoogstens een klein kind waarvan je kon houden zonder al te veel geestelijke inspanning en zelfs zonder aan zijn toekomstig offer te denken.

‘Heb je zin om je te laten wiegen?’

‘Ja.’

Hij nam zijn kleine meisje op zijn knieën en begon naar voor en naar achter te schommelen.

‘En gaan we ook zingen?’

‘Ja.’

‘Dat is goed, zing maar met me mee:

dans son étable, que Jésus est charmant!

qu’il est aimable dans son abaissement.

In het begin zong hij zacht, om de kinderstem niet te overvleugelen, maar weldra werd hij meegesleept door zijn enthousiasme en zong hij uit volle borst, zijn ogen in de verte gericht. Télesphore kwam bij hem zitten en keek hem vol bewondering aan. Voor deze kinderen die in een eenzaam huis opgroeiden, zonder ander gezelschap dan hun ouders, vertegenwoordigde Samuel Chapdelaine alle wijsheid en alle macht ter wereld, en omdat hij hen met zachtheid en geduld behandelde, altijd bereid was hen op zijn knieën te nemen en voor hen religieuze liederen of de talloze volksliedjes van vroeger te zingen, die hij hen de een na de ander leerde, hielden ze bijzonder veel van hem.

... tous les palais des rois

n’ont rien de comparable

aux beautés que je vois

dans cette étable.

‘Nog eens? Dat is goed.’

Ditmaal zongen moeder Chapdelaine en Tit’Bé ook mee. Maria kon het niet laten om haar gebeden enkele ogenblikken te onderbreken om te kijken en te luisteren, maar de woorden van het lied verdubbelden haar ijver en ze hernam weldra haar taak met een nog

vuriger geloof. "Wees gegroet Maria, vol van genade...". 'En nu? een ander lied? Wat zullen we zingen?' Zonder een antwoord af te wachten zette hij in:

*trois gros navires sont arrivés,
chargés d'avoine, chargés de blé
nous irons sur l'eau nous y prom-promener
nous irons jouer dans l'île...*

'Nee, deze niet... *Claire fontaine?*'

Ja! Dat is mooi! We gaan allemaal samen zingen.

Hij sloeg een blik op Maria, maar toen hij de rozenkrans zag, die onafgebroken door haar vingers gleed, besloot hij haar niet te storen.

*à la claire fontaine m'en allant promener
j'ai trouvé l'eau si belle que je m'y suis baigné
il y a longtemps que je t'aime, jamais je ne t'oublierai.*

De melodie en de woorden, allebei even vertederend, het refrein vol van een naïef hartzeer, niet alleen eenvoudige zielen zijn ontroerd geraakt door dit lied.

*... sur la plus haute branche, le rossignol chantait
chante, rossignol, chante, toi qui as le coeur gai...
il y a longtemps que je t'aime, jamais je ne t'oublierai...*

De kralen van de rozenkrans gleden niet meer door haar nu gestrekte vingers. Maria zong niet met de anderen, maar ze luisterde, en de weemoedige liefdesklacht was zacht en lieflijk voor haar hart dat van bidden moe was.

*... tu as le coeur à rire, moi je l'ai à pleurer
j'ai perdu ma maîtresse pour lui avoir mal parlé...
pour un bouquet de roses que je lui refusai
il y a longtemps que je t'aime, jamais je ne t'oublierai...*

Maria keek door het raam naar de witte velden, omringd door het statige bos. Haar vrome ijver, het ontluiken van haar jonge liefde, het bewogen zingen van die vertrouwde stemmen, smolten in haar hart samen tot één emotie. De wereld was werkelijk vol liefde die avond, wereldlijke liefde en geestelijke liefde, beide even eenvoudig en sterk, beide beschouwde ze als natuurlijk en noodzakelijk, ze waren met elkaar vermengd zodat de gebeden waarin God gevraagd werd om geliefden te beschermen niets anders waren dan een uiting van menselijke liefde en de naïeve liedjes over liefdesverdriet werden gezongen met ernstige plechtige stemmen en met de vervoering van een boven het menselijke uitstijgende aanroeping.

*... je voudrais que la rose fût encore au rosier,
et que le rosier même à la mer fût jeté*

il y a longtemps que je t'aime, jamais je ne t'oublierai...

'Wees gegroet Maria, vol van genade,' toen het lied uit was had Maria werktuiglijk haar gebeden weer hervat, met hernieuwde ijver en weer regen de *Ave's* zich aaneen.

De kleine Alma-Rose, die op haar vaders knieën in slaap was gevallen, werd uitgekleeft en naar bed gebracht; Télesphore volgde haar, weldra rekte Tit'Bé zich op zijn beurt uit, en vulde de kachel met vers berkenhout, vader Chapdelaine maakte een laatste tocht naar de stal, kwam op een holletje terug en zei dat het steeds kouder werd. Spoedig was iedereen naar bed, behalve Maria.

'Vergeet je niet om de lamp uit te doen?'

Ze deed het licht meteen uit, ze zat liever in het donker, daarna ging ze weer bij het raam zitten en zegde haar laatste *Avé's* op. Toen ze klaar was, bedacht ze zich, een beetje ongerust, dat ze zich misschien in het aantal vergist had, omdat ze niet altijd op de kralen van haar rozenkrans had kunnen tellen. Voorzichtigheidshalve zegde ze er nog vijftig en toen stopte ze, gedachteloos en moe, maar gelukkig en vol vertrouwen, alsof ze zojuist een plechtige belofte had gekregen.

Buiten baadde de wereld in het licht, was gehuld in de koude schittering die zich 's nachts uitspreidt over besneeuwde landschappen als de hemel helder is en de maan schijnt. Binnen in huis was het donker en het leek wel of het de velden en de bossen waren die feestelijk verlicht wachtten op het aanbreken van het heilige uur.

De duizend *Ave's* zijn gezegd, dacht Maria, maar ik heb nog niet om een gunst gevraagd... niet met zoveel woorden. Ze had gedacht dat dat misschien niet nodig was, dat de Hemel het wel zou begrijpen zonder dat het nodig was om een wens in woorden te vatten, vooral Maria... die vrouw geweest was hier op aarde. Maar op het laatste moment sloop er vrees binnen in haar eenvoudige hart en ze probeerde in woorden uit te drukken wat ze wilde vragen. François Paradis, vanzelfsprekend had haar wens met François Paradis te maken. Dat had u wel begrepen, Maria vol van genade? Wat kon ze uitdrukken van haar wensen, zonder oneerbiedig te zijn? Dat hij geen gebrek lijdt in het bos, dat hij zijn beloften houdt en stopt met vloeken en drinken, dat hij terugkomt in de lente. Dat hij terug komt in de lente, daar stopt ze, want het lijkt haar toe dat als hij terug is en zijn beloften heeft gehouden, dat ze de rest van hun geluk dat dan gaat komen, dat ze dat wel bijna alleen kunnen verwezenlijken... bijna alleen.. als het tenminste niet oneerbiedig is om zo te denken... Dat hij terugkomt in de lente, als ze denkt aan die terugkomst, aan hem, aan zijn knappe zonverbrande gezicht, dat zich naar het hare zal toebuigen, vergeet Maria al het andere en zonder iets te zien kijkt ze lang naar de met sneeuw bedekte grond die in het maanlicht lijkt op een grote plaat van de een of andere wonderbaarlijke stof, een beetje paarlemoer en bijna ivoor, en de zwarte omheining en dichtbij de zoom van het schrikwekkende bos.

Op Nieuwjaarsdag kwam er niemand op bezoek. Moeder Chapdelaine was een beetje teleurgesteld en tegen de avond trachtte ze haar zwaarmoedigheid te verbergen onder overdreven vrolijkheid.

‘Ook al komt er niemand, zei ze, dat is nog geen reden om sikkeneurig te worden. We gaan suikerstroop trekken.’

De kinderen slaakten vreugdekreten en volgden opgewonden de voorbereidingen. Er werd een mengsel van suikerstroop en bruine suiker aan de kook gebracht. Toen het mengsel lang genoeg gekookt had, haalde Téléspore van buiten een grote tinnen schaal gevuld met mooie witte sneeuw. Iedereen verzamelde zich rond de tafel, terwijl moeder Chapdelaine de kokende stroop druppel voor druppel op de sneeuw liet vallen, waar de stroop meteen stolde en heerlijk koude zoete spetters vormde. Iedereen kreeg zijn deel, ter verhoging van de algemene vrolijkheid deden de grote mensen alsof ze net zo gulzig en gretig waren als de kinderen, maar er kwam al gauw een eind aan het verdelen van het lekkers, verstandig, want zo bleef er genoeg over voor het echte trekken dat nog moest beginnen. Want het mengsel moest nog verder inkoken en als het deeg eenmaal klaar was moest het lang uitgetrokken worden terwijl het hard werd.

Vijf minuten lang waren de sterke, mollige handen van moeder Chapdelaine bezig met het uiteen trekken en weer samenvouwen van de smakelijke streng; na een tijdje ging het langzamer en toen werd het deeg nog een laatste keer tot vingerdikte uiteen getrokken en met een schaar geknipt, wat moeilijk ging, want het was al hard. Het trekken was klaar. De kinderen kauwden al op de eerste stukken, toen er aan de deur werd geklopt.

‘Eutrope Gagnon,’ zei vader. ‘Ik zei ook al bij mezelf dat het wel vreemd zou zijn als hij op deze avond niet bij ons langs zou komen.’

Het was inderdaad Eutrope Gagnon. Hij kwam binnen, wenste iedereen goedenavond, legde zijn wollen pet op tafel... Maria keek naar hem met een blos op haar wangen. De gewoonte wil dat de jongens op Nieuwjaarsdag de meisjes kussen, en Maria wist heel goed dat Eutrope, ondanks zijn verlegenheid, zich deze gelegenheid niet zou laten ontgaan, ze bleef onbeweeglijk dicht bij de tafel staan en wachtte, ze vond het niet vervelend, maar ze dacht aan die andere kus, die ze graag gehad zou hebben.

Toch pakte de jonge man de stoel die hem werd aangeboden en ging zitten, hij keek naar de grond.

‘Je bent het enige bezoek dat we gehad hebben vandaag,’ zei vader Chapdelaine. ‘Maar jij zult denk ik ook wel niemand gezien hebben... ik wist wel zeker dat je langs zou komen.’ ‘Daar heeft u gelijk in... ik zou Nieuwjaarsdag niet hebben laten voorbijgaan zonder te komen. Maar daar komt bij dat ik nieuws heb dat ik aan jullie door wil geven.’

‘Ah’. Er werden vragende blikken op hem gericht, maar hij hield zijn ogen neergeslagen.

‘Aan je gezicht te zien, reken ik dat het slecht nieuws is.’

‘Jawel.’

Moeder Chapdelaine maakte een schrikgebaar en stond half op.

‘Is er iets met de jongens?’

‘Nee, mevrouw Chapdelaine. Esdras en Da’bé maken het goed, als God het wil. Het nieuws waar ik het over heb, komt niet van die kant, het is geen familie van u, maar een jongen die u kent.

Hij aarzelde een ogenblik en zei toen zacht:

‘François Paradis...’

Hij keek Maria een ogenblik aan en wendde zijn blik meteen weer af, maar zij merkte die blik vol eerlijke sympathie niet eens op. Er was een grote stilte neergedaald, niet alleen over het huis, maar over de hele wereld, alle levende schepsels en alle dingen verstomden en wachtten angstig op het nieuws, dat zo vreselijk belangrijk was, omdat het om de enige man op de wereld ging die echt telde.

‘Het is zo gegaan.. jullie hebben misschien gehoord dat hij voorman was op een werk ter hoogte van La Tuque, aan de rivier de Vermillion. Toen het half december werd, zei hij plotseling tegen de baas dat hij wegging om de feestdagen door te brengen aan het meer Saint-Jean, hier dus. De baas vond het niet goed, en terecht. Als de mannen midden in de winter tien of veertien dagen vrij gaan nemen, kan hij dat werk net zo goed meteen stilleggen. Hij vond het niet goed en hij heeft hem dat duidelijk gezegd, maar jullie kennen François: het was een jongen die zich niet makkelijk liet commanderen als hij iets in zijn hoofd had. Hij antwoordde dat zijn hart hem ingaf om voor de feestdagen naar het grote meer te gaan en dat hij dat zou doen ook. Toen heeft de baas hem zijn gang laten gaan, want hij was bang dat hij hem kwijt zou raken, hij was namelijk een buitengewoon goede werker en goed thuis in het bos.

Hij sprak bijzonder gemakkelijk, langzaam, maar zonder naar zijn woorden te zoeken, alsof hij alles van tevoren bedacht had. Midden in haar wanhoop dacht Maria plotseling: ‘François wilde hierheen komen voor de feestdagen... naar mij,’ en een vluchtige vreugde beroerde haar hart, als een zwaluw die over het water scheert.

‘Het werk was niet heel diep het bos in, maar twee dagen van de transcontinentale spoorlijn, die naar La Tuque loopt: maar het geval wilde dat er een ongeluk was geweest en dat het spoor nog niet gerepareerd was, de treinen konden er niet door. Ik weet dat allemaal van Johnny Niquette, uit Saint-Henri, die twee dagen geleden uit La Tuque gekomen is.

‘Ja?’

‘Toen François Paradis begreep dat hij niet met de trein meekon, lachte hij erom en zei dat als hij toch aan het lopen was, hij net zo goed het hele eind kon lopen, en dat hij langs de rivieren zou lopen om het grote meer te bereiken, eerst de rivier de Croche, en daarna de rivier de Ouatchouan, die dichtbij Roberval uitkomt.’

‘Dat klopt, zei vader Chapdelaine.

Dat is mogelijk, ik heb dat ook gedaan.’

‘Maar niet in dit seizoen, meneer Chapdelaine, zeker niet in dit seizoen. Iedereen daar zei tegen François dat het niet verstandig was om midden in de winter, tegen de kerst, met deze kou en met zeker vier voet sneeuw in het bos deze tocht te maken, en dan ook nog alleen. Maar hij lachte hen alleen maar uit en zei dat hij gewend was om in het bos te zijn en dat hij niet bang was van een beetje ongemak, omdat hij vastbesloten was om voor de feestdagen naar het meer te gaan en dat als de indianen daarlangs konden, hij het ook kon. Alleen – dat weet u ook wel, meneer Chapdelaine, als de indianen die tocht maken, gaan ze met meerdere, en met honden. François is alleen vertrokken, op sneeuwschoenen, met dekens en proviand op een kleine slee.’

Niemand had een woord gezegd om hem te haasten of te onderbreken, ze luisterden zoals je luistert naar iemand die een verhaal vertelt, als de ontknoping nadert, zichtbaar, maar onbekend, net als een man die naderbij komt en zijn gezicht verbergt.

‘Jullie weten nog wel wat voor weer het was de week voor kerstmis: er is enorm veel sneeuw gevallen, en daarna is de norouâ opgestoken.

Het kwam zo uit dat François Paradis tijdens de storm in de afgebrande bossen was, waar de fijne sneeuw verschrikkelijk stuift en wallen vormt. Op zulke plekken maakt zelfs een capabele man niet veel kans als het erg koud is en de storm aanhoudt. En als je bedenkt dat de norouâ drie dagen achter elkaar zo hard gewaaid heeft dat de wind in je gezicht sneed.

‘Ja, en toen?’

De monoloog die hij had voorbereid ging zeker niet verder, of hij aarzelde om de noodzakelijke woorden uit te spreken, want hij antwoordde pas na een paar ogenblikken stilte, zachtjes: ‘hij is verdwaald.’

De mensen die hun hele leven hebben doorgebracht aan de rand van de Canadese bossen, weten wat dat betekent. Overmoedige jongens, die in het bos door tegenspoed getroffen worden, en die ontdekken dat ze verdwaald zijn, komen bijna nooit terug. Soms vindt een expeditie hun lichaam en brengt het terug, in de lente, als de sneeuw gesmolten is. Het woord heeft in Quebec, en zeker in de verre noordelijke gebieden, een sinistere en bijzondere betekenis gekregen, dat je altijd het gevaar loopt om eens op een dag in die eindeloze bossen je richtinggevoel kwijt te raken.

‘Hij is verdwaald... in de afgebrande bossen is hij verrast door de storm en heeft hij een dag haltgehouden. Dat weten we omdat indianen de schuilhut van sparrentakken gevonden hebben die hij gemaakt had, en ze hebben ook zijn sporen gezien. Hij is weer op weg gegaan omdat hij bijna geen proviand had en omdat hij graag snel zijn doel wilde bereiken denk ik, maar het weer was nog steeds erg slecht, het sneeuwde, de nourouâ woei hard, en waarschijnlijk kon hij de zon niet zien en zijn pad niet markeren, want de indianen zeiden dat zijn spoor zich verwijderde van de rivier de Croche, die hij gevolgd had en recht naar het noorden liep.

Niemand zei nog iets, de twee mannen niet, die luisterden en soms met hun hoofd knikten, omdat ze alle details van het tragische avontuur begrepen, moeder Chapdelaine niet, die haar handen op haar knieën vouwde, als in een late smeekbede, en Maria ook niet. 'Toen we het hoorden, en nadat het weer iets opgeklaard was, zijn er mannen uit Ouatchouan op uit getrokken. Maar de sneeuw had alle sporen uitgewist, en toen ze terugkwamen zeiden ze dat ze niets gezien hadden, dat is nu drie dagen geleden.

Hij is verdwaald....

Allemaal gingen ze zuchtend weer overeind zitten. Het verhaal was uit en er viel ook echt niets meer te zeggen. Het trieste lot van François Paradis was bezegeld, net zo zeker alsof hij op het kerkhof van Saint-Michel De Mistassini begraven was, onder gezang en met de zegen van de priesters. De stilte drukte zwaar op het huisgezin. Vader Chapdelaine boog zich voorover met zijn ellenbogen op zijn knieën en met een ernstige trek op zijn gezicht sloeg hij werktuiglijk met zijn ene vuist tegen de andere. 'Daaruit blijkt maar weer dat wij niet meer dan kleine kinderen zijn in de hand van God,' zei hij.

'Bijna niemand hier kende het bos zo goed en wist zo goed zijn weg te vinden, vreemdelingen namen hem als gids in dienst en hij bracht ze altijd zonder mankeren weer thuis. En nu is hij verdwaald. We zijn niet meer dan kleine kinderen... Er zijn er die zichzelf heel wat waard vinden en die denken dat ze het wel zonder de hulp van God kunnen stellen als ze thuis zijn, of op het land, maar in het bos...

Hij schudde zijn hoofd en herhaalde nog eens met een ernstige stem: 'we zijn niet meer dan kleine kinderen.'

'Het was een goeie vent', zei Eutrope Gagnon, 'echt een goeie vent, sterk, voor geen kleintje vervaard, en er zat geen kwaad bij.'

'Daar heb je gelijk in. Ik wil niet zeggen dat Onze Lieve Heer redenen had om hem te laten sterven, hij meer dan een ander. Het was een goeie jongen, een harde werker en ik mocht hem graag. Maar daaruit blijkt...'

'Niemand had ooit iets tegen hem', hernam Eutrope met een soort grootmoedige koppigheid. 'Het was een man die kon werken als geen ander, nergens bang voor, en behulpzaam ook nog. Iedereen die hem kende vond hem aardig. Het was een buitengewone man.' Hij hief zijn ogen op naar Maria en herhaalde met kracht: 'het was een goeie vent, een buitengewone man.'

'Toen wij in Mistassini woonden', zei moeder Chapdelaine, dat is nu zeven jaar geleden, toen was het nog maar een jongen, maar al behoorlijk sterk en handig, hij was al net zo groot als hij nu is, ik bedoel als hij was, verleden zomer, toen hij hier was. En ook altijd goedgehumeurd. Je moest hem wel aardig vinden. Onder het praten keken ze recht voor zich uit, en toch leek alles wat ze zeiden voor Maria bestemd, alsof haar liefdesgeheim in alle eenvoud voor hen blootlag. Maar zij zat onbeweeglijk en zei niets, haar ogen waren strak op het kleine raam gericht, hoewel dat door de vorst zo ondoorzichtig was als een muur.

Eutrope Gagnon ging al gauw weer weg, de Chapdelaines waren weer alleen en bleven lange tijd stil. Ten slotte zei de vader met aarzelende stem: 'François Paradis had nauwelijks familie, en wij vonden hem allemaal aardig, zouden we daarom niet een paar missen voor hem laten lezen, wat vind jij Laura?

'Zeker, drie hoogmissen met muziek, en als de jongens terug zijn uit het bos, in goede gezondheid als de lieve Heer het wil, dan nog drie voor zijn zielenrust, de arme jongen! En elke zondag zeggen we een rozenkrans voor hem.

'Hij was als ieder ander, hernam vader Chapdelaine, niet volmaakt, vanzelfsprekend, maar er school geen kwaad in hem en hij leidde een goed leven. De goede God en de Heilige Maagd zullen zich zeker over hem ontfermen. '

Weer was het stil. Maria voelde wel dat ze dit voor haar zeiden, omdat ze haar verdriet geraden hadden en het wilden verzachten, maar zij kon niets zeggen, niet om de dode te prijzen en niet om zich te beklagen. Toen de tragische afloop van het verhaal voor haar duidelijk was geworden, was er een hand in haar keel gegleden die haar verstikte en nu was die hand haar borst binnengedrongen en omknelde haar hart. De stekende en hartverscheurende pijn zou misschien later komen, maar nu was er alleen maar dat: vijf wrede vingers die zich om haar hart gesloten hadden.

Er werden nog meer woorden gesproken die ze amper hoorde, en daarna kwam het gewone gestommel van elke avond, de voorbereidingen voor de nacht. Vader Chapdelaine ging nog even naar de stal en kwam heel snel weer binnen, zijn huid zag rood van de kou. Toen hij haastig de deur achter zich sloot, kwam er een wolk van koude lucht mee. 'Kom, Maria.' Haar moeder riep haar zachtjes, terwijl ze een hand op haar schouder legde. Ze stond op en knielde met de anderen neer voor het gebed.

Gedurende een minuut of tien klonk halfluid en eentonig het geprevel van de heilige woorden waarmee de verschillende stemmen elkaar antwoordden. Toen ze aan het eind van de rozenkrans waren gekomen, fluisterde moeder Chapdelaine: 'nog vijf Onze Vaders en vijf Weesgegroetjes voor hen met wie het niet goed is gegaan in het bos.'

En daar klonken hun stemmen weer, nog wat gedempter dan daarnet, met soms een trilling erin die op een snik leek.

Toen ze klaar waren en na een laatste kruisteken allemaal opstonden, draaide Maria zich dadelijk om en ging weer naar het raam. De vorst had ondoorzichtig matglas gemaakt van alle ramen, de buitenwereld was uitgewist, maar Maria zag het niet eens, ze was verblind door de tranen die nu kwamen. Ze bleef daar enkele ogenblikken onbeweeglijk staan, met slap neerhangende armen in een houding van hartroerende berusting, toen voelde ze plotseling een stekend, duizelig makend verdriet, werktuiglijk opende ze de deur en stapte naar buiten, op de treden van de houten stoep. Vanaf de drempel gezien leek de in zijn witte slaap verstarde wereld vervuld van vrede en rust, maar zodra Maria buiten de

beschutting van de muren kwam, daalde de kou als een scherp mes op haar neer, en de verre bosrand kwam plotseling dichterbij, een donkere façade waarachter de roepende en klagende stemmen klonken van vele verborgen tragische geheimen. Ze week kreunend terug, deed de deur weer dicht en ging huiverend bij de kachel zitten.

De eerste verbijstering van de schok begon weg te ebben, ze voelde een scherper verdriet en de hand die om haar hart sloot begon te steken, te scheuren, bedacht sluwe en wrede martelingen. Wat moet hij geleden hebben, daar in de sneeuw.! Denkt ze, terwijl ze op haar gezicht nog de snelle beet voelt van de ijskoude lucht. Ze heeft mannen die bijna hetzelfde lot getroffen had wel horen zeggen dat het in tegendeel een onmerkbare zachte dood is, dat het lijkt op inslapen, maar ze kan dat niet geloven, en het leed dat François misschien heeft moeten verduren voordat hij het opgaf en op de witte grond bleef liggen, blijft in haar gedachten rondspoken. Het is niet nodig om de plek te zien, ze kent de schrikjagende aanblik van de grote bossen in de winter goed genoeg, de sneeuw die opgehoopt ligt tot aan de onderste takken van de sparren, de elzenbosjes die bijna helemaal ondergesneeuwd zijn, de naakte skeletten van de berken en de populieren die beven onder de ijzige wind, de bleke lucht die zich laat zien door de wirwar van donkergroene naalden heen. François Paradis is weggegaan tussen de dicht opeenstaande stammen door, met van kou verstijfde ledematen, zijn huid gebarsten door de meedogenloze norouâ, hongerig en struikelend van vermoeidheid, hij heeft niet meer de kracht om zijn vermoeide voeten hoog genoeg op te tillen en vaak blijven zijn sneeuwschoenen in de sneeuw haken en valt hij op zijn knieën.

Zodra de storm was gaan liggen had hij waarschijnlijk zijn vergissing bemerkt, heeft hij gezien dat hij naar het onbewoonde noorden liep, en meteen heeft hij de goede weg genomen, hij is immers ervaren en thuis in het bos. Maar zijn voorraad is bijna uitgeput, de wrede kou blijft hem kwellen, hij buigt zijn hoofd, bijt op zijn tanden, vecht met de dodelijke winter, hij put uit zijn reserves aan kracht en moed. Hij denkt aan de route die hij moet volgen, aan de afstand, berekent zijn overlevingskansen, en soms schieten gedachten door hem heen aan het veilige, warme huis waar ze allemaal blij zullen zijn om hem te zien, aan Maria die zal begrijpen wat hij heeft geriskeerd voor haar en die ten slotte haar argeloze ogen vol liefde naar hem zal opslaan. Misschien is hij voor de laatste keer gevallen toen de redding nabij was, op een paar arpent afstand van een huis, of een houthakplek. Dat gebeurt zo vaak. De moorddadige kou en zijn handlangers hebben zich op hem geworpen als op een prooi, ze hebben zijn sterke ledematen voor altijd verstijfd, zijn knappe open gezicht met sneeuw bedekt, zijn stoutmoedige ogen zonder mededogen of tederheid gesloten, zijn levende lichaam veranderd in een blok ijs. Maria heeft geen tranen meer, maar ze huivert en rilt zoals hij heeft moeten huiveren en rillen voordat de barmhartige bewusteloosheid over hem kwam, een trek van afgrijzen en medelijden vliegt over haar gezicht, terwijl ze nog dicht tegen de kachel aan kruipt, alsof ze hem daarmee nog kon verwarmen en zijn kostbaar leven tegen die moordenaars beschermen.

Oh, Jezus Christus, u die uw armen uitstrekt naar ongelukkige schepsels, waarom heeft u hem met uw blanke handen niet uit de sneeuw opgetild? Waarom, Heilige Maagd, heeft u hem niet met een wondergebaar ondersteund toen hij voor de laatste keer struikelde? Was er onder al die hemelse heerscharen niet één engel te vinden die hem te weg kon wijzen? Het is de stem van haar verdriet die deze verwijten uitspreekt, en Maria's eenvoudige ziel vreest dat ze goddeloos is geweest door naar deze stem te luisteren. Er komt nu ook een andere vrees bij haar op: misschien heeft François Paradis niet precies alle beloften kunnen houden die hij haar gedaan heeft. Bij het houthakken, tussen ruwe mannen, heeft hij misschien zwakke ogenblikken gehad, gevloekt, de heilige namen ijdel gebruikt, en is hij in zondige staat zijn dood tegemoet gegaan, beladen met goddelijke toorn.

Haar ouders hebben zojuist gezegd dat ze missen zouden laten lezen. Wat zijn ze goed geweest! Ze hebben haar geheim geraden, maar ze hebben begrepen dat ze beter niets konden zeggen! Maar ook zij kan met haar gebeden zijn arme ziel in nood helpen. Haar rozenkrans ligt nog op tafel, ze pakt hem weer op en als vanzelf komen de zinnen van het *Wees gegroet* op haar lippen: "Wees gegroet Maria, vol van genade..." had u aan haar getwijfeld, moeder van de Galileeër? Omdat zij u een week geleden duizend maal aangeropen heeft, en u op haar gebed alleen maar geantwoord hebt door u te hullen in een waarlijk goddelijke onbewogenheid, terwijl het noodlot zich voltrok, dacht u dat zij daarom zou gaan twijfelen, aan uw macht of aan uw goedheid? Dan zou u haar slecht gekend hebben. Zoals ze uw bescherming heeft gevraagd voor een man, zo vraagt ze nu uw vergeving voor een ziel, met dezelfde woorden, dezelfde nederigheid, hetzelfde grenzeloze geloof. "Gij zijt gezegend onder de vrouwen, en gezegend is Jezus de vrucht van uw schoot," alleen kruipt ze dicht tegen de kachel aan, en hoewel de warmte door haar heen trekt, blijft ze huiveren als ze denkt aan het ijzige landschap dat haar omringt, aan de diepe bossen, aan François Paradis, van wie ze zich nog niet kan voorstellen dat hij geen gevoel meer heeft en die het zo koud moet hebben in zijn bed van sneeuw.

Op een avond in februari zegt vader Chapdelaine: 'de wegen zijn goed. Als je wilt, Maria, gaan we zondag naar de mis in La Pipe.' Dat is goed vader.' Maar ze had het lusteloos gezegd, bijna onverschillig, en over haar hoofd heen wisselden haar ouders een snelle blik. Boeren gaan niet dood aan liefdesverdriet en blijven er ook niet hun leven lang tragisch door getekend. Ze leven te dicht bij de natuur en onderkennen te duidelijk welke dingen van het meest wezenlijke belang zijn. Het is ook daarom misschien dat ze grote pathetische woorden meestal vermijden, dat ze liever "vriendschap" zeggen dan "liefde," en "zorgen" in plaats van "verdriet," daarmee krijgen hartenleed en hartenvreugde de juiste maat toegemeten naast andere dingen in het leven die zwaarder wegen: het dagelijks werk, de oogst, toekomstige welstand. Maria had geen moment gedacht dat haar leven voorbij was, of dat de wereld een droevige woestijn voor haar zou worden omdat

François Paradis niet terug zou komen, dit voorjaar niet en later ook niet. Alleen, ze was ongelukkig en zolang dat verdriet duurde kon ze niet verder.

Toen het zondag werd begonnen vader Chapdelaine en zijn dochter zich al vroeg klaar te maken voor de twee uur durende reis die hen naar Saint-Henri-de-Taillon zou brengen, waar de kerk stond. Voor half acht was Charles-Eugène ingespannen, Maria was al gehuld in haar dikke winterpels en borg de boodschappenlijst die haar moeder haar gegeven had zorgvuldig op in haar portemonnee. Een paar minuten later begonnen de belletjes van het tuig te rinkelen en de rest van het gezin verzamelde zich achter het kleine vierkante raam om de reizigers te zien vertrekken. Een uur lang kon het paard alleen maar stapvoets vooruit komen, omdat hij tot aan zijn knieën in de sneeuw wegzakte, want de Chapdelaines waren de enigen die gebruik maakten van deze weg, die ze zelf aangelegd hadden en die niet vaak genoeg betreden werd om hard en glad te worden. Maar toen ze op de platgetreden weg waren gekomen, ging Charles-Eugène over op een vrolijke draf.

Ze kwamen door Honfleur, een gehucht van acht verspreid staande huizen en daarna gingen ze weer het bos in. Op den duur verschenen er enkele landerijen, op enige afstand van elkaar verschenen er huizen langs de weg, de donkere bosrand week steeds verder terug en weldra arriveerde de slee midden in het dorp, voorafgegaan en gevolgd door andere sleeën die ook in de richting van de kerk gingen. Sinds het begin van het nieuwe jaar was Maria drie keer naar de mis geweest in Saint-Henri-de-Taillon, dat de mensen uit de streek hardnekkig La Pipe bleven noemen, als in de heldhaftige dagen van de eerste kolonisten. Naast een oefening in godsvrucht was het voor haar tegelijkertijd bijna de enig mogelijke afleiding en haar vader had zijn best gedaan om haar die vaak te geven, omdat hij dacht dat het bijzondere schouwspel van de eredienst en de ontmoeting met de enkele kennissen die ze in het dorp hadden, haar zouden helpen om haar verdriet te overwinnen.

Na afloop van de mis gingen ze deze keer, in plaats van vrienden te bezoeken, naar de pastorie. Deze was al vol met parochianen van verafgelegen boerderijen, want de Canadese priester is niet alleen de geestelijk leidsman van zijn kudde, maar ook hun raadgever in alle zaken, de beslechter van hun geschillen, en feitelijk de enige persoon die anders is dan zichzelf en tot wie ze zich kunnen wenden als ze niet goed weten wat te doen. De pastoor van Saint-Henri stelde alle vragenstellers tevreden, sommigen met enkele snelle woorden onder het algemene gesprek waaraan hijzelf op hartelijke toon deelnam, anderen langer, in de beslotenheid van het naastgelegen vertrek. Toen de Chapdelaines aan de beurt waren keek hij op de klok.

‘Zullen we eerst gaan eten?’ zei hij goedmoedig.

‘Jullie zullen wel trek hebben gekregen van de lange reis en mij bezorgt het lezen van de mis altijd een enorme eetlust.’

Hij lachte uit volle borst, hij had het meeste plezier om zijn eigen grapje, en ging zijn gasten voor naar de eetkamer. Er was daar nog een priester uit een andere parochie en

enkele boeren. Onder het eten werd er alleen maar gesproken over boerenzaken, afgewisseld door grappige verhalen en goedmoedig geroddel. Van tijd tot tijd besepte een van de boeren waar hij was en uitte een of andere vrome gedachte, die door de priesters met korte hoofdknikjes en een enigszins verstrooid “ja! Ja!” begroet werd.

Eindelijk was de maaltijd afgelopen, enkele bezoekers vertrokken zodra de pijpen waren aangestoken. De pastoor ving een blik van vader Chapdelaine op en leek zich iets te herinneren, hij stond op en gaf Maria een teken.

‘Kom eens even hier jij’, zei hij.

Hij ging haar voor naar het naastgelegen vertrek, dat dienst deed als ontvangstkamer en als kantoor. Tegen de muur stond een klein harmonium, aan de andere kant een tafel, met daarop landbouwtijdschriften, een wetboek en enkele in zwart leer gebonden boeken, aan de muur het portret van paus Pius X, een prent met een voorstelling van de Heilige Familie, een gekleurde reclameplaat met sledes en dorsmolens van een fabrikant uit Quebec en diverse officiële affiches met aanwijzingen over wat te doen bij bosbrand of bij veeziektes.

‘Zo, zo, het lijkt erop dat jij jezelf kwelt zonder dat het ergens goed voor is?’ zei hij tamelijk zachtmoedig, terwijl hij zich tot Maria wendde.

Ze keek hem nederig aan, ze geloofde bijna dat hij met de bovennatuurlijke macht die hij als priester had, haar verdriet had geraden zonder dat iemand hem iets verteld had. Hij boog zijn lange gestalte een beetje voorover en keerde zijn magere boerengezicht naar haar toe, want onder zijn soutane had hij alles van een landman: het gelige schrale gezicht, de wantrouwige ogen, de brede knokige schouders. Zelfs zijn handen, waarmee hij wonderbaarlijk vergiffenis kon schenken, waren de handen van een landarbeider, met gezwollen aders onder de bruine huid. Maar Maria zag in hem alleen de priester, de pastoor van haar parochie, duidelijk door God gezonden om haar het leven te verklaren en haar de weg te wijzen.

‘Ga zitten,’ zei hij op een stoel wijzend.

Ze ging zitten, een beetje als een schoolmeisje dat een standje krijgt, een beetje als een vrouw die een tovenaars raadpleegt en die met een mengsel van vertrouwen en vrees wacht tot de bovennatuurlijke tovenarij gaat werken.

Een uur later gleed de slee over de harde sneeuw. Vader Chapdelaine begon in slaap te vallen en de leidfels gleden beetje bij beetje uit zijn geopende handen. Nog eenmaal schrok hij wakker, hief zijn hoofd op en begon uit volle borst het lied te zingen dat hij aangeheven had toen ze het dorp uitreden: .. *adorons-le dans le ciel, adorons-le sur l'autel...* Daarna zweeg hij, zijn kin zakte steeds verder op zijn borst, en op de weg klonk nu alleen nog maar het gerinkel van de belletjes van het paardentuig.

Maria dacht nog na over de woorden van de priester:

‘Als er vriendschap tussen jullie was, dan is het heel natuurlijk dat je verdriet hebt. Maar jullie waren niet verloofd, je had er immers niets over tegen je ouders gezegd, en hij ook niet, en om dan zo bedroefd te zijn en weg te kwijnen omwille van een jongen die goedbeschouwd niets voor je was, dat is niet goed, dat is niet gepast.’

En: ‘missen laten lezen en voor hem bidden, dat is goed, dat is het beste dat je doen kunt. Drie hoogmissen met muziek en nog drie andere als de jongens terug zijn uit het bos, zoals je vader me gezegd heeft, dat zal hem goed doen en je kunt eraan denken dat hij dat liever heeft dan geklaag, want dat verkort zijn tijd in het vagevuur. Maar jezelf zonder reden dwarszitten en een gezicht opzetten waar het hele huis mismoedig van wordt, dat heeft geen zin en Onze Lieve Heer wil dat niet.’

Toen hij dat zei leek hij niet op een trooster of op een raadsman die over de onpeilbare redenen van het hart spreekt, maar eerder op een gerechtsdienaar of een apotheker die prozaïsch absolute vaststaande formules uitspreekt.

‘Een meisje zoals jij, aardig om te zien, gezond, flink en ijverig, is gemaakt om eerst haar oude ouders tot steun te zijn en daarna te trouwen en een christelijk gezin te stichten. Je bent niet van plan om in het klooster te gaan? Nee, nou dan moet je ophouden met jezelf zo te kwellen, want dat is niet vroom en niet gepast, aangezien die jongen niets voor je was. En Onze Lieve Heer weet wat goed voor ons is, je mag niet opstandig zijn en niet klagen.’

In dat alles was er één zin die Maria een beetje ongeloofwaardig vond: dat de priester er zo zeker van was dat François Paradis, daar waar hij was, alleen maar gaf om de missen voor zijn zielenrust en niet om het lieflijke en stekende gemis dat hij achtergelaten had. Dat kon ze niet geloven. Niet in staat om hem zich in zijn dood anders voor te stellen dan hij bij leven was geweest, dacht ze dat hij in tegendeel gelukkig en dankbaar zou zijn dat hij zo gemist werd, omdat zo de liefde die nu zo nutteloos was geworden over de dood heen een beetje voort kon leven. Nu ja, omdat de priester het zo had gezegd...

De weg laveerde tussen de in de sneeuw gestoken donkere bomen door, eekhoortjes die schrokken van de snel voorbijrijdende slee en van het schelle geluid van de tinkelende belletjes, bereikten met een paar sprongen de stammen van de lariksen, grepen zich vast aan de schors en klommen omhoog. Een felle kou daalde uit de grijze lucht neer op de witte aarde en de wind deed hun huid tintelen, want het was februari, wat in Quebec betekent dat de winter nog twee volle maanden te gaan heeft. Terwijl Charles-Eugène over de harde sneeuw draafde en de twee reizigers naar hun eenzame huis bracht, verjoeg Maria, naar het gebod van de pastoor van Saint-Henri, alle verdriet en gemis zo goed als ze kon uit haar hart, ze deed dat met dezelfde eenvoud als waarmee ze dat zou doen met de verleiding van een dansavond, een goddeloos feest, of iets anders dat oneerlijk of verboden was. Toen het donker werd waren ze weer thuis.

De avond was een langzaam wegsterven van het licht geweest, want de hemel was vanaf de ochtend grijs gebleven en de zon had zich niet laten zien. Een diepe naargeestigheid

drukte op de vale aarde; de sparren en de cipressen zagen er niet uit als levende bomen en de kale berken leken te twijfelen aan de lente. Maria stapte huiverend uit de slee en gaf maar verstrooid aandacht aan het geblaf van Hond, aan zijn bokkensprongen, aan de kreten van de kinderen die vanaf de drempel naar haar riepen. De wereld leek haar merkwaardig leeg toe, al was het maar voor deze ene avond. Haar liefde was er niet meer en het was haar verboden erom te treuren. Zonder om zich heen te kijken ging ze heel snel het huis binnen, want in haar was een nieuw gevoel ontstaan, een mengsel van vrees en haat voor het verlaten land, het donkere bos, de kou, de sneeuw, al die dingen waar ze altijd tussen geleefd had, en die haar hadden gekwetst.

Toen het maart werd, bracht Tit'Bé op een dag het bericht mee dat er 's avonds bij Ephrem Surprenant een grote visite zou zijn waarvoor ze allemaal waren uitgenodigd. Er moest iemand thuisblijven om op het huis te passen en aangezien moeder Chapdelaine zei dat ze graag wilde gaan om een beetje ontspanning te hebben na die lange eenzame maanden, was het Tit'Bé die thuisbleef. Honfleur was het dorp dat het dichtst bij hun huis lag, op acht mijl afstand, maar wat was acht mijl met de slee over de sneeuw door het bos, vergeleken met het plezier dat hen wachtte: zingen, verhalen, praten met andere mensen die van ver waren gekomen?

Er was een heel gezelschap bij Ephrem Surprenant: ten eerste verschillende mensen uit het dorp, dan de drie Fransen die de grond van zijn neef Lorenzo hadden gekocht, en ten slotte, tot grote verrassing van de Chapdelaines, Lorenzo zelf, die nog een keer uit de Verenigde Staten was gekomen voor zaken die te maken hadden met die verkoop en de erfenis van zijn vader. Hij begroette Maria opvallend galant en ging naast haar zitten. De mannen staken hun pijp op, er werd gepraat over het weer, de toestand van de wegen, nieuwtjes uit de streek, maar het gesprek kwam niet echt op gang en iedereen leek ergens op te wachten. De blikken gingen als vanzelf naar Lorenzo en de drie Fransen, alsof hun gelijktijdige aanwezigheid wel zou moeten leiden tot fantastische verhalen over verre streken en vreemde gewoonten. De Fransen, die nog maar een paar maanden in het land waren, voelden waarschijnlijk een zelfde soort nieuwsgierigheid, want ze luisterden en praatten weinig.

Samuel Chapdelaine, die hen voor het eerst ontmoette, vond dat hij het recht had om hen naar de onschuldige Canadese gewoonte, aan een verhoor te onderwerpen.

'Jullie zijn dus hier gekomen om op het land te werken. Wat vinden jullie van Canada?'

'Het is een mooi land, groot en nieuw, 's zomers zijn er erg veel vliegen en de winters zijn zwaar, maar daar zal je op den duur waarschijnlijk wel aan wennen.'

Het antwoord werd door de vader gegeven, de beide zonen knikten met neergeslagen ogen. Alleen al door hun uiterlijk onderscheidden ze zich van de andere dorpsbewoners, maar zodra ze begonnen te praten, leek de kloof nog groter te worden, de woorden die uit hun mond kwamen klonken als woorden uit een vreemde taal. Ze spraken niet op de

langzame Canadese manier en ze hadden ook niet dat ondefinieerbare accent, dat niet het accent is van de een of andere Franse provincie, maar gewoon een boers accent, dat ontstaan is uit een mengsel van de dialecten van de verschillende vroegere emigranten. Ze gebruikten uitdrukkingen en zinswendingen die je in Quebec niet hoort, zelfs niet in de steden en die op de eenvoudige mensen die daar bijeen waren gezocht en gekunsteld overkwamen.

‘Waren jullie voordat je hierheen kwam in jullie eigen land ook boeren?’

‘Nee.’

‘Wat voor beroep hadden jullie dan?’

De Fransman aarzelde even voor hij antwoord gaf, hij bedacht misschien dat wat hij ging zeggen, vreemd zou klinken en moeilijk te begrijpen.

‘Ik was pianostemmer, zei hij ten slotte, en wat mijn zonen betreft: Edmond werkte op een kantoor en Pierre in een winkel.’

Dat laatste begreep iedereen wel, maar het beroep van de vader bleef een beetje duister voor de toehoorders.

Ephrem Surprenant herhaalde: ‘pianostemmer, dat was het, dat was het echt!’ En hij keek triomfantelijk naar zijn buurman Conrad Néron, alsof hij wilde zeggen: ‘je wilde me niet geloven hè, of je weet niet wat het is, maar zie je wel...’ ‘Pianostemmer, herhaalde Samuel Chapdelaine op zijn beurt, de betekenis van het woord proevend. En is dat een goed vak? Verdiende je een goed loon? Niet echt hè! Maar je hebt wel een goede opleiding gehad hè, en je jongens ook, jullie kunnen lezen en schrijven hè, en rekenen ook? Ik kan niet eens lezen.’

‘Ik ook niet!’ zei Ephrem Surprenant meteen.

‘Ik ook niet!’

Conrad Néron en Egide Racicot zeiden in koor: ‘ik ook niet!’ ‘Ik ook niet!’

En allemaal begonnen ze te lachen.

De Fransman maakte een vaag verontschuldigend gebaar waarmee hij zeggen wilde dat ze daar heel goed buiten konden en dat het hem nu ook niet meer erg van nut was.

‘Met jullie werk konden jullie dus daarginds geen behoorlijk leven leiden?’

Ja en daarom zijn jullie hierheen gekomen?’

Hij vroeg het in alle eenvoud, zonder iemand te willen beledigen, omdat hij zich erover verbaasde dat ze bezigheden die hem zo plezierig en gemakkelijk toeschenen wilden verruilen voor het harde werk op het land.

Waarom ze gekomen waren? Een paar maanden eerder hadden ze het geestdriftig uit kunnen leggen, de woorden zouden rechtstreeks uit hun hart zijn gekomen: dat ze genoeg hadden van stoepen en straten, van de armzalige stadslucht, dat ze in opstand waren gekomen tegen het uitzichtloze toekomstperspectief van een leven in afhankelijkheid, dat ze geraakt waren door de woorden van een spreker die ze toevallig gehoord hadden en die, zonder zelf risico te lopen, een evangelie predikte van energie en initiatief, van een vrij en gezond leven op vruchtbare grond. Een paar maanden geleden hadden ze dat allemaal

met enthousiasme kunnen zeggen. Nu konden ze nauwelijks meer dan een ontwijkend gebaar maken en bedenken welke van hun illusies nog over was.

‘Het leven in de stad is niet altijd gelukkig, zei de vader, alles is duur, je leeft opgesloten.’ In hun benauwde Parijse onderkomen had het hen zo heerlijk geleden, het idee dat ze in Canada bijna elke dag buiten zouden zijn, in de zuivere lucht van een nieuw land, dichtbij de grote bossen. Ze wisten niets van de zwarte vliegen, hadden niet helemaal begrepen wat de winterkou inhield, hadden geen idee gehad hoe zwaar en moeilijk een meedogenloos land kan zijn.

‘Is het zoals jullie je hadden voorgesteld, vroeg vader Chapdelaine nog, het land en het leven hier?’

‘Niet helemaal, antwoordde de Fransman met zachte stem. Nee, niet helemaal.’

Op zijn gezicht was iets te lezen, waardoor Ephrem Surprenant zei: ‘Het leven is hard hier, het leven is hard.’

Alle drie knikten ze “ja” en sloegen hun ogen neer: drie mannen met smalle schouders, bleek nog ondanks de zes maanden die ze op het land hadden doorgebracht, die door een droombeeld weggerukt waren van hun toonbank, hun bureau, hun pianokruk, van het enige leven waarvoor ze geschikt waren. Want niet alleen boeren kunnen ontworteld raken. Ze begonnen hun vergissing in te zien, en dat ze te veel verschilden van de Canadezen om hen heen om te kunnen leven zoals zij, dat ze de kracht niet hadden, de geharde constitutie, de noodzakelijke hardheid, de vaardigheid om allerlei werk te doen: boerenwerk, houthakken, timmeren, al naargelang het seizoen. De vader knikte nadenkend, een van de zonen zat met zijn ellenbogen op zijn knieën met enige verbazing naar de eeltplekken te kijken die door het harde werk op het land op zijn tengere handen verschenen waren. Alle drie leken ze in gedachten de droefgeestige balans op te maken van een mislukking. Om hen heen werd gedacht: ‘Lorenzo heeft zijn goed voor meer verkocht dan het waard was, ze hebben bijna geen geld meer en nu zitten ze in de problemen, want die mensen zijn niet gemaakt om op het land te leven.’

Moeder Chapdelaine wilde hen moed inspreken, half uit medelijden en half om de eer van hun manier van leven hoog te houden.

‘In het begin is het zwaar, als je er niet aan gewend bent, zei ze, maar jullie zullen zien dat je een goed leven krijgt als het land eenmaal begint op te leveren.’

‘Het is grappig, merkte Conrad Néron op, dat het zo moeilijk is om tevreden te zijn met wat je hebt. Deze drie zijn van huis gegaan en van heel ver gekomen om hier te komen wonen en op het land te werken, en ik, ik zeg steeds maar tegen mezelf dat er niets zo prettig moet zijn als de hele dag rustig met een pen achter je oor op een kantoor te zitten, ver van de kou en de hete zon.’

‘Iedereen heeft zo zijn eigen ideeën,’ verklaarde Lorenzo Surprenant neutraal.

‘En jouw idee was zeker niet om in Honfleur op de stronken te blijven zweten,’ zei Racicot met een grove lach.

‘Dat is waar, ik ga het niet ontkennen, daar had ik geen zin in. Deze mannen hier hebben mijn grond gekocht. Het is goede grond, daar kan niemand iets tegenin brengen, zij waren van plan om een stuk land te kopen en ik heb hun het mijne verkocht. Maar ik, ik voel me goed waar ik ben, en ik zou niet terug willen komen.’

Moeder Chapdelaine schudde haar hoofd.

‘Er is geen mooier leven dan het leven van een boer die gezond is en geen schulden heeft, zei ze. Je bent vrij, je hebt geen “boss”, je hebt je dieren, je plukt zelf de vruchten van je werk. Ja, het is mooi!’

‘Dat hoor ik iedereen zeggen, reageerde Lorenzo. Je bent vrij, je bent eigen baas. En het lijkt wel of jullie medelijden hebben met de arbeiders in de fabrieken, omdat die een boss hebben die ze moeten gehoorzamen. Vrij... op het land.. kom nou toch!’

Hij wond zich langzamerhand op en praatte op een uitdagende toon.

‘Er is geen mens op de wereld die minder vrij is dan een boer. Als jullie praten over mannen die geslaagd zijn, die goed voorzien zijn van alles wat je nodig hebt op een boerenbedrijf en die meer geluk hebben gehad dan anderen, dan zeggen jullie: ‘Ah, ze hebben het goed, ze zijn binnen, ze hebben mooie beesten.’ Maar dat is niet wat je zou moeten zeggen. De waarheid is dat die beesten hen hebben. Er is geen baas in de wereld die zo stompzinig is als een dierbaar stuk vee. Bijna elke dag heb je er last mee of berokkenen ze je schade. Een paard schrikt van niks en springt opzij of schopt met zijn hoeven, een koe die meestal zachtvaardig is, wordt geplaagd door muggen, begint te lopen terwijl je haar aan het melken bent en verbrijzelt twee van je tenen. En zelfs als ze je toevallig niet verwonden, slagen ze er altijd in om je leven te vergallen en veel narigheid te geven. Ik weet wat het is: ik ben opgegroeid op een boerderij, en jullie, jullie zijn bijna allemaal boeren en jullie weten het ook. Je hebt de hele middag hard gewerkt, je gaat naar huis om te eten en een beetje uit te rusten. En dan, voordat je goed en wel aan tafel gaat, roept een van de kinderen: “de koeien zijn door het hek gebroken” of “de schapen zitten in het graan” en iedereen staat op en rent naar buiten, denkend aan de haver en de gerst, het graan dat je met zoveel moeite geteeld hebt en dat nu door die stomme beesten vernield wordt. De mannen lopen te hollen en met stokken te zwaaien tot ze buiten adem zijn, de vrouwen staan te schreeuwen op het erf. En dan, als het gelukt is om de koeien of de schapen weer terug te drijven en het hek weer overeind te zetten, en iedereen weer lekker “uitgerust” naar binnen gaat, dan is de soep koud en zit vol met vliegen, de restanten van het spek liggen onder de tafel, omdat de honden en de katten eraan gezeten hebben, en er wordt haastig nog wat gegeten, terwijl men zich al zorgen maakt over de volgende streek die die ongelukkige beesten uit zullen gaan halen. Jullie zijn de slaven van jullie beesten, dat is wat jullie zijn. Jullie verzorgen ze, maken ze schoon, jullie verzamelen hun mest zoals de armen de kruimels van de rijken oprapen. Jullie werken hard, zodat zij kunnen leven, want de grond is schraal en de zomer te kort. Zo is het en het zal nooit anders worden, want jullie kunnen niet zonder de beesten, zonder beesten kun je niet leven op het land. Maar zelfs als dat zou kunnen, zelfs als dat zou kunnen.. dan zouden jullie nog

andere meesters hebben: de zomer die te laat komt en te vroeg eindigt, de winter die zeven maanden van het jaar wegkaapt zonder dat er iets tegenover staat, droogte en regen die altijd op het verkeerde moment komen. In de steden lachen ze om die dingen, maar jullie hier hebben er geen verweer tegen, jullie lijden eronder; en dan heb ik het nog niet eens over de kou, de slechte wegen, de eenzaamheid, het leven ver weg van alles, zonder pleziertjes. Het is ellende, ellende, ellende, van het begin tot het eind. Er wordt vaak gezegd dat alleen mensen die op het land geboren zijn en er zijn opgegroeid, het boerenleven vol kunnen houden, en zo is het ook! Weinig kans dat mensen die in de stad gewoond hebben onnozel genoeg zijn om tevreden te zijn met zo'n leven!

Hij praatte gemakkelijk en met veel omhaal van woorden, als een stadsmens die elke dag met zijn soortgenoten praat, kranten leest en naar volksredenaars luistert. Zijn luisteraars, die gevoelig waren voor het gesproken woord, werden meegesleept door zijn kritiek, door zijn aanklacht, en de werkelijkheid van hun harde leven verscheen voor hen onverwacht in een nieuw licht, waardoor ze zelf verrast werden. Moeder Chapdelaine schudde echter haar hoofd.

'Praat niet zo, er is geen mooier leven dan dat van een boer die een goed stuk land heeft.'

'Niet in deze streek, mevrouw Chapdelaine.'

Jullie zitten te ver naar het noorden, de zomer is te kort, het graan heeft nog niet eens tijd genoeg gehad om rijp te worden en dan komt de kou alweer. Elke keer als ik naar hier kom, vanuit de States en de kleine houten huisjes zie, die zo ver van elkaar verloren in het land staan en die wel bang lijken te zijn voor het bos dat zo dichtbij is en jullie aan alle kanten insluit, mijn hemel, dan voel ik me moedeloos worden, terwijl ik hier niet eens meer woon, en dan vraag ik me af hoe het mogelijk is dat al die mensen die hier wonen niet al lang vertrokken zijn naar plaatsen waar het leven minder hard is, waar je alles vindt dat nodig is om een goed leven te leiden, en waar je 's winters de deur uit kunt gaan en kunt gaan wandelen zonder dat je bang hoeft te zijn om dood te gaan.

Zonder dat je bang hoeft te zijn om dood te gaan, Maria huiverde plotseling en dacht aan de vreselijke geheimen van het groene en witte bos. Het was waar wat Lorenzo Surprenant zei, het was een meedogenloos land. Alle vijandige dreiging van buiten, de kou, de diepe sneeuw, de eenzaamheid, leken plotseling het huis binnen te komen en rond de kachel te gaan zitten, als een zwerm kwade feeën die ongeluksprofetieën met zich meebrachten, of een stilte die nog erger was. "Herinner jij je die mooie geliefde jongens nog, zuster, die wij gedood hebben en in het bos verborgen? Hun zielen zijn ons ontsnapt, maar hun lichamen, hun lichamen..., die neemt niemand ons meer af..." Het geluid van de wind om de hoeken van het huis lijkt op een luguber lachen en het schijnt Maria toe dat allen die daar bijeen zijn tussen de houten muren hun rug krommen en zachtjes praten als mensen die hun leven bedreigd weten en die bang zijn.

De hele verdere avond bleef er een zweem van droefheid hangen, in ieder geval voor haar. Racicot vertelde jachtverhalen, verhalen over beren die in een val gevangen zaten en die zo tekeer gingen en zo woest gromden toen ze de jager zagen, dat die begon te beven en bang werd, en die zich plotseling overgaven toen ze de jagers in groter getale terug zagen komen en de geweren op zich gericht zagen, die zich overgaven en hun kop tussen hun poten verborgen en jammerden met meelijwekkende en hartverscheurende, bijna menselijke kreten. Na de jachtverhalen kwamen de verhalen over geestverschijningen, verhalen over mannen die schrikwekkende visioenen en wonderbaarlijke waarschuwingen gekregen hadden, omdat ze gevloekt hadden of kwaadgesproken van de priesters. En daarna, aangezien er niemand wilde zingen, speelden ze kaart. Het gesprek zakte af naar minder schokkende onderwerpen en toen de slee haar en haar ouders door het in duisternis gehulde bos weer naar huis bracht was haar van de rest van de avond alleen Lorenzo Surprenant bijgebleven met zijn verhalen over de Verenigde Staten, over het geweldige leven in de grote steden, een plezierig, veilig leven, mooie, rechte straten die 's avonds baadden in het licht, als een fantastisch nooit eindigend schouwtoneel.

Voordat ze vertrokken had Lorenzo zachtjes, bijna vertrouwelijk, tegen haar gezegd: 'morgen is het zondag, dan kom ik 's middags naar je toe.'

Een korte nacht, een zonnige ochtend, en daar was hij opnieuw dichtbij haar en begon weer zijn prachtige verhalen te vertellen, alsof hij na een onderbreking verder ging met zijn pleidooi. Want het was vooral voor haar dat hij gisteravond gesproken had, dat begreep ze het heel goed. De minachting waarmee hij over het leven op het platteland had gesproken, zijn beschrijving van het heerlijke stadsleven, het was allemaal alleen maar bedoeld als voorbereiding op de verleidelijke beelden die hij nu uitgebreid voor haar schetste.

'Oh, Maria, je hebt geen idee! De winkels van Roberval, de hoogmis, eens een toneelvoorstelling in een klooster, dat is alles wat je tot nu toe aan moois hebt gezien. Nou, de mensen in de stad zouden om al die dingen alleen maar lachen. Je hebt geen idee! Als je alleen maar op een avond na het werk over de trottoirs van de hoofdstraat zou lopen – niet van die smalle houten trottoirs zoals in Roberval – maar mooie geasfalteerde trottoirs, zo vlak als een tafel en zo breed als een balzaal, met de verlichting, de trams die elk ogenblik voorbijrijden, de winkels, de mensen, dan zou je genoeg zien om je wekenlang over te verbazen. En alle leuke dingen die er zijn: het toneel, het circus, kranten met plaatjes, en in elke straat gelegenheden waar je voor een nickel, vijf cent, naar binnen kunt en twee uur kunt gaan zitten lachen en huilen. Maria, en dan te bedenken dat je niet eens weet wat levende beelden zijn! Hij zweeg even en liet zijn gedachten gaan over het wonderbaarlijke schouwspel van de cinematografie, hij vroeg zich af of hij uit kon leggen wat het was en of hij iets kon vertellen over de gangbare verwickelingen: een ontroerend verhaal over kleine meisjes die in de steek waren gelaten of waren verdwaald en van wie de levens op het scherm werden samengevat in twaalf minuten van de vreselijkste ellende en drie minuten waarin alles goed komt en een slot dat zich afspeelt in een overdreven

luxe salon, de achtervolging van indianen die een meisje ontvoerd hebben door woest galopperende cowboys, het verschrikkelijke vuurgevecht, de gevangenen die op het nippertje gered worden door soldaten die komen aanstormen, terwijl de sterrenbanier boven hun hoofden wappert... Na een ogenblik van aarzeling schudde hij zijn hoofd, hij begreep dat hij niet bij machte was om al die dingen in woorden te vatten.

Met sneeuwschoenen aan hun voeten liepen ze samen over de sneeuw van de hoge oever van de Péribonka, boven de waterval. Lorenzo Surprenant had geen enkele smoes bedacht om te bereiken dat Maria met hem naar buiten zou gaan, hij had het haar gewoon gevraagd waar iedereen bij was en nu sprak hij even eenvoudig, direct en praktisch met haar over liefde. De eerste keer dat ik je zag, Maria, echt waar! Ik was al lang niet meer hier geweest en ik was tegen mezelf aan het zeggen dat het een miserabele plek is om te wonen, dat de mannen een "gang" waren van simpele zielen die niets van de wereld gezien hadden en dat de meisjes zeker niet zo aardig waren en ook niet zo smart als die in de States, en toen, toen ik jou alleen maar aankeek, zei ik tegen mezelf dat ik zelf een simpele ziel was, omdat ik nog nooit een meisje zoals jij gezien had, niet in Lowell en niet in Boston. Nadat ik daarginds terug was, dacht ik wel tien keer per dag dat er misschien wel de een of andere lomperik van een boer voor je zou komen die je in zou pikken, en elke keer kreeg ik er kippenvel van. Ik ben voor jou teruggekomen Maria, helemaal van bij Boston naar hier toe, drie dagen reizen! De zaken die ik te doen had, had ik wel per brief kunnen afdoen, ik ben voor jou teruggekomen, om tegen jou te zeggen wat ik te zeggen had, en om je antwoord te horen. Elke keer als de grond voor hen een stukje vrij was van stronken en wortels en hij zijn ogen kon opslaan zonder angst om in de sneeuw te struikelen, keek hij haar aan, maar tussen haar wollen muts en het lange wollen vest dat nauw om haar stevige vormen sloot, zag hij alleen haar gebogen profiel, waarop een gelijkmoedige en rustige uitdrukking lag, zodat elke blik hem bevestigde waarom hij van haar hield, zonder dat er een antwoord kwam. 'Dit is geen plek voor jou, Maria. Het land is te hard en het werk is ook hard: je werkt je dood alleen maar om je brood te verdienen. Handig en sterk als jij bent, zou je daarginds in de fabrieken al snel bijna net zo veel kunnen verdienen als ik, maar als je mijn vrouw zou zijn, dan hoef je niet te werken. Ik verdien genoeg voor twee, en we zouden een goed leven hebben: goed gekleed gaan, een paar mooie kamers in een stenen huis, met gas, warm water en allerlei dingen waar jij geen idee van hebt, die het leven zoveel gemakkelijker maken. En je moet niet denken dat er daar alleen maar Engelstaligen wonen, ik ken heel wat Canadese families die werken net als ik, of die een winkel hebben. En er is een mooie kerk, met een Canadese priester: pastoor Tremblay, uit Saint-Hyacinthe. Je hoeft niet eenzaam te zijn.'

Hij aarzelde weer, hij liet zijn blik dwalen over de met bruine stronken bezaaide witte grond, over de kale vlakte die een eindje verder afdaalde naar de bevroren rivier, alsof hij op zoek was naar beslissende argumenten.

‘Ik weet niet wat ik moet zeggen, jij hebt altijd hier gewoond en je kunt je niet voorstellen hoe het ergens anders is, en ik kan het je met woorden niet allemaal duidelijk maken. Maar ik hou van je Maria, ik verdien een goed loon en ik drink niet, nooit. Als je met me wilt trouwen, wat ik je nu vraag, dan neem ik je mee naar plekken waar je verbaasd over zult staan, echt mooie plekken, heel anders dan hier, waar je een menswaardig bestaan kunt hebben en een gelukkig leven kunt leiden.’

Maria zei niets, en toch was elke zin van Lorenzo Surprenant tegen haar hart geslagen als golven tegen de kust slaan. Het waren niet de liefdesbetuigingen die haar geraakt hadden, hoewel ze eerlijk en gemeend waren, maar de beschrijvingen waarmee hij haar probeerde te verleiden. Hij had alleen maar over alledaagse genoegens gesproken, over kleinburgerlijk gemak en comfort, maar dat waren wel de enige dingen waarvan zij zich een duidelijke voorstelling kon maken en al het andere – de geheimzinnige magie van de steden, de aantrekkingskracht van een ander, onbekend leven, midden in de bewoonde wereld en niet aan de uiterste grens ervan – kreeg alleen maar meer aantrekkingskracht doordat het zo vaag en ongrijpbaar bleef, als een groot lichtschijnsel in de verte. Al het betoverende en bedwelmende van het aanschouwen en deel uitmaken van mensenmenigtes, de overweldigende rijkdom aan gewaarwordingen en ideeën, waarvoor de stedeling de strenge, trotse schoonheid van het leven op het land heeft ingeruild, voelde Maria op een onbestemde manier aan, als een nieuw leven in een nieuwe wereld, een gelukzalige zielsverhuizing, waarnaar ze al bij voorbaat verlangde. Maar vooral koesterde ze een diep verlangen om weg te gaan.

De wind blies uit het oosten en joeg een leger sombere wolken voor zich uit, zwaar van sneeuw. Ze trokken dreigend voort boven de witte grond en de donkere bossen, de aarde leek te wachten tot er een nieuwe laag aan haar lijkwade werd toegevoegd, en de dicht opeengedrongen sparren, lariksen, cipressen, bewogen niet, ze stonden verstart in die berustende houding die eigen is aan bomen met een rechte stam. De stronken staken als wrakstukken uit de sneeuw. Niets in het landschap wees op een mogelijke lente, noch op een komend seizoen van warmte en vruchtbaarheid, het leek veel meer op een stuk van een misdeelde planeet, waar voor altijd dodelijke kou heerste. Die kou, die sneeuw, dat ingeslapen land, de strenge donkere bomen, Maria Chapdelaine had dat alles haar hele leven gekend en voor het eerst dacht ze er nu met afkeer en vrees aan. Wat een paradijs moest het zijn daar in het zuiden, waar de winter in maart afgelopen was en waar al in april blaadjes aan de bomen kwamen. Midden in de winter kon je er op straat lopen zonder sneeuwschoenen en zonder pels, ver van de woeste bossen. En in de steden, de straten? Vragen zweefden op haar lippen. Ze had willen weten of er aan beide zijden van de straten aaneengesloten rijen waren van hoge huizen en winkels, zoals haar wel eens verteld was, of de elektrische trams het hele jaar door reden, of het leven duur was, en met de antwoorden op al die vragen zou nog maar een klein beetje van haar nieuwsgierigheid

bevredigd zijn, en zou bijna het hele vage fantastische droombeeld nog onaangetast blijven bestaan.

Ze bleef echter stil, want ze was bang om iets te zeggen wat op het begin van een belofte zou lijken. Lorenzo keek haar lang aan, terwijl hij naast haar liep over de sneeuw, en hij vermoedde niets van wat er in haar hart omging.

‘Wil je niet Maria? Voel je geen vriendschap voor mij, of kun je nog geen besluit nemen?’ Omdat ze nog steeds geen antwoord gaf, hield hij zich vast aan die laatste veronderstelling, uit angst dat ze definitief zou weigeren.

‘Natuurlijk hoef je niet meteen ja te zeggen! Je kent me nog niet zo lang, maar wil je wel nadenken over wat ik heb gezegd? Ik kom terug Maria. Het is een lange en dure reis, maar ik kom terug. En als je goed nadent, dan zul je wel zien dat er hier in de streek geen enkele jongen is met wie je een leven kunt leiden zoals met mij, want als je met me trouwt, dan krijgen we een fatsoenlijk leven, dan hoeven we ons niet af te sloven met beesten verzorgen en in de grond wroeten in een desolate streek. Ze gingen weer naar huis.

Lorenzo praatte nog een tijdje over de reis die hem wachtte, over de States waar het bij zijn terugkeer al lente zou zijn, over dat er volop werk was en goedbetaald, dat kon je wel zien aan zijn elegante kleding en zijn verzorgde uiterlijk. Daarna vertrok hij, en Maria, die erg veel moeite had gedaan om steeds zijn blik te ontwijken, ging bij het raam zitten, keek naar het vallen van de nacht en de sneeuw, en dacht aan haar grote gemis.

Niemand stelde vragen aan Maria, die avond niet de volgende avonden ook niet, maar iemand van de familie moest aan Eutrope Gagnon verteld hebben dat Lorenzo Surprenant geweest was en dat zijn bedoelingen duidelijk waren, want de zondag daarop kwam Eutrope op zijn beurt, na het middageten en Maria hoorde een tweede liefdesverklaring aan.

Toen François Paradis kwam, was het hartje zomer geweest, hij kwam uit het mysterieuze gebied dat “boven de rivieren” lag; de herinnering aan de eenvoudige woorden die hij had gesproken was verbonden met een stralende zon, rijpe bosbessen, de laatste bloemen van de haagbeuk die verwelkten in het struikgewas. Na hem had Lorenzo Surprenant een ander droombeeld gebracht: het droombeeld van mooie verre steden en van het leven dat hij haar aanbood, rijk aan onbekende wonderen.

Toen Eutrope Gagnon op zijn beurt sprak, deed hij dat op een verlegen toon, met een soort schaamte, alsof hij al bij voorbaat ontmoedigd was, omdat hij begreep dat hij niets aantrekkelijks te bieden had. Dapper had hij Maria gevraagd om met hem te gaan wandelen, maar toen ze hun jassen hadden aangetrokken en de deur hadden opengedaan zagen ze dat het sneeuwde. Maria was op de stoep voor het huis blijven staan, ze stond met haar hand op de deurklink te aarzelen en maakte aanstalten om weer naar binnen te

gaan, en hij, bang om de gelegenheid voorbij te laten gaan, was meteen begonnen te praten, haastig alsof hij vreesde dat hij niet alles zou kunnen zeggen.

'Je weet wel dat ik vriendschap voor je voel, Maria. Ik had er nog niet met je over gepraat, eerst omdat ik nog niet ver genoeg ben met de ontginning van mijn land om er samen behoorlijk van te kunnen leven, en later omdat ik begrepen had dat je meer voelde voor François Paradis. Maar omdat hij nu dood is en die andere jongen uit de States achter je aan zit, dacht ik dat ik nu ook mijn kans moest wagen.'

De sneeuw viel nu in dichte vlokken, ze vielen snel uit de grijze lucht en vormden een dwarrelend gordijn voor de oneindige donkere strook van de bosrand, en voegden zich daarna bij die andere sneeuw die zich in de loop van vijf wintermaanden op de grond opgehoopt had.

'Ik ben zeker niet rijk, maar ik heb twee stukken grond, helemaal betaald, en je weet dat het goede grond is. Het hele voorjaar ga ik erop aan het werk, ik ga alle stronken weghalen op het grote stuk beneden de greppel, een goede omheining maken en in mei zal ik een groot stuk klaar hebben om in te zaaien. Ik ga honderddertig minots zaaien Maria. Honderddertig minots tarwe, gerst en haver, en dan nog een arpent veevoer voor de beesten, al dat graan, echt mooi zaaigraan ga ik kopen in Roberval, en ik betaal "cash", over de toonbank, ik heb het geld opzij gelegd, het ligt klaar; ik betaal cash, ik ben niemand een cent schuldig, en als het nou maar een normaal jaar wordt, dan krijg ik een goede oogst. Denk je toch eens in Maria, 130 minots mooi zaaigraan in goede aarde! En in de zomer, voor het hooien, en dan tussen het hooien en de oogst, dan is er tijd om een mooi solide klein warm huis te bouwen, helemaal van larikshout. Het hout ligt klaar, het ligt gezaagd en opgestapeld achter mijn schuur, mijn broer gaat me helpen, en misschien Esdras en Da'Bé ook als ze terug zijn. De winter daarop neem ik mijn paard mee om te gaan houthakken in het bos en dan kom ik in het voorjaar terug met minstens tweehonderd piaster in mijn zak. En dan, als je op mij hebt willen wachten, dan is het tijd.

Maria bleef tegen de deur geleund staan, met een hand op de deurklink en wendde haar ogen af. Dat was alles wat Eutrope Gagnon haar te bieden had: een jaar wachten en dan zijn vrouw worden en doorgaan met hetzelfde leven dat ze nu leidde, in een ander houten huis, op een ander half-ontgonnen stuk land. Het huishouden doen en de gewone dagelijkse dingen, de koeien melken, de stal schoonmaken als de man van huis is, op het land werken misschien, want ze zouden maar met z'n tweeën zijn en zij was sterk. De avonden doorbrengen aan het spinnenwiel, of met het verstellen van oude kleding, 's zomers soms een half uurtje zitten uitrusten op de drempel, met uitzicht op die paar akkers, omsloten door het enorme donkere bos, of 's winters met je adem een gaatje maken in het met rijp bedekte raam en de sneeuw zien vallen op de al witte velden en op het bos... het bos..., altijd het bos, ondoordringbaar, vijandig, vol duistere geheimen, hen omknellend als een wrede vuist, die je beetje bij beetje, jaar na jaar, een beetje lossen moest maken, elk voorjaar en elk najaar een paar arpenten winnen, jaar na jaar, een heel hard en eentonig leven lang. Nee, zo wilde ze niet leven.

‘Ik weet best dat het in het begin hard werken is, ging Eutrope voort, maar jij bent flink Maria en gewend om te werken, en ik ook. Ik heb altijd hard gewerkt, niemand heeft ooit kunnen zeggen dat ik er bang voor ben, en als je met me zou willen trouwen, dan zou ik de hele dag met plezier werken als een paard om goede grond te maken, voor jou en dat we het goed zullen krijgen voordat we oud zijn. Ik drink niet, Maria, en ik zou veel van je houden. Zijn stem trilde en hij strekte op zijn beurt zijn hand uit naar de deurklink, misschien om haar hand te pakken, misschien om haar te beletten om de deur open te doen en naar binnen te gaan zonder een antwoord te hebben gegeven. ‘De vriendschap die ik voor je voel, daar zijn geen woorden voor.’

Ze gaf nog steeds geen antwoord. Voor de tweede keer sprak een jonge man tegen haar over liefde en legde alles wat hij te geven had in haar handen, en voor de tweede keer luisterde ze en zei ze niets, ze voelde zich van haar stuk gebracht en ze verborg haar onhandigheid achter stilte en onbeweeglijkheid. Meisjes uit de stad zouden haar onnozel hebben gevonden, maar ze was alleen maar eenvoudig en oprecht, en dichtbij de natuur, die geen woorden kent. In andere tijden, toen de wereld nog niet zo ingewikkeld was als nu, benaderden half-onstuimige en half-verlegen jonge mannen waarschijnlijk een meisje met brede heupen en een stevige boezem om te bieden en te vragen, en steeds als de natuur nog niet gebiedend in haar gesproken had, luisterde ze waarschijnlijk in stilte, en terwijl ze haar oor minder leende aan wat ze zeiden dan aan een innerlijke stem, maakte ze zich klaar om een afhoudend gebaar te maken, dat haar zou beschermen tegen te vurige verzoeken, en wachtte ze op... De drie jonge mannen die Maria het hof maakten werden niet aangetrokken door goedgekozen of charmante woorden, maar door de schoonheid van haar lichaam en door een vermoeden van haar zuivere en eerlijke hart. Als zij tegen haar over liefde spraken, bleef zij trouw aan zichzelf, gelijkmoedig, rustig, zwijgend zolang ze niet wist wat ze hen zeggen zou, en ze hielden daarom des te meer van haar. ‘Die jongen uit de States heeft je mooie verhalen verteld, maar je moet je niets wijs laten maken.’

Hij zag dat ze wilde protesteren en bond een beetje in.

‘Oh, natuurlijk ben je vrij, en ik heb niets tegen hem. Maar je zult je beter voelen als je hier blijft, Maria, bij mensen zoals jij.’

Door de vallende sneeuw heen keek Maria naar het enige bouwsel van planken, half stal en half schuur, dat haar vader en haar broers vijf jaar eerder gebouwd hadden. Nu ze was begonnen zich een voorstelling te maken van de prachtige gebouwen in de steden, vond ze dat het er lelijk en armoedig uitzag. Binnen was het warm en het stonk er, de vloer was bedekt met mest en vuil stro, de pomp in de hoek ging zwaar en knarste verschrikkelijk, de desolate buitenkant werd geteisterd door de koude wind, de sneeuw woei er onophoudelijk omheen. Dat was het leven dat haar wachtte als ze met een jongen als Eutrope Gagnon trouwde: grofheid, ruwheid, hard werken in triest en woest land. Ze schudde haar hoofd.

‘Ik kan je niets zeggen, Eutrope, geen ja en geen nee, nu niet, ik heb niemand iets beloofd. Je moet wachten.’

Dat was meer dan ze tegen Lorenzo Surprenant had gezegd, en toch was Lorenzo vol vertrouwen vertrokken en had Eutrope het gevoel dat hij zijn geluk had beproefd en had verloren. Hij ging alleen weg door de sneeuw, terwijl Maria naar binnen ging.

Maart sleepte zich voort met trieste dagen, een koude wind blies de grijze wolken van de ene kant van de hemel naar de andere, of veegde de sneeuw voor zich uit. Je moest op de kalender kijken, die ze van een graanhandelaar uit Roberval hadden gekregen, om te begrijpen dat het voorjaar kwam. De dagen die volgden waren voor Maria gelijk aan de dagen van voorheen, dezelfde taken die op dezelfde manier gedaan moesten worden, maar de avonden werden anders, 's avonds dacht ze na, met grote en aangrijpende inspanning. Haar ouders hadden ongetwijfeld begrepen wat er gebeurd was, maar ze respecteerden haar zwijgen, ze gaven haar geen raad en ze vroeg er ook niet om. Ze was zich ervan bewust dat ze haar keuze zelf moest maken, zelf haar lot moest bepalen, ze voelde zich als een leerling die voor de klas geroepen is en die terwijl iedereen naar haar kijkt, zonder hulp een moeilijke som moet oplossen. Zo ging het nu eenmaal: als een meisje een bepaalde leeftijd had bereikt, als ze leuk was om te zien, gezond en sterk, als ze goed was in haar werk, in huis en op het land, dan kwamen er jonge mannen om haar ten huwelijk te vragen. En dan moest ze “ja” zeggen tegen de één en “nee” tegen de ander.

Als François Paradis niet onherroepelijk verdwaald was in de grote desolate bossen, was alles gemakkelijk geweest. Dan had ze niet na hoeven te denken over wat ze moest doen: ze zou recht op hem af zijn gegaan, gedreven door een onweerstaanbare en wijze kracht en ze zou net zo zeker weten dat ze het goede deed als een kind dat gehoorzaamt. Maar hij was vertrokken en hij zou niet terugkomen zoals hij beloofd had, niet in het voorjaar en niet later en de pastoor van Saint_Henri had haar verboden om haar lange wachten te laten volgen door een langdurig verdriet.

Oh, mijn hemel! Wat een heerlijke tijd was dat geweest, het begin van die wachttijd! Van week tot week groeide er iets in haar hart en opende zich als een mooie rijke korenschoof waarvan de aren opengaan en zwaar neerhangen, en een grote vreugde kwam dansend op haar af, nee, het was nog levendiger en nog sterker dan dat. Het was als een grote lichtende vlam, die je ziet in een droefgeestig landschap bij het vallen van de nacht, een schitterende belofte waar je naartoe loopt en je vergeet de tranen die bijna tevoorschijn kwamen en je zegt trots bij jezelf: “ik wist het wel, ik wist wel dat er ergens op de wereld zoiets bestond.” Afgelopen was het, afgelopen. Nu moest ze doen alsof ze nooit zoiets gezien had en met veel moeite en twijfel moest ze nu haar weg zoeken in een droefgeestig land zonder droombeeld.

Vader Chapdelaine en Tit'Bé zaten dicht bij de kachel zwijgend te roken, moeder breide sokken. Hond lag languit op zijn buik met zijn kop tussen zijn poten, langzaam knipogend en genietend van de warmte. Téléspore was in slaap gevallen met zijn catechismus open op zijn knieën, en de kleine Alma-Rose die nog wakker was had al een paar minuten erg veel zin om iets te zeggen over de onvergeeflijke luiheid van haar broer, maar ze twijfelde omdat ze zich toch wel schaamde om hem te verklikken. Maria sloeg haar ogen neer, nam haar handwerk weer op en vervolgde nog een eindweegs haar sombere en eenvoudige overpeinzingen. Als een meisje de grote geheimzinnige kracht die haar naar een jongen toedrijft die anders is dan de anderen niet of niet meer voelt, waardoor moet ze zich dan laten leiden? Wat moet ze zoeken in een huwelijk? Een mooi leven hebben, natuurlijk, een gelukkig bestaan leiden.

Haar ouders zouden liever hebben dat ze met Eutrope Gagnon trouwde, dat wist ze van tevoren, omdat ze op die manier bij hen in de buurt zou blijven, en ook omdat het leven op het land het enige was dat ze kenden en dat ze daarom als vanzelfsprekend beter vonden dan elke andere manier van leven. Eutrope was een goeie jongen, flink en rustig, en hij hield van haar; maar Lorenzo Surprenant hield ook van haar, hij was ook een goede werker en hij dronk ook niet. Eigenlijk was hij gewoon Canadees gebleven, hij was net als de mensen van hier, hij ging naar de kerk en hij bracht een cadeau voor haar mee: een betoverende wereld, de magie van de stad, hij zou haar verlossen van de zware druk van het ijzige land en het donkere bos.

Zij was nog niet zo ver dat ze het besluit kon nemen om te zeggen: "ik ga met Lorenzo Surprenant trouwen," maar eigenlijk had ze haar keuze gemaakt. Doordat de dodelijke nourouâ ergens onder een sombere cipres een graf in de sneeuw gedolven had voor François Paradis, was Maria zich eensklaps bewust geworden hoe droefgeestig en hard het land waar zij woonde was, en was ze de noordelijke winters gaan haten, de kou, de witte grond, de eenzaamheid, de onmenselijke grote wouden, waar alle bomen eruit zien als bomen die op een kerkhof staan. De liefde, de echte liefde, was vlak langs haar heen gegaan, een grote warme heldere vlam, die in de verte verdwenen was om niet meer terug te keren. In haar was een onvervuld verlangen overgebleven en nu zocht ze iets ter vervanging en dat dacht ze te kunnen vinden in de betovering van een leven ver weg, in het bleke licht van de stad.

Op een avond in april wilde moeder Chapdelaine niet met de anderen aan tafel gaan voor het avondeten. 'Ik heb pijn in mijn lichaam en ik heb geen trek', zei ze. 'Ik denk dat ik me vertild heb, toen ik vanmorgen de zak bloem optilde om brood te maken. Nu voel ik iets trekken in mijn rug, en ik heb geen eetlust.' Niemand zei iets. Mensen die een gemakkelijk leven leiden, maken zich snel ongerust zodra een van hen iets mankeert, maar voor mensen die op het land leven, is het haast vanzelfsprekend dat hun zware werk soms teveel van hun lichaam vraagt en dat ergens in hun lijf iets mis gaat. Terwijl de vader en de

kinderen zaten te eten, bleef moeder Chapdelaine onbeweeglijk op haar stoel bij de kachel zitten. Ze haalde een beetje moeilijk adem en haar volle gezicht werd bleek.

‘Ik ga naar bed, zei ze al gauw. Een nacht goed slapen en dan zal het morgen zeker wel weer beter gaan. Let jij op de oven, Maria.

De volgende morgen stond ze inderdaad op de gewone tijd op, maar toen ze het beslag voor de pannenkoeken had klaargemaakt, kreeg ze zoveel pijn dat ze weer moest gaan liggen. Naast het bed bleef ze even staan en terwijl ze met beide handen naar haar rug greep, vergewiste ze zich ervan dat het dagelijks werk gedaan zou worden.

‘Jij zorgt voor het eten voor de mannen, Maria. En als je wilt zal je vader je helpen met het melken. Ik ben niets waard vanmorgen.’

‘Goed moeder, goed, antwoordde Maria. Ga nu maar rustig liggen, wij zullen niets tekort komen.’

Twee dagen bleef ze in bed, terwijl ze iedereen vertelde wat er moest gebeuren en het hele huiselijke leven bleef regelen.

‘Maak je nou geen zorgen, bleef haar man maar herhalen. Er is bijna niets te doen in huis behalve de gewone dingen en daar kan Maria heel goed voor zorgen, en voor de rest ook, mijn hemel! Ze is geen klein kind meer, ze kan het net zo goed als jij. Blijf nu maar rustig liggen, in plaats van almaar zoveel drukte te maken tussen je dekens, want zo maak je het alleen maar erger.’

De derde dag hield ze op met aan huishoudelijke zaken te denken en begon ze te klagen.

‘Oh, mijn hemel! kreunde ze. Mijn hele lijf doet zeer en mijn hoofd brandt. Ik ga dood!

Vader Chapdelaine probeerde haar gerust te stellen door er grapjes om te maken.

‘Jij gaat dood als Onze Lieve Heer het wil, en naar mijn idee is het nog niet zo ver. Wat zou hij met je moeten beginnen? Het paradijs is vol met oude vrouwen, en hier hebben we er maar één, en die kan soms best nog van nut zijn.’

Maar hij begon ongerust te worden en overlegde met zijn dochter.

‘Ik kan inspannen en naar La Pipe gaan, stelde hij voor. Misschien hebben ze daar in de winkel middeltjes voor deze ziekte, of ik zou er met meneer pastoor over kunnen praten, hij kan me zeggen wat er moet gebeuren.

Voordat ze tot een besluit waren gekomen was het avond geworden en kwam Tit’Bé, die Eutrope Gagnon was gaan helpen met het zagen van berkenhout voor zijn kachel, samen met hem binnen.

‘Eutrope heeft een medicijn’, zei hij.

Ze verzamelden zich allemaal rondom Eutrope, die een klein blikken busje uit een van zijn zakken haalde en het langzaam opende.

‘Dit is wat ik heb, zei hij weifelend. Het zijn pillen. Toen mijn broer drie jaar geleden pijn in zijn lendenen had, zag hij in een tijdschrift een advertentie voor deze pillen, waarin stond dat ze goed waren; toen heeft hij geld gestuurd om een doosje te krijgen. Hij zegt dat het

een goed medicijn is. Zijn pijn was niet meteen weg, natuurlijk, maar hij zegt dat het een goed medicijn is, het komt uit de States.' Een paar ogenblikken keken ze zonder iets te zeggen naar de enkele grijze pillen die over de bodem van het blikje heen en weer rolden. Een medicijn, in een ver land vervaardigd door een geleerde man, het vervulde hen met dezelfde eerbiedige schroom als indianen bij het zien van een aftreksel van 's nachts bij volle maan geplukte kruiden, waarboven de medicijnman van de stam magische formules heeft uitgesproken.

Maria vroeg aarzelend: 'zijn het eigenlijk wel haar lendenen waar ze pijn heeft?'

'Volgens wat Tit'bé me gezegd heeft, dacht ik dat het dat was.'

Vader Chapdelaine maakte een vaag gebaar.

'Ze heeft zich vertild toen ze de zak met bloem optilde, dat heeft ze gezegd, en nu heeft ze pijn in haar hele lichaam. We weten het niet.'

'In de krant waar ze het over dat medicijn hadden, zei Eutrope Gagnon, zeiden ze dat als mensen ziek worden en pijn lijden, dat het altijd door de nieren komt, en deze pillen zijn juist heel goed voor de nieren. Het stond in de krant en mijn broer zei het ook.'

'En ook al zou het niet precies voor die ziekte zijn, zei Tit'Bé op eerbiedige toon, dan is het toch nog altijd een medicijn.'

'Ze heeft pijn, dat is zeker, we kunnen haar niet zo laten liggen.'

Ze gingen dichterbij het bed waar de zieke lag te kreunen en zwaar ademde, als ze zo nu en dan een lichte beweging probeerde te maken, werd dat meteen gevolgd door een kreet van pijn.

'Eutrope heeft een medicijn voor je meegebracht Laura.'

'Ik geloof helemaal niet in jullie medicijnen, antwoordde ze kermend.'

Maar ze keek toch met belangstelling naar de grijze pillen die maar in het blikje heen en weer bleven rollen, alsof ze door bovennatuurlijke krachten werden bewogen.

'Nu drie jaar geleden heeft mijn broer ze genomen toen hij zo'n pijn in zijn lendenen had dat hij bijna niet kon werken, en hij zegt dat het hem goed gedaan heeft. O, het is een goed medicijn mevrouw Chapdelaine, dat is zeker!'

Naarmate hij langer sprak, verdween zijn eerdere twijfel en kreeg hij er steeds meer vertrouwen in.

'U wordt hier beter van, mevrouw Chapdelaine, zo zeker als er een God in de hemel is. Het is een eerste klas medicijn: mijn broer heeft het speciaal uit de States laten komen. Zo'n medicijn vind je zeker niet in de winkel in La Pipe.'

'Kan het haar geen kwaad doen? Vroeg Maria met een restje angst. Het is toch geen vergif of zoiets?'

Alle mannen lieten gezamenlijk een soort verontwaardigd protest horen.

'Kwaad doen, zulke kleine pilletjes!'

'Mijn broer heeft er bijna een heel blik van gegeten, en hij zegt dat het hem goed gedaan heeft.'

Toen Eutrope vertrok, liet hij de pillen achter; de zieke had er nog niet mee ingestemd om ze in te nemen, maar haar verzet werd elke keer minder.

Midden in de nacht nam ze er twee en 's ochtends nog twee en de uren daarna wachtte iedereen vol vertrouwen op de wonderbaarlijke werking van het medicijn. Maar tegen de middag moesten ze toegeven dat ze nog altijd even veel pijn had en ze bleef kermen. 's Avonds was het blikje leeg en toen het donker werd vulde het gekreun van de zieke het huis met angst en droefheid, vooral omdat er nu geen medicijn meer was waarop ze konden hopen.

Maria stond een paar keer op, opgeschrikt door het luider kermen van de zieke. Elke keer vond ze haar moeder in dezelfde houding, ze lag onbeweeglijk op haar zij en leek steeds meer pijn te krijgen en steeds meer te verstijven en ze bleef maar voortdurend luid jammeren.

'Wat is er moeder? vroeg Maria.

Gaat het nog niet beter?'

'O, lieve hemel, ik heb zo'n pijn, ik heb toch zo'n pijn! Antwoorde de zieke. 'Ik kan niet meer bewegen, helemaal niet meer, en toch heb ik zo'n pijn.

Geef me wat koud water, Maria, ik ga dood van de dorst.'

Maria gaf haar een paar keer te drinken, maar toen ging ze twijfelen.

'Het is misschien niet goed voor u om zoveel te drinken, moeder. U moet proberen om de dorst een tijdje te verdragen.'

'Het is niet uit te houden, zeg ik je, de dorst en dan de pijn in mijn hele lichaam, en mijn hoofd dat brandt. O, mijn hemel! Ik weet zeker dat ik ga sterven.'

Toen het al bijna licht werd, dommelden ze allebei in, maar Maria werd al snel wakker geschud door haar vader, die zachtjes tegen haar sprak.

'Ik ga inspannen, zei hij. Ik rijd naar Mistook om de dokter te halen en als ik door La Pipe kom, ga ik ook met de pastoor praten. Het is beangstigend om haar zo te horen kermen.

In het vroege ochtendlicht lag Maria met haar ogen open te luisteren naar de geluiden van het vertrek: de staldeur die tegen de muur sloeg, de paardenhoeven die dof klonken op de zware planken van het toegangspad, gedempte bevelen: "ho la! Vort! Vooruit nu! Ho! " Daarna het gerinkel van de belletjes van het paardentuig. In de stilte die volgde kreunde de zieke een paar keer, maar zonder wakker te worden, Maria zag hoe het bleke daglicht het huis binnenkwam, ze dacht na over haar vaders tocht en probeerde de afstanden te berekenen.

Van huis tot aan Honfleur, acht mijl. Van Honfleur tot La Pipe, zes. In La Pipe zou haar vader met de pastoor gaan praten en daarna zou hij verder rijden naar Mistook. Ze begon opnieuw en in plaats van de oude Indiaanse naam die de mensen uit de streek nog altijd gebruikten, gaf ze het dorp zijn officiële naam, de naam waarmee de priesters het dorp

gedoopt hadden: Saint-Coeur-de-Marie; van La Pipe naar Saint-Coeur-de-Marie, nog eens acht mijl, acht en zes en nog eens acht, ze raakte in de war en zei zacht: 'het is ver, altijd. En de wegen zullen wel slecht zijn.'

En weer kreeg ze een ontdaan en triest gevoel als ze eraan dacht hoe eenzaam ze waren, iets waar ze zich vroeger nauwelijks zorgen over maakte. Het was allemaal goed en wel als iedereen sterk en vrolijk was en ze geen hulp nodig hadden, maar als er tegenslag kwam, ziekte, dan leek het wel of het bos zich als een vijandige vuist om hen heen knelde om hen af te sluiten van de hulp van de bewoonde wereld, het bos en zijn helpers: de slechte wegen, waar de paarden tot aan hun borst in wegzakten en de sneeuwstormen nog tot in april.

Haar moeder probeerde zich om te draaien in haar slaap, werd met een scherpe kreet van pijn wakker en begon weer onafgebroken te kreunen. Maria stond op en ging bij haar zitten, denkend aan de lange dag zonder hulp of goede raad die voor haar lag. Die hele dag was niets dan een lange jammerklacht, een eindeloos kermen, afkomstig uit het bed waar de zieke lag en dat het hele kleine houten huis in zijn greep hield. Van tijd tot tijd klonken er wat huiselijke geluiden door de jammerklacht heen: het rinkelen van serviesgoed, de deur van de kachel die met een klap geopend werd, de voetstappen van Tit'Bé die zachtjes, ongerust en onhandig het huis binnenkwam om te vragen hoe het ging.

'Gaat het nog steeds niet beter?'

Maria schudde haar hoofd. Ze bleven allebei enkele ogenblikken onbeweeglijk staan, ze keken naar de onbeweeglijke vorm onder de bruine wollen dekens en luisterden naar het gekerm, daarna ging Tit'Bé weer naar buiten om zich bezig te houden met de kleine werkjes die daar te doen waren. Maria bracht het huis op orde en betrok weer geduldig de wacht bij de zieke, nu en dan schrok ze op als het kreunen doordringender klonk, als een verwijt. Van uur tot uur berekende ze opnieuw de tijd en de afstand.

'Vader moet nu niet ver van Saint-Coeur-de-Marie zijn, als de dokter er is, zullen ze eerst het paard een paar uur laten uitrusten en dan zullen ze samen vertrekken. Maar de wegen moeten slecht zijn; in het voorjaar, met dit weer, is er soms bijna niet door te komen. Een tijdje later: 'Nu moeten ze vertrokken zijn, misschien dat ze in La Pipe nog stoppen om met mijnheer pastoor te praten. Of misschien ook is die dadelijk op weg gegaan, zodra hij het gehoord had, zonder op hen te wachten. Dan kan hij elk moment hier zijn.' Maar het werd al donker zonder dat er iemand kwam, tegen zeven uur pas klonken de belletjes buiten. Vader Chapdelaine en de dokter waren gearriveerd. De laatstgenoemde kwam alleen het huis binnen, zette zijn tas op tafel en begon mopperend zijn pels uit te trekken.

'Met zulke wegen, zei hij, is het geen sinecure om de zieken te bezoeken. En jullie hebben je zo ver weg als maar kon in het bos verstoppt. Verdorie! Jullie kunnen allemaal wel dood gaan zonder dat er iemand te hulp komt. Hij warmde zich enkele ogenblikken aan de kachel en liep naar het bed.

‘Nou moeder, ben je nu zomaar ziek geworden, net als lui die zich dat kunnen veroorloven?’

Maar nadat hij haar vluchtig onderzocht had, maakte hij geen grapjes meer.

‘Ze is echt goed ziek, denk ik!’

Het was geen aanstellerij dat hij net zo praatte als de boeren, zijn grootvader en zijn vader waren boeren geweest, en hij had het platteland alleen maar verlaten om in Quebec medicijnen te gaan studeren, te midden van andere jongens die meestal in dezelfde positie waren als hij: kleinzonen of zonen van landbouwers, in hun manier van doen waren ze dorps gebleven, en ze spraken het langzame dialect van hun voorouders. Hij was groot en vierkant, met een grijze snor en op zijn vlezige gezicht lag altijd de betrapte uitdrukking van een vrolijke man die plotseling een verdrietige boodschap moet doorgeven en daarbij gepast meelevend moet kijken.

Nadat vader Chapdelaine zijn paard had uitgespannen en verzorgd, kwam hij ook het huis binnen. Hij ging op gepaste afstand bij zijn kinderen zitten, terwijl de dokter zijn rituelen uitvoerde. Ze dachten allemaal: nu zullen we te weten komen wat het is, en hij zal goede medicijnen geven. Maar toen het onderzoek klaar was, haalde hij geen toverdrank uit zijn tas, maar bleef hij aarzelend staan en er kwam geen eind aan de vragen die hij stelde. Hoe het begonnen was, waar ze het meeste last van had, of ze dezelfde klachten al eens eerder had gehad. Hij leek niet veel wijzer te worden van de antwoorden, toen wendde hij zich tot de zieke zelf, maar hij kreeg van haar alleen vage aanwijzingen en klachten.

‘Als ze zich alleen maar vertild heeft, zei hij ten slotte, dan gaat het vanzelf over: ze hoeft alleen maar stil in bed te blijven liggen. Maar als het een inwendig letsel is, aan de nieren of aan iets anders, dan ziet het er niet goed uit.’

Hij voelde wel aan dat de Chapdelaines teleurgesteld waren door zijn weifelende houding en hij probeerde zijn prestige op te vijzelen.

‘Inwendig letsel is ernstig en je ziet er niets van. Zelfs de grootste geleerde zou er niet meer over kunnen zeggen dan ik. We moeten afwachten, maar misschien is het dat helemaal niet.’

Hij begon haar weer te onderzoeken en schudde zijn hoofd.

‘Ik kan haar in ieder geval iets geven tegen de pijn.’

Eindelijk kwamen de geheimzinnige flesjes uit de leren tas: vijftien druppels van een gelig medicijn vielen in een laagje water, de zieke werd ondersteund en dronk het luid kreunend op. Daarna was er kennelijk niets anders meer te doen dan wachten; de mannen staken hun pijp op en de dokter praatte met zijn voeten tegen de kachel over zijn vak en over de behandeling van ziektes.

‘Dit soort ziektes, waarvan je niet goed weet wat het is, zijn lastiger voor een dokter dan een ernstig geval. Neem nou een longontsteking, of tyfus, driekwart van de mensen hier, voor zover ze niet van ouderdom doodgaan, sterft aan een van deze beide ziektes. Nou,

tyfus- of longontstekingspatiënten genees ik elke maand wel. Jullie kennen Viateur Tremblay wel, de postmeester van Saint-Henri.

Hij leek het moeder Chapdelaine een beetje kwalijk te nemen dat ze aan een duistere kwaal leed, waarvan de diagnose moeilijk te stellen was, en niet aan een van die twee ziektes die hij met meer succes behandelde, en hij vertelde tot in de kleinste details hoe hij de postmeester van Saint-Henri genezen had. Daarna lieten ze alle nieuwtjes uit de streek de revue passeren, van die nieuwtjes die van huis tot huis doorverteld worden, het hele meer Saint-Jean rond en die duizend keer interessanter zijn dan hongersnoden en oorlogen, omdat het in dit land waar de familiebanden ondanks de afstanden heel precies worden bijgehouden, altijd lukt om ze op de een of andere manier in verband te brengen met vrienden of familieleden.

Het gekreun van moeder Chapdelaine stopte en ze leek in slaap te vallen. De dokter oordeelde daarop dat hij gedaan had wat van hem verwacht mocht worden, in ieder geval voor vanavond, klopte zijn pijp uit en stond op.

‘Ik ga in Honfleur overnachten’, zei hij.

Uw paard is wel in staat om me tot daar te brengen he? U hoeft niet mee te komen, ik ken de weg. Ik ga de nacht doorbrengen bij Ephrem Surprenant en ik kom morgen voor de middag terug.’

Vader Chapdelaine aarzelde even, omdat zijn paard er al een zware dag had opzitten, maar hij zei niets en ging ten slotte naar buiten om nogmaals in te spannen. Enkele minuten later was de man van de wetenschap vertrokken en was het gezin weer alleen zoals gewoonlijk. Er kwam een grote rust over het huis.

Iedereen dacht opgelucht: ‘het is toch een goed medicijn dat hij haar gegeven heeft! Ze kreunt niet meer!’ Maar nauwelijks een uur later kwam de zieke weer bij uit de bedwelming van het te lichte verdovingsmiddel, ze probeerde zich om te draaien en slaakte een kreet. Iedereen stond wanhopig weer op en ze gingen rond het bed staan. Ze deed haar ogen open en na een paar schrille kreten, begon ze luidruchtig te huilen.

‘Oh, Samuel, ik ga zeker dood!’

‘Nee, nee, zo moet je niet denken!’

‘Jawel, ik zeg je dat ik doodga. Ik voel het, en die dokter is een sukkel die niet weet wat hij doen moet. Hij kan niet eens zeggen welke ziekte het is, en het medicijn dat hij me gegeven heeft is niet het goede: daar word ik niet beter van. Ik zeg je dat ik doodga. Ze zei dat met een stem die het bijna begaf, tussen het steunen en kreunen door, terwijl de tranen over haar bolle wangen liepen. Haar man en kinderen keken haar verbijsterd aan. De angst voor de dood drong het huis binnen. Ze voelden zich weerloos afgesloten van de rest van de wereld, ze hadden zelfs geen paard om ver weg hulp te gaan zoeken en hun ogen werden ook nat, ondertussen zwegen ze en bleven onbeweeglijk staan, geschokt alsof ze verraden waren.

Op dat moment kwam Eutrope Gagnon binnen.

‘En ik dacht nog wel dat ik haar bijna beter zou vinden, zei hij. Dus die dokter ...’

Vader Chapdelaine raakte buiten zichzelf en begon te schreeuwen: ‘die dokter is een waardeloze vent en dat ga ik hem zeggen ook. Hij is hier gekomen, hij heeft haar in een kopje een klein beetje van een medicijn van niks gegeven en hij is in het dorp gaan slapen, alsof hij wel genoeg gedaan had voor z’n geld. Het enige wat hij heeft gedaan is mijn paard moe maken, maar hij krijgt geen cent van me, helemaal niets, niets.’

Eutrope Gagnon schudde zijn hoofd en zei met een ernstig gezicht: ‘Ik heb ook helemaal geen vertrouwen in dokters. Als we eraan gedacht hadden om er een bottenkraker bij te halen, zoals Tit’Sèbe uit Saint-Félicien.’

Iedereen keek hem aan en ze stopten met huilen.

‘Tit’Sèbe, zei Maria. Denk je dat hij raad weet met zo’n ziekte?’

Eutrope en vader Chapdelaine spraken tegelijkertijd hun vertrouwen uit: Tit’Sèbe heeft heel wat mensen genezen, dat is zeker. Hij heeft niet gestudeerd, maar hij kan mensen beter maken.

‘Jullie hebben toch wel gehoord hoe het gegaan is met Nazaire Gaudreau, die van een bouwwerk gevallen was en die z’n middel gebroken had. De dokters kwamen naar hem kijken en het enige wat ze konden was de Latijnse naam noemen van wat hem mankeerde en dat hij dood zou gaan. Toen zijn ze Tit’Sèbe gaan halen en die heeft hem beter gemaakt. Ze kennen allemaal de reputatie van de kraker, en ze kregen weer hoop.

‘Tit’Sèbe is een goeie vent, hij maakt de mensen beter, en hij doet ook niet moeilijk over geld. Je gaat hem halen, je betaalt de tijd die hij kwijt is, en hij maakt je beter. Hij heeft ook de kleine Roméo Boily beter gemaakt, toen die overreden was door een kar met planken.’

De zieke was weer in een soort verdoving weggezakt en lag met gesloten ogen zachtjes te kreunen.

‘Ik wil hem best gaan halen als u wilt’, stelde Eutrope voor.

‘Maar met welk paard dan? zei Maria, de dokter heeft Charles-Eugène meegenomen naar Honfleur.’

Vader Chapdelaine maakte een woedend gebaar en vloekte tussen zijn tanden: ‘die ouwe gek!’

Eutrope dacht even na en nam toen een besluit.

‘Dat doet er niet toe: ik ga toch. Ik loop naar Honfleur en daar vind ik wel iemand die me een paard en een kar leent, Racicot, of vader Néron.’

‘Het is vijftig mijl van hier naar Saint-Félicien, en de wegen zijn slecht.

‘Ik ga toch.’

Hij vertrok meteen en holde door de sneeuw, terwijl hij aan het dankbare gezicht van Maria dacht.

De anderen maakten zich klaar voor de nacht, in hun hoofd maakten ze nieuwe afstandsberekeningen. Zeventig mijl heen en terug... en de slechte wegen... de lamp bleef

aan en tot aan de ochtend klaagde de zieke in de stilte, soms met scherpe kreten, dan weer met een zwak steunen.

Twee uur nadat het licht was geworden, arriveerden de dokter en de pastoor van Saint-Henri samen. Ik kon niet eerder komen, verklaarde de pastoor, maar hier ben ik dan en ik heb de dokter onderweg in het dorp opgepikt. Ze gingen bij het bed zitten en praatten zachtjes, de dokter begon haar opnieuw te onderzoeken, maar het was de pastoor die vertelde wat de uitkomst was.

‘Er is niets aan te doen, zei hij. Het lijkt niet erger te worden, maar het is geen gewone ziekte. Ik ga haar in ieder geval de biecht afnemen en absolutie verlenen, daarna gaan we allebei weg en we komen overmorgen terug.’ Hij ging weer naar het bed, terwijl alle anderen bij het raam gingen zitten. Gedurende enkele minuten wisselden beide stemmen elkaar af, de ene verzwakt door de pijn en onderbroken door gekreun, de andere klonk zelfverzekerd, ernstig, en hij stelde de plechtige vragen op nauwelijks gedempte toon. Na een onduidelijk geprevel, werden de verheven gebaren gemaakt, de hoofden werden gebogen en de pastoor stond op.

Voordat hij vertrok gaf de dokter Maria een klein flesje en vertelde haar wat ermee te doen.

‘Alleen als ze veel pijn heeft, zodat ze schreeuwt, en nooit meer dan vijftien druppels tegelijk. En geef haar geen koud water te drinken.’

Met het flesje in de hand, deed Maria hen uitgeleide tot op de drempel. Op het moment dat hij in het wagentje stapte, nam de pastoor van Saint-Henri haar terzijde om op zijn beurt ook een paar woorden tegen haar te zeggen.

‘De dokters doen wat ze kunnen, zei hij eenvoudig, maar alleen God kent de ziekten. Bid veel, en ik lees morgen de mis voor haar, ja, een hoogmis met muziek, dat spreekt vanzelf.’ De hele dag deed Maria haar best om al biddend de onbegrijpelijke opmars van het kwaad te bestrijden, en elke keer dat ze naar het bed liep, koesterde ze de vage hoop op een wonder, dat de zieke nu zou ophouden te kreunen, een paar uur zou slapen en genezen weer wakker zou worden. Er gebeurde niets van dien aard: het kreunen van de zieke ging door en veranderde tegen de avond in een soort onophoudelijk herhaald diep zuchten, alsof ze wilde protesteren tegen een last, of tegen het langzame oprukken van een dodelijk vergif.

Midden in de nacht arriveerde Eutrope Gagnon, met Tit’Sèbe, de kraker. Het was een kleine magere man met een droefgeestig gezicht en heel zachte ogen. Zoals altijd als hij bij een ziekbed geroepen werd, had hij voor de gelegenheid zijn nette, donkere, nogal versleten pak aangetrokken, dat hij droeg met de onwennigheid van een boer op zijn zondags. Maar de bewegingen van zijn uit de mouwen stekende sterke bruine handen, boezemden vertrouwen in. Ze bevoelden oneindig voorzichtig de ledematen en het lichaam van moeder Chapdelaine zonder haar één enkele kreet van pijn te ontlokken, en

daarna bleef hij lang onbeweeglijk naast het bed zitten, terwijl hij naar haar bleef kijken alsof hij wachtte op een wonderbaarlijke ingeving. Maar toen hij begon te spreken, was dat om te zeggen: 'hebben jullie de pastoor erbij geroepen? Hij is geweest. En wanneer komt hij terug? Morgen, dat is goed.'

Na een nieuwe stilte, verklaarde hij zonder omhaal van woorden: 'ik kan er niets aan doen, binnenin haar lichaam zit een ziekte die ik niet ken. Als het een ongeluk geweest was, gebroken botten, dan had ik haar kunnen genezen. Dan had ik alleen maar met mijn handen over haar botten hoeven strijken en de Lieve Heer zou me gezegd hebben wat ik moet doen, en dan had ik haar kunnen genezen. Maar dit is een ziekte die ik niet ken. Ik kan wel Spaanse vliegen op haar rug zetten en misschien zou dat het bloed aftrekken en haar een poosje verlichting geven. Of ik zou haar een drankje kunnen geven, een aftreksel van bevernieren, dat is wel goed voor dit soort ziektes, dat is algemeen bekend. Maar ik geloof niet dat ze daar beter van zou worden, niet van de drank en niet van Spaanse vliegen.'

Met zijn eerlijke en eenvoudige taal, liet hij hen allemaal voelen wat een ziekte in een menselijk lichaam eigenlijk is: een geheimzinnig en verschrikkelijk verschijnsel, dat achter gesloten deuren plaatsvindt en dat door andere mensen alleen maar onhandig, tastend, en vertrouwend op onzekere signalen bestreden kan worden.

'Als Onze Lieve Heer het wil, dan zal ze sterven.'

Maria begon zachtjes te huilen, vader Chapdelaine bleef zwijgend, onbeweeglijk, met open mond staan, hij begreep het nog niet, en de kraker bleef nadat hij zijn oordeel had uitgesproken lang met gebogen hoofd zitten en keek met zijn gevoelige ogen naar de zieke. Zijn nutteloze bruine boerenhanden rustten op zijn knieën. In elkaar gedoken, een beetje voorovergebogen, zacht en triest, leek hij een zwijgende dialoog met zijn god te voeren: 'Gij hebt me de gave gegeven om gebroken botten te genezen en dat het ik gedaan, maar ge hebt me niet de gave gegeven om ziekten zoals deze te genezen: dus kan ik niet anders dan deze arme vrouw te laten sterven.'

Voor het eerst verschenen de diepe lijnen die de ziekte op het gezicht van moeder Chapdelaine had getekend aan haar man en kinderen als iets anders dan voorbijgaande tekenen van pijn: het onherroepelijke stempel van de naderende ondergang. De diepe zuchten, die reutelend uit haar keel opstegen, klonken niet meer als een bewuste uitdrukking van haar lijden, maar als het laatste instinctieve protest van een organisme dat door de naderende dood verscheurd werd. En ze werden door een nieuwe schrik bevangen, bijna nog groter dan hun angst om haar te verliezen.

'U denkt toch niet dat ze zal sterven voordat mijnheer pastoor weer hier is?' vroeg Maria. Tit'Sèbe gebaarde dat hij dat niet wist.

'Dat kan ik niet zeggen... als jullie paard niet al te vermoeid is, zou het goed zijn om hem te gaan halen zodra het licht wordt.'

De blikken wendden zich naar het raam, dat alleen nog maar een zwarte plaat was, en van daar weer terug naar de zieke. Een sterke dappere vrouw, die vijf dagen geleden nog kerngezond was, die zou toch zeker niet zo snel sterven? Maar, nu ze wisten wat de droevige en onvermijdelijke uitkomst zou zijn, zagen ze elke keer dat ze naar haar keken een kleine verandering, een nieuw teken dat deze vrouw die daar met gesloten ogen lag te kreunen een heel ander schepsel was dan de vrouw en moeder die ze zo lang hadden gekend. Er ging een half uur voorbij: na nogmaals een blik op het raam geworpen te hebben, stond vader Chapdelaine plotseling op.

‘Ik ga inspannen,’ zei hij.

Tit’Sèbe knikte.

‘Dat is goed, het is goed om nu in te spannen, het wordt licht. Zo kan mijnheer pastoor hier voor de middag zijn.’

‘Ja, ik ga inspannen,’ herhaalde vader Chapdelaine.

Maar toen hij op het punt stond te vertrekken leek hij plotseling te beseffen dat hij zich aan het voorbereiden was om een sombere en heilige taak te vervullen: hij ging het Heilig Oliesel halen, het sacrament voor de stervenden, en hij aarzelde even, alsof hij op de drempel van iets onherstelbaars stond.

‘Ik ga inspannen.’

Hij stond van het ene been op het andere te wiebelen, wierp nog een laatste blik op de zieke en ging ten slotte naar buiten. Het werd licht. en spoedig daarna stak de wind op en begon om het huis te gieren.

‘Dat is de nourouâ die opsteekt, we krijgen storm,’ zei Tit’Bé.

Maria wendde haar ogen naar het raam en zuchtte.

‘En twee dagen geleden heeft het nog gesneeuwd, het gaat zeker stuiven! De wegen waren al slecht, vader en mijnheer pastoor gaan het moeilijk krijgen.

De bottenkraker schudde zijn hoofd.

‘Ze zullen het wel een beetje moeilijk hebben onderweg, maar ze komen zeker. Een priester die het Heilig Sacrament brengt, daar gaat een grote kracht van uit.’

Zijn zachte ogen waren vol van een grenzeloos geloof.

‘Er gaat een grote kracht van uit, herhaalde hij, een priester die het Heilig Sacrament brengt. Het is nu drie jaar geleden dat ik werd geroepen voor een zieke onder de Mistassini rivier. Toen ik zag dat ik hem niet kon genezen, zei ik dat ze een priester moesten gaan halen. Het was nacht en er waren geen mannen in het huis, het was namelijk juist de vader die ziek was en de jongens waren nog heel klein. Toen ben ik zelf gegaan. Om terug te komen, moesten we de rivier oversteken, het ijs was net losgekomen – het was voorjaar – en er was bijna nog geen boot in het water. We vonden een grote sloep die de hele winter in het zand had gelegen en toen we probeerden die boot het water in te krijgen, zat-ie zo diep vast in het zand en was-ie zo zwaar dat we er met vier man geen beweging in konden krijgen. Simon Martel was erbij, en de lange Lalancette uit Saint-

Méthode, nog iemand die ik me niet meer herinner, en ik, en met z'n vieren liepen we te hijgen en we duwden uit alle macht, omdat we aan die arme man dachten die kans liep om als een heiden te sterven aan de andere kant van de rivier, maar we kregen die sloep geen duimbreed vooruit. Nou, en toen kwam mijnheer pastoor, hij legde zijn hand op de rand, hij legde echt alleen maar zijn hand op de rand. 'Duw nog eens,' zei hij, en toen kwam de sloep in beweging alsof het vanzelf ging, hij ging naar het water toe alsof het een levend wezen was. Die man die ziek was, heeft Onze Lieve Heer ontvangen zoals het hoort, en net toen het dag werd is hij netjes gestorven. Ja, er gaat kracht vanuit, van een priester!

Maria zuchtte nog eens, maar nu ze zekerheid had en wist dat ze de dood kon verwachten, had haar hart een soort verdrietige rust gevonden. De duistere ziekte, de ongerustheid over wat komen kon, dat waren dingen waar je in den blinde tegen vocht, zonder er iets van te begrijpen, dingen die vaag en schrikwekkend waren als spoken. Maar oog in oog met een onvermijdelijk naderende dood, werden de dingen eenvoudig en duidelijk, wat er nu moest gebeuren werd bepaald door eeuwenoude onveranderlijke wetten. Mijnheer pastoor kwam, of het nu dag of nacht was, hij kwam van ver met het Heilig Sacrament, over woest stromende lente- rivieren, over verraderlijk ijs, over ondergesneeuwde slechte wegen, tegen de wrede nourouâ in, hij kwam altijd, begeleid door wonderen, hij maakte de gewijde gebaren, en daarna was er geen ruimte meer voor twijfel of angst: de stervende werd opgeheven naar een hoger bestaan, de dood werd een poort die de uitverkorenen toegang gaf tot onvoorstelbare gelukzaligheid.

De storm was opgestoken en deed de wanden van het huis trillen zoals rukwinden vensterruiten doen trillen. De nourouâ naderde bulderend over de boomtoppen van het donkere bos, hij stortte zich met gewelddadige en kwaadaardige wervelingen op de open plek met de kleine houten bouwsels - het huis, de stal en de schuur - en probeerde met plotselinge windstoten de daken op te tillen, of sloeg als een stormram tegen de muren, om vervolgens in machteloze woede weer verder te razen naar het bos. Het houten huis huiverde vanaf de grond tot aan de schoorsteen en leek te wankelen op zijn fundament, zodat de bewoners, die de wind hoorden bulderen en huilen en het overal om zich heen voelden schudden en trillen, de hele verschrikking van de storm aan den lijve ondervonden, omdat ze niet konden rekenen op de veilige zekerheid van een sterk stenen huis.

Tit'Sèbe keek om zich heen.

'Het is een goed huis dat jullie hier hebben, het lekt niet en het is warm, hebben je vader en de jongens het gebouwd? Ja, en jullie moeten nu ook al heel wat grond hebben ontgonnen.' Door de harde wind hoorden ze de belletjes van het paardentuig niet en plotseling sloeg de deur tegen de muur en kwam de pastoor van Saint-Henri binnen met het Heilig Sacrament in zijn beide opgeheven handen. Maria en Tit'Sèbe knielden neer, Tit'Bé ging snel de deur dichtdoen en knielde ook. De priester deed zijn grote bontpels uit, zette de

met sneeuw bepoederde muts die tot aan zijn ogen kwam af, en liep zonder een seconde te verliezen naar het bed van de zieke, als een boodschapper van genade. Oh! De zekerheid! Wat is het goed om te weten dat er een heilige belofte is die de angstwekkende mist van de dood doet oplossen! Terwijl de priester zijn gewijde handelingen verrichtte en zijn geprevel zich mengde met de zuchten van de zieke, baden Samuel Chapdelaine en de kinderen zonder op te kijken, ze voelden zich bijna getroost, verlost van twijfel en onrust, zeker als ze ervan waren dat er daar een verbond gesloten werd met de godheid, een verbond dat het met gouden sterren bezaaide hemelse paradijs tot een legitiem erfdeel maakte. Toen hij klaar was, warmde de pastoor van Saint-Henri zich aan de kachel, daarna baden ze nog een tijdje samen, op hun knieën bij het bed. Tegen vier uur draaide de wind plotseling naar het zuidoosten, de storm ging net zo plotseling liggen als een golf tegen een muur slaat, en in de grote bijzondere stilte die op het tumult volgde, zuchtte moeder Chapdelaine twee maal en stierf.

Ephrem Surprenant duwde de deur open en verscheen op de drempel. 'Ik kom... Hij kon zijn woorden niet vinden en bleef enkele ogenblikken onbeweeglijk staan, verlegen keek hij beurtelings naar vader Chapdelaine, Maria, de kinderen, die stijf en stom bij de tafel zaten, toen nam hij haastig zijn pet af, als om een verzuim goed te maken, deed de deur achter zich dicht en ging naar het bed toe waarop de dode rustte. Ze hadden het bed anders neergezet, met het hoofdeinde tegen de muur en het voeteneinde de kamer in, zodat je er aan beide kanten bij kon. Dicht bij de muur stonden op stoelen twee kaarsen te branden, één stond er op een grote kandelaar van blank metaal, die de bezoekers van de familie Chapdelaine nog nooit hadden gezien, voor de andere had Maria niets geschikters kunnen vinden dan een grote glazen schaal waarin 's zomers op feestdagen bosbessen en frambozen werden geserveerd. De metalen kandelaar glansde, het glas van de schaal schitterde in het licht, dat het gezicht van de dode toch slechts zwak verlichtte. Het gezicht was overtoegen met een bijzondere fijnzinnige bleekheid, als van een vrouw uit de stad, een gevolg van haar ziekte, of van de definitieve kilte van de dood. Vader Chapdelaine en de kinderen hadden zich er eerst een beetje over verbaasd en zagen er daarna een verheven metamorfose in, waardoor je kon zien hoezeer ze door de dood al boven hen verheven was geraakt.

Ephrem Surprenant stond enkele ogenblikken te kijken, daarna knielde hij. Eerst prevelde hij bij wijze van gebed alleen maar een paar onduidelijke woorden, maar toen Maria en Tit'Bé naast hem neerknielden pakte hij zijn rozenkrans met de grove kralen uit zijn zak en begon halffluid te bidden. Toen hij klaar was, ging hij op een stoel bij de tafel zitten en bleef enige tijd stil, terwijl hij droevig zijn hoofd schudde, zoals dat hoort in een huis waar rouw heerst, en ook omdat hij oprecht verdrietig was. 'Het is een groot verlies, zei hij ten slotte. Je had een goede vrouw aan haar, Samuel, daar zal iedereen het mee eens zijn. Je had zeker een goede vrouw aan haar! Daarna zweeg hij weer, hij zocht naar troostwoorden zonder ze te vinden, en begon ten slotte maar over iets anders te praten.

‘Het weer is zacht vanavond, het zal nu wel snel gaan regenen. Iedereen zegt dat we een vroege lente zullen hebben.’

Voor de boeren is alles wat te maken heeft met de aarde die hen voedt, en met de seizoenen, die de aarde beurtelings doen inslapen en weer doen ontwaken, zo belangrijk dat je er ook in de nabijheid van de dood over kunt praten zonder dat het oneerbiedig klinkt. Allen wendden ze als vanzelf hun blikken naar het kleine vierkante raam, maar de nacht was donker en ze konden niets zien. Ephrem Surprenant begon weer de lof van de dode te zingen.

‘In de hele parochie was er geen vrouw die flinker of bekwamer was dan zij. Gastvrij was ze ook, de manier waarop zij bezoekers onthaalde! In de oude parochies en zelfs in de steden waar de trein langskomt, zou je er niet veel kunnen vinden die tegen haar op konden. Ja, je hebt zeker een goede vrouw aan haar gehad.’

Kort daarna stond hij op en vertrok met een verdrietig gezicht. In de lange stilte die volgde, liet vader Chapdelaine zijn hoofd langzaam op zijn borst zakken, en leek hij in te dommelen. Maria, die bang was dat haar vader zo een zonde beging, verhief haar stem: ‘niet in slaap vallen, vader!’

‘Nee, nee’

Hij ging rechtop zitten en rechtte zijn schouders, maar omdat zijn ogen zijns ondanks bleven dichtvallen, stond hij op.

‘We bidden nog een rozenkrans,’ zei hij.

Ze knielden bij het bed en baden een hele rozenkrans. Toen ze opstonden, hoorden ze de regen tegen de ruiten en op de dakspanen kletteren.

Het was de eerste voorjaarsregen, de aankondiging dat ze verlost zouden worden van de winter, de aarde zou weldra weer zichtbaar worden, de rivieren zouden weer heerlijk stromen, de wereld zou weer een gedaanteverwisseling ondergaan, als een schone jonkvrouw die door de aanraking van een toverstaf eindelijk verlost wordt van een vloek. Maar in dat huis waar het gewicht van de dood op drukte durfden ze zich niet te verheugen, en ze voelden ook echt geen vreugde, omdat ze diep en oprecht bedroefd waren. Ze deden het raam open en gingen weer zitten, luisterend hoe de dikke druppels op het dak uiteenspatten. Maria zag dat haar vader zijn hoofd afwendde en stil bleef zitten, ze dacht dat hij weer door de slaap overmand zou worden, zoals dat elke avond gebeurde, maar op het moment dat ze hem weer met een enkel woord wakker wilde maken, slaakte hij een zucht en begon te praten.

‘Wat Ephrem Surprenant zei is waar, zei hij. Je moeder was een goede vrouw, Maria, een bijzondere vrouw.’

Maria knikte “ja” en beet op haar lippen.

‘Dapper en verstandig, dat is ze haar hele leven geweest. Maar vooral in het begin, toen we net getrouwd waren en iets later toen Esdras en jij nog klein waren, toen was ze heel

bijzonder. De vrouw van een kleine boer weet echt wel dat ze het niet makkelijk zal hebben. Maar er zijn niet veel vrouwen die zo bekwaam en met zo'n opgeruimd humeur aan de slag gaan als zij in die tijd.'

Maria fluisterde: 'ik weet het vader, ik weet het.'

Ze veegde haar ogen af, want haar hart smolt.

"Toen we onze eerste boerderij hadden, in Normandin, toen hadden we twee koeien en niet veel weidegrond, want op bijna het hele stuk land stond nog bos, en het was moeilijk te ontginnen. Ik pakte mijn bijl en ik zei tegen haar: "ik ga land voor je maken, Laura!" En van 's morgens vroeg tot 's avonds laat was het hakken, hakken, hakken, ik kwam alleen maar naar huis om te eten, en al die tijd deed zij het huishouden en alles wat er verder gedaan moest worden, ze verzorgde de beesten, hield de omheining in orde, ze maakte de stal schoon, ze werkte de hele dag, en elke dag kwam ze drie of vier keer naar buiten en stond een ogenblik naar me te kijken, terwijl ik daarginds aan de bosrand uit alle macht bezig was met het omhakken van lariksen en berken, om land voor haar te maken. En toen gebeurde het in juli dat de put droogviel, de koeien hadden niet genoeg meer te drinken en gaven bijna geen melk meer. En toen begon moeder, terwijl ik in het bos was, tochten naar de rivier te maken, met in elke hand een emmer, acht en tien keer klom ze met volle emmers tegen de oever op, terwijl haar voeten wegzakten in het mulle zand, tot ze een ton gevuld had, en als de ton vol was laadde ze die op een kruiwagen en leegde hem in de grote drinkbak van het vee in de weide op meer dan driehonderd roeden van het huis, onderaan de greppel. Dat was geen vrouwenwerk en ik heb vaak gezegd dat ze mij dat moest laten doen, maar elke keer begon ze te roepen: "bemoei je daar niet mee, bemoei je nergens mee, maak land voor mij" en ze lachte om mij aan te moedigen, maar ik zag echt wel dat ze het moeilijk had, en dat ze een zwarte rand onder haar ogen had van moeheid. Dan pakte ik mijn bijl en ik ging naar het bos, en ik hakte zo hard op de berken in dat er vuistdikke stukken wegsprongen, terwijl ik tegen mezelf zei dat ik een bijzondere vrouw had, en dat ik, als ik gezond mocht blijven, een mooi stuk land voor haar zou maken.'

De regen kletterde nog altijd op het dak, van tijd tot tijd joeg een windvlaag dikke druppels over het raam, die als langzame tranen langs de ruit naar beneden liepen.

Nog een paar uur regen en de zwarte grond zou zichtbaar worden, het water zou langs alle hellingen naar beneden stromen, een paar dagen, en de watervallen zouden weer te horen zijn.

"Toen we op een ander stuk land begonnen, boven Mistassini, hernam Samuel Chapdelaine, was het weer precies hetzelfde: hard werken en een moeilijk leven, voor haar zowel als voor mij, maar altijd opgeruimd en vol goede moed. Daar zaten we midden in het bos, maar omdat er tussen de rotsen open plekken waren waar gras groeide, gingen we schapen houden. Op een avond...

Hij zweeg even en toen hij weer begon te praten keek hij Maria strak aan, alsof hij wilde dat ze goed zou begrijpen wat hij ging zeggen.

'Het was in september, de tijd dat alle beesten in het bos gevaarlijk worden.

Een man uit Mistassini die met zijn kano de rivier afvoer, was vlak bij ons gestopt en had ons al gezegd: "let goed op je schapen, de beren zijn vorige week dichtbij de huizen gekomen en hebben een vaars gedood." Toen zijn je moeder en ik die avond naar de open plek gegaan om de schapen voor de nacht binnen de omheining te halen, zodat ze niet door de beren zouden worden opgegeten. Ik was langs de éne kant gelopen en zij langs de andere, want de schapen liepen verspreid tussen de elzenbosjes. Het begon al donker te worden en opeens hoor ik Laura schreeuwen: "Ah! die vervloekte beesten! Er bewogen beesten in het struikgewas, en het was makkelijk te zien dat het geen schapen waren, want schapen zien er 's avonds in het bos uit als witte vlekken. Toen begon ik te rennen, zo hard als ik kon, met mijn bijl in m'n hand. Je moeder heeft het me later verteld, toen we weer thuis waren: ze had een schaap op de grond zien liggen, het was al dood, en twee beren wilden beginnen het op te eten.

Er is een stevige man voor nodig, die niet bang is uitgevallen, om het op te durven nemen tegen beren in september, zelfs met een geweer, en als het een vrouw is, met lege handen, dan kan ze maar het beste hard weglopen, en niemand die er iets van zal zeggen. Maar je moeder pakte een stuk hout van de grond en ze holde recht op de beren af en schreeuwde: "onze mooie vette schapen! wegwezen! lelijke dieven, of ik zal jullie krijgen! 'Ik kwam aanrennen, zo hard als ik kon tussen de stronken door, maar toen ik bij haar kwam, waren de beren al jammerlijk op de vlucht geslagen, het bos in, want ze had ze behoorlijk bang gemaakt.' Maria zat met ingehouden adem te luisteren en ze vroeg zich af of het echt haar moeder was die dat gedaan had, haar moeder die ze altijd gekend had als geduldig en zachtmoedig, die Télésphore nooit een tik gaf zonder hem daarna op haar schoot te nemen om hem te troosten, die samen met hem huilde en zei dat het haar hart brak als ze een kind een klap moest geven.

De korte voorjaarsbui was alweer voorbij; de maan stak zijn nieuwsgierige gezicht tussen de wolken door alsof hij wilde zien wat er na de eerste regen nog over was van de wintersneeuw. De grond was nog steeds egaal wit, de diepe stilte van de nacht maakte duidelijk dat het nog heel wat dagen zou duren voordat ze de watervallen weer in de verte zouden horen donderen, maar het fluisteren van de lauwe wind hield een belofte in. Samuel Chapdelaine bleef even stil. Hij zat met gebogen hoofd, met zijn handen op zijn knieën en dacht aan vroeger, aan die zware jaren, die toch vol hoop waren geweest. Toen hij weer begon te spreken, was het met een hortende stem en met een soort weemoedige nederigheid.

'In Mistassini en in Normandin en in de andere plaatsen waar we hebben gewoond, heb ik altijd hard gewerkt, dat zal niemand tegenspreken. Ik heb heel wat arpenten bos ontgonnen en huizen en schuren gebouwd, en steeds zei ik weer tegen mezelf dat er eens een dag zou komen dat we een mooi boerenbedrijf zouden hebben, waar je moeder zou kunnen leven als de vrouwen in de oude parochies, met aan beide zijden van het huis

mooie akkers, zo ver als je kijken kunt, en een moestuin, mooie vette koeien in de wei.. en nu is ze toch gestorven op een half wilde plek, ver van de andere huizen, ver van een kerk, en zo dichtbij het bos dat je soms 's nachts de vossen kunt horen schreeuwen. En het is mijn schuld dat ze op zo'n plek gestorven is, het is mijn schuld!

Hij werd door schuldgevoel overmand, hij schudde zijn hoofd en keek naar de grond. 'Het is verschillende keren gebeurd dat we vijf of zes jaar op een plek gewoond hebben en dat alles goed was gegaan en dat we een mooi bedrijf begonnen op te bouwen: weidegrond, grote stukken grond die klaar waren om in te zaaïen, een huis dat van binnen helemaal behangen was met geïllustreerde kranten, rondom ons kwamen mensen wonen, we hoefden alleen nog maar een poosje rustig door te blijven werken en dan zouden we midden in een mooie parochie gewoond hebben, waar Laura een gelukkig leven had kunnen leiden. En dan kreeg ik er plotseling genoeg van, het werk en de streek gingen op m'n zenuwen werken, ik begon een hekel te krijgen aan de gezichten van de mensen die in de buurt kwamen wonen en die op visite kwamen en dachten dat wij het wel leuk zouden vinden om bezoek te krijgen na zolang alleen te zijn geweest. Ik hoorde dat er in het bos verder naar de bovenkant van het meer goede grond was, dat mensen uit Saint-Gédéon erover dachten om daar een concessie te nemen, en dan ging ik enorm verlangen naar die plek waarover ik had horen praten, maar die ik nog nooit gezien had, en waar nog niemand was, ik verlangde ernaar alsof het de plek was waar ik geboren was.

In zo'n tijd ging ik 's avonds als het werk was gedaan niet bij de kachel zitten roken, maar ging ik op de stoep zitten, en daar zat ik dan maar stil te zitten als iemand die heimwee heeft, of die zich enorm verveelt, en alles wat ik daar voor me zag: het bedrijf dat ik met zoveel moeite en hard werken opgebouwd had, de velden, de omheining, de greppel die het in de verte afsloot, ik had er zo'n hekel aan dat ik er gek van werd. Dan kwam je moeder geruisloos achter me staan, ze keek ook naar ons bedrijf, en ik wist dat ze in het diepst van haar hart tevreden was, omdat het begon te lijken op de oude parochies waar ze opgegroeid was, en waar ze haar hele leven had willen blijven wonen. Maar in plaats van tegen me te zeggen dat ik een oude dwaas was en een gek dat ik weg wilde, wat veel vrouwen zouden hebben gedaan, en ruzie te gaan maken over mijn dwaasheid, zuchtte ze alleen even als ze dacht aan het harde leven dat weer overnieuw zou gaan beginnen op een andere plek in de bossen en ze zei gewoon op zachte toon: "Dus we gaan binnenkort weer verhuizen, Samuel?" Ik kon haar op zo'n moment geen antwoord geven, ik kon niet praten van schaamte, vanwege het zware leven dat ze met mij had, maar ik wist heel goed dat ik ten slotte toch zou gaan, verder naar het noorden, verder het bos in, en dat zij met me mee zou gaan, en haar deel van het zware werk van het begin zou doen, altijd even bekwaam, blijmoedig en opgewekt, zonder ooit boos te worden of ruzie te maken.' Nadat hij dit alles gezegd had, zweeg hij, en leek lange tijd op te gaan in zijn spijt en zijn verdriet. Maria zuchtte en streek met haar handen over haar gezicht, zoals je doet als je iets van je af wilt zetten, of wilt vergeten, maar in werkelijkheid wilde ze niets vergeten. Wat ze net

gehoord had, had haar ontroerd en geraakt. Ze had een vaag gevoel dat dit verhaal over het harde leven dat haar moeder zo dapper geleefd had, op dit moment voor haar een diepe betekenis had, dat ze er iets van kon leren, als ze het maar kon begrijpen.

‘Wat kennen we de mensen toch slecht!’ dacht ze.

Toen ze net was overleden, zag haar moeder er bijzonder en verheven uit, en nu verdwenen de vertrouwde eenvoudige eigenschappen waarom ze haar tijdens haar leven hadden liefgehad, achter andere, bijna heroïsche deugden. Je hele leven doorbrengen op desolate plekken, terwijl je graag wat gezelschap van andere mensen zou hebben gehad en de vreedzame veiligheid van een dorp, van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat zwoegen en al je krachten inzetten voor talloze zware taken en dan toch van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat geduldig, gelijkmoedig en vrolijk blijven. Nooit iets anders om je heen hebben dan primitieve, woeste natuur, het onmenselijke bos, en te midden daarvan ordelijk en redelijk blijven, zachtmoedig en vrolijk, wat toch de vruchten zijn van een eeuwenoude beschaving, dat was moeilijk en zeker een verdienste. En wat was de beloning? Een paar lovende woorden na je dood. Was dat de moeite waard? Zo precies en duidelijk geformuleerd kwam de vraag niet bij haar op, maar het was wel waar ze aan dacht. Zo leven, zo zwaar en zo moedig, en zo’n groot gemis achterlaten, daar waren maar weinig vrouwen toe in staat. Zij zelf?

De hemel was vreemd diepglansend en baadde in het maanlicht en van het ene uiteinde van deze hemel naar het andere trok een decor van merkwaardig afgetekende wolken voorbij in een plechtige processie. Van de witte grond ging geen kou of droefheid uit, want de wind was zacht en op mysterieuze wijze maakte de naderende lente dat de sneeuw alleen nog maar een verhulling van het landschap was, iets waarvan je wist dat het gedoemd was om spoedig te verdwijnen, niet meer iets om bang voor te zijn.

Maria zat bij het kleine raam en keek gedachteloos naar de hemel, de witte grond, de streep van het bos in de verte, en plotseling scheen het haar toe dat er een antwoord was gekomen op de vraag die ze zichzelf gesteld had. Zo leven, in dit land, zoals haar moeder geleefd had, en dan sterven en een verdrietige man achterlaten en een herinnering aan de beste eigenschappen van haar volk, ze voelde dat ze daartoe in staat was. Ze gaf zich daar rekenschap van zonder zich erop te beroemen en alsof het antwoord van elders was gekomen. Ja, ze was daartoe in staat, ze werd bevangen door een soort verwondering, alsof haar een nieuw en onverwacht inzicht geopenbaard was.

Ze zou zo kunnen leven, alleen ze had niet het voornemen om het te gaan doen. Over een tijdje, als de rouw voorbij zou zijn, zou Lorenzo Surprenant voor de derde keer uit de States komen en haar meenemen naar de onbekende magie van de stad, ver van de grote bossen waar ze een hekel aan had, ver van het barbaarse land waar mannen die verdwaalden hulpeloos stierven, waar vrouwen lang lagen te lijden en te sterven, terwijl

er over de eindeloze besneeuwde wegen hulp werd gehaald die niet zou helpen. Waarom hier blijven, en ploeteren, en lijden, als je ook naar het zuiden kon trekken en een gelukkig leven kon leiden?

De lauwe wind die de lente aankondigde, sloeg tegen het raam en bracht wat onbestemde geluiden mee: het gefluister van de dicht opeenstaande bomen waarvan de takken langs elkaar schuiven, de schreeuw van een uil in de verte. Daarna heerste er weer een plechtige stilte. Samuel Chapdelaine was in slaap gevallen. Maar dat slapen naast het doodsbed was geen ongevoeligheid en ook geen heiligschennis. Met zijn kin op zijn borst en zijn handen open op zijn knieën, leek hij ondergedompeld in trieste neerslachtigheid, of misschien wel in een soort vrijwillige halfdood, zodat hij dichterbij de gestorvene kon zijn.

Maria stelde zichzelf weer de vraag: waarom hier blijven, en ploeteren, en lijden? Waarom? En daar zij geen antwoord vond, stegen er op den duur uit de stilte van de nacht stemmen op. Het waren geen wonderstemmen, ieder van ons die zich wel eens afzondert en lang genoeg de stilte opzoekt om het rumoer en het gedoe van het dagelijks leven ver achter zich te laten, kan zulke stemmen horen, alleen, ze spreken duidelijker tot eenvoudige harten, te midden van de uitgestrekte bossen en desolate vlakten van het noorden. Terwijl Maria mijmerde over de verre wonderen van de stad, bracht de eerste stem haar fluisterend de miskende schoonheid en lieflijkheid van het land dat ze wilde ontvluchten in herinnering. Het wonder van de lente, na de lange wintermaanden. De schrikwekkende sneeuw verandert op alle hellingen in vrolijk glinsterende beekjes, de wortels komen tevoorschijn, daarna het nog van water verzadigde mos, en dan is de grond helemaal bevrijd en loop je erop, je kijkt verrukt om je heen en je haalt diep adem, alsof je geniet van het beter worden na een lange ziekte.

Een beetje later werden de knoppen zichtbaar aan de berken, de elzen en de populieren, de haagbeuken tooiden zich met roze bloemen, en na de gedwongen rust van de winter was het harde werk op het land bijna een feest, zwoegen van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, het leek een zegen om het te mogen doen. Het eindelijk uit de stal bevrijde vee holde de wei in en smulde van het jonge gras. Alle jonggeborenen: de kalfjes, de kuikens, de lammetjes ravotten in de zon en groeiden met de dag, net als het gras en de gerst. Zelfs de armste boer bleef soms even met zijn handen in de zakken stilstaan, op zijn erf of op zijn akker, en genoot van de wetenschap dat de warmte van de zon, de lauwe regen, de gulle alchimie van de aarde – al die verschillende reusachtige krachten – als onderworpen slaven voor hem aan het werk waren, voor hem!

Daarna kwam de zomer: verblindende zon op het middaguur, de opstijgende hete lucht deed de horizon en de bosrand trillen, de muggen dansten in het licht, en op driehonderd passen van het huis de stroomversnellingen en de schuimend-witte waterval boven het zwarte water, waarvan alleen al de aanblik een heerlijke koelte verspreidde. Daarna de

oogst, het voedzame graan werd opgehoopt in de schuren, de herfst, en weldra kwam de winter weer terug, maar vreemd genoeg scheen de winter nu niet meer afschuwelijk, noch schrikwekkend: de winter bracht in ieder geval de gezelligheid van het warme huis, en buiten, met de eentonigheid en de stilte van de opgehoopte sneeuw: vrede, een grote vrede.

In de stad had je de wonderen waarover Lorenzo Surprenant had verteld, en nog andere wonderen waar ze zichzelf een vage voorstelling van maakte: de brede verlichte straten, de prachtige winkels, het gemakkelijke leven, bijna zonder inspanning, gevuld met kleine pleziertjes. Maar misschien werd je al die duizelingwekkende dingen op den duur ook wel zat, en de avonden waarop je alleen maar rust en stilte wenste, waar vond je dan de rust van de velden en de bossen, de streling van de eerste frisse windvlaag uit het noordwesten nadat de zon was ondergegaan, en de oneindige vrede van het in totale stilte slapende land? 'Toch moet het mooi zijn!' zei ze al mijmerend over de grote Amerikaanse steden tegen zichzelf. En bij wijze van antwoord klonk er een andere stem. Het was een vreemd land daarginds: mensen van een ander soort, die over andere dingen spraken, in een andere taal, die andere liedjes zongen...hier...

Alle namen van haar land, de namen die ze elke dag hoorde, maar ook de namen die ze maar een keer gehoord had, ontwaakten in haar herinnering: de talloze namen die de vrome boeren die uit Frankrijk waren gekomen gegeven hadden aan de meren, de rivieren, de dorpen van dit nieuwe land, dat zij stap voor stap ontdekten en bevolkten: Lac à l'Eau claire, la Famine
Saint-Coeur-de-Marie, Trois Pistoles
Sainte-Rose-du-déjel, Pointe-aux-Outardes,
Saint-André-de-l'épouvante

Eutrope Gagnon had een oom die in Saint-André-de-l'épouvante woonde, Racicot, uit Honfleur sprak vaak over zijn zoon, die stoker was op een boot op de Golf, en elke keer voegden zich nieuwe namen bij de oude: namen van vissersdorpen, of van kleine havens die verspreid lagen langs de oevers van de Saint-Laurant en waarlangs de schepen van vroeger moedig de rivier op waren gevaren, naar het onbekende... Point-mille-vaches, les Escoumains, Notre-Dame-du-portage, les Grandes-bergeronnes, Gaspé...

Wat was het leuk om die namen te horen uitspreken als er gepraat werd over verre familie of vrienden, of over lange reizen! Het waren zulke vertrouwde namen, die elke keer een warm gevoel van verwantschap gaven en die maakten dat iedereen die ze herhaalde, dacht: 'in dit hele land zijn wij thuis, thuis!' Naar het westen toe, zodra je de provincie uit was, naar het zuiden zodra je de grens was gepasseerd, had je overal alleen nog maar Engelse namen, die je op den duur wel leerde uitspreken, en die ten slotte ook wel natuurlijk klonken, maar waar vond je die zachte vrolijke Franse namen terug?

Woorden in een vreemde taal op ieders lippen, op straat, in de winkels, meisjes die elkaar bij de hand namen en een rondedans maakten onder het zingen van een liedje dat je niet begreep...hier...Maria keek naar haar vader die nog steeds sliep, zijn kin op zijn borst, als een man die onder een zware last gebukt gaat en die nadenkt over de dood, en plotseling herinnert ze zich de liederen en de volkswijsjes, die hij bijna elke avond aan de kinderen leerde.

à la claire fontaine, m'en allant promener...

Als je die liedjes al aan de kinderen zou leren, in de steden van de States, dan nog zouden ze die wel snel vergeten zijn!

De enkele wolken die net nog van de ene kant van de in maanlicht badende hemel naar de andere kant trokken, waren nu samengesmolten tot een onafzienbare grijze, maar dunne laag, die het licht alleen maar dempte, de met half gesmolten sneeuw bedekte grond zag vaalbleek, en tussen die twee lichtere lagen strekte zich de donkere zoom van het woud uit, als de voorhoede van een leger. Maria huiverde, de tedere gevoelens die haar hart beroerd hadden, vervluchtigden, ze zei nogmaals bij zichzelf: 'toch is het een hard land, hier.'

Waarom blijven? toen klonk er in de stilte een derde stem, machtiger dan de andere: de stem van het volk van Quebec, half als het lied van een vrouw, en half als het woord van een priester. Deze stem klonk als klokgelui, als het verheven gedruis van de orgels in de kerken, als een naïeve klacht, als de doordringende lange kreet waarmee de houthakkers in het bos naar elkaar roepen. Het was de hele ziel van de provincie die in deze stem weerklonk: de dierbare heilige oude godsdienst, de angstvallig bewaakte lieflijke oude taal, de schoonheid en de barbaarse kracht van het nieuwe land, waar een oude wortel zijn jeugd hervonden heeft.

De stem zei: "driehonderd jaar geleden zijn we hier gekomen en we zijn gebleven. Zij die ons hierheen gebracht hebben, zouden zonder bitterheid of verdriet te midden van ons terug kunnen keren, want al is het waar dat wij nauwelijks iets geleerd hebben, we hebben zeker niets vergeten. Van over de zee hebben we onze gebeden en onze liederen meegebracht: die zijn nog altijd hetzelfde. In onze borst brachten wij het hart van ons volk mee: flink en levendig, snel geneigd tot mededogen en tot vrolijkheid, het meest menselijke van alle menselijke harten: dat is niet veranderd. We hebben het nieuwe continent in kaart gebracht, van Gaspé tot Montréal, van Saint-Jean-D'Iberville tot de Ungava, en we zeiden: alles wat we met ons mee hebben gebracht naar hier, onze godsdienst, onze taal, onze deugden en zelfs onze zwakheden, worden hier heilig, onveranderlijk, en moeten tot aan het einde zo blijven. Rondom ons heen zijn er

vreemdelingen gekomen, die wij graag barbaren noemen, ze hebben bijna alle macht in handen genomen, ze hebben bijna al het geld verworven, maar in het land Quebec is niets veranderd en zal niets veranderen, omdat wij getuigen zijn. Van onszelf en van ons lot hebben we alleen deze plicht duidelijk begrepen: volhouden, ons handhaven, en we hebben ons gehandhaafd, misschien opdat over enkele eeuwen de wereld zich tot ons wendt en zegt: deze mensen behoren tot een volk dat niet sterven kan, wij zijn een getuigenis. En daarom moeten we in de provincie blijven waar onze vaders gebleven zijn, en leven zoals zij geleefd hebben, om te gehoorzamen aan het onuitgesproken gebod dat zich in hun hart gevormd heeft en dat ze hebben doorgegeven aan onze harten, en dat wij op onze beurt zullen overbrengen op vele kinderen: in het land Quebec mag niets sterven en niets veranderen.”

De onmetelijke grijze deken die de hemel verborg was dichter en dikker geworden, en plotseling begon de regen weer te vallen, die het gezegende jaargetijde waarin de aarde bloot ligt en de rivieren bevrijd zijn van ijs weer een stukje dichterbij bracht. Samuel Chapdelaine sliep nog steeds, met zijn kin op zijn borst, als een oude man die plotseling overmand was door de vermoeidheid van een lang hard leven. De vlammen van de beide kaarsen die in de metalen kandelaar en in de glazen schaal stonden flakkerden in het lauwe windje, zodat er schaduwen over het gezicht van de dode dansten en haar lippen gebeden schenen te prevelen of geheimen schenen te fluisteren.

Maria Chapdelaine ontwaakte uit haar mijmeringen en dacht: ‘dan blijf ik dus toch hier!’ Want de stemmen hadden duidelijk gesproken, en zij voelde dat ze moest gehoorzamen. De herinnering aan haar andere plichten kwam pas later, nadat ze zich al met een zucht bij haar lot had neergelegd. Alma-Rose was nog heel klein, haar moeder was dood, en er was een vrouw nodig in huis. Maar in werkelijkheid waren het de stemmen die haar haar weg hadden gewezen.

De regen kletterde op de dakspanen en de natuur die gelukkig was met het einde van de winter, liet zachte windvlagen door het open raam waaien als waren het zuchten van tevredenheid. Door de uren van de nacht heen bleef Maria stil zitten met haar handen in haar schoot, geduldig en zonder bitterheid, maar haar gedachten waren met enige spijt bij de verre wonderen die ze nooit zou kennen en ook bij de droevige herinneringen die hoorden bij het land waar het haar bevolen was te leven, aan de warme vlam die haar hart alleen even gestreeld had om vervolgens onherroepelijk te verdwijnen, en aan de grote met sneeuw bedekte bossen waaruit stoutmoedige jongens niet terugkeren.

In mei kwamen Esdras en Da'Bé uit de bossen, en hun verdriet maakte het verdriet van de anderen weer wakker. Maar de eindelijk blootgevallen aarde wachtte op het zaad, en het zomerwerk week voor geen enkele rouw.

Op een avond kwam Eutrope Gagnon op bezoek, en zijdelings naar het gezicht van Maria kijkend begreep hij misschien dat haar hart veranderd was, want toen ze alleen waren vroeg hij: 'denk je er nog altijd aan om weg te gaan, Maria?'

Met neergeslagen ogen schudde "nee" met haar hoofd.

'Dan... ik weet wel dat het nu niet de tijd is om daarover te praten, maar als je me zou kunnen zeggen dat ik een kans maak als ik er later op terug kom, dan zou het wachten me niet zo zwaar vallen.

Maria antwoordde hem: 'ja, als je wilt dan trouw ik met je zoals je me gevraagd hebt, de lente na deze lente, als de mannen uit het bos terugkomen voor de zaaitijd.'